View metadata, citation and similar papers at core.ac.uk
brought to you by CORE
provided by HSN Open Archive

Rapport nr. 12/2008

Åse Bratterud og Anita Skårstad Storhaug (red.)

Overgangen fra barnevern til voksenliv i Trondheim

Sluttrapport fra OBVIT-prosjektet

Skriftserien til Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge

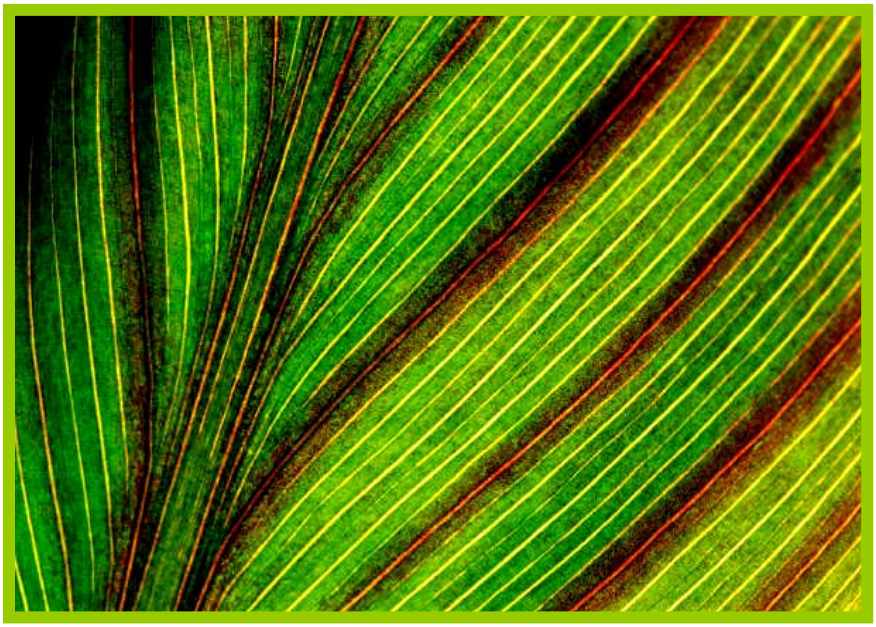

NTNU
Samfunnsforskning AS

NTNU
Samfunnsforskning AS

Barnevernets utviklingssenter

Postadresse: NTNU Dragvoll
7491 Trondheim
Besøksadresse: Loholt Allé 85, Paviljong B

Telefon: 73 55 08 40
Telefaks: 73 59 62 24

E-post: BUS@samfunn.ntnu.no
Web.: www.ntnusamfunnsforskning.no/bus

Foretaksnr. NO 986 243 836

Rapport

TITTEL

Overgang fra barnevern til voksenliv i Trondheim

- Sluttrapport fra OBVIT-prosjektet

FORFATTER(E)

Åse Bratterud og Anita Skårstad (red.)

OPPDRAGSGIVER(E)

Trondheim kommune

RAPPORTNR.	GRADERING	OPPDRAGSGIVERS REF.	
12/ 2008	Åpen	Lars Konrad Mostad	
	ISBN	PROSJEKTNR.	ANTALL SIDER OG BILAG
	978-82-91927-09-1	1141198	170
PRIS (eksl. porto og ekspedisjonsomkostninger)		PROSJEKTLEDER (NAVN, SIGN.)	
Kr. 220,-		Åse Bratterud	
	DATO	KVALITETSSIKRET OG GODKJENT AV (NAVN, STILLING, SIGN.)	
	August 2008	Torill Tjelflaat, avdelingsleder/ seniorforsker	

SAMMENDRAG

OBVIT-prosjektet - ”Overgang fra barnevern til voksenliv i Trondheim” omhandler ungdom med hjelp fra barnevernet sin opplevelse av hjelp og støtte i overgangen til voksenlivet og hvordan hjelpeapparatet fungerer for denne ungdomsgruppa. På ulike tidspunkt i perioden 2004-2008 har vi fulgt en gruppe 17-åringer som har hatt tiltak fra barnevernet i Trondheim. I tillegg til ungdommene selv, inngår også intervju- og spørreskjemadata fra deres saksbehandlere og ledere i barne- og voksentjenester i Trondheim kommune i datatilfanget. Vi har undersøkt og vurdert om samhandling mellom ulike tiltak og tjenestetilbud i kommunen, og spesielt mellom barne- og voksentjenestene fungerer i tråd med faglige målsettinger. Med bakgrunn i disse vurderingene har vi identifisert noen utfordringer for kommunens videre arbeid med ungdommer i overgang fra barnevern til voksenlivet. Utfordringene ligger i å (1) sikre ungdommene reell medvirkning og innflytelse i avgjørelser om avslutning eller videreføring av barneverntiltak, (2) gi ungdommene et proaktivt, helhetlig, fleksibelt og individuelt tilrettelagt ettervern med vekt på både praktisk, økonomisk og følelsesmessig hjelp og støtte. Særlig gjelder dette for ungdommer med sammensatte og store behov innenfor rus og psykisk helse.

STIKKORD	NORSK	ENGELSK
	Barnevern	Child Protection, Child Welfare
	Ettervern	Leaving Care, Follow up Services
	Ungdom	Youth
	Overgang	Transition

Forord fra Barnevernets utviklingssenter

Dette er sluttrapporten fra OBVIT-prosjektet. Prosjektet ble delvis påbegynt høsten 2004 og ble avsluttet august 2008. Hovedtema for OBVIT-prosjektet er overgang til voksenlivet for ungdom med tiltak etter Lov om barneverntjenester i Trondheim. Temaet belyses fra fem ulike ståsted; kommunen, lederne i Barne- og familietjenesten (BFT) og Helse- og velferdskontoret (HV), saksbehandlere, ungdomsgruppen i alderen 17 til 19 år og den enkelte ungdom. I løpet av prosjektperioden er det utarbeidet tre delrapporter og to masteroppgaver (se vedlegg). Denne rapporten oppsummerer og systematiserer alle data i prosjektet men vektlegger siste datainnsamling som ikke har vært dokumentert i de foregående delrapportene.

Prosjektet har vært et samarbeidsprosjekt mellom Trondheim kommune og Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge (BUS) ved NTNU Samfunnsforskning. Prosjektet ble finansiert av Trondheim kommune og BUS Midt-Norge. BUS Midt-Norge har ledet prosjektet. Torill Tjelflaat og Geir Hyrve initierte prosjektet og ledet det høsten 2004. Fra 2005 ble prosjektet ledet av seniorforsker Åse Bratterud. Hun har samarbeidet med Ragna Binde, Oddmar Iversen, Kristin Horneman og Inger Sofie Dahlø Husby som er ansatt ved Høgskolen i Sør-Trøndelag og med masterstudenter i sosialt arbeid; fra Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap ved NTNU. Anita Skårstad Storhaug har etter endt masterstudier arbeidet som forskningsassistent på prosjektet. Det ble oppnevnt en referansegruppe for prosjektet bestående av representanter fra Rådmannens fagstab, BFT, forvaltning, Ressurssenteret for barn og unge (RBU) og Omsorgsenheten for barn og unge (OBU).

Prosjektgruppen takkes for god innsats med prosjektarbeidet og rapporteringen. I tillegg har forsker Gro Ulset ved BUS, Cand.polit Lene Munkeby og masterstudentene Anders Hermansen og Aashild Storli bidratt på en utmerket måte med innsamling av data. En spesiell takk går til alle ungdommene og lederne i barne- og voksentjenestene i kommunen som har stilt opp til intervju og til saksbehandlerne som har hjulpet oss med innsamling av spørreskjemadata. Vi vil også takke alle i referansegruppen; Lars K. Mostad, Dagny Nerbø, Morten G. Mørkved og Jonny Berg for gode innspill.

NTNU Samfunnsforskning AS, Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge
Trondheim, august 2008

Åse Bratterud
Prosjektleder

Anita Skårstad Storhaug
Forskningsassistent

Forord fra Trondheim kommune

Hovedtema for OBVIT-prosjektet har vært ungdom i overgangen til voksenlivet. På ulike tidspunkt i perioden 2004 til 2008 har vi fulgt en gruppe 17-åringer som har hatt tiltak fra barnevernet i Trondheim. Kommunen ønsket på denne måten å skaffe seg kunnskap om hvordan hjelpeapparatet for disse fungerer. Dette var utgangspunkt for samarbeidet med NTNU Samfunnsforskning ved avdeling Barnvernets utviklingssenter i Midt-Norge (BUS) om OBVIT-ungdom i overgangen til voksenlivet.

Andre studier har vist at barnevernets ungdommer er en høyrisikogruppe i forhold til å utvikle ulike typer av livsproblemer. Dette er en stor utfordring ikke bare for barnevernet, men også for de instansene som overtar ansvaret når ungdommene blir voksne. Erfaringsmessig settes det inn mye ressurser helt opp til myndighetsalder, men mange ungdommer opplever fortsettelsen som ”et stort hull”.

”…jeg var bare plutselig ute av systemet. Nei, det var ikke det at jeg ikke ville. Men jeg hadde jo fylt 18 år da, og da skal man egentlig ikke bo på institusjonen lenger…”

”Det ble for ensomt og langt fra familien (…) Det ble for vanskelig og flytte fra fosterhjemmet og å bo på hybel, savnet familien, hadde ikke fått være nok sammen med dem. Overgangen ble for vanskelig for meg”.

OBVIT er også noe så sjeldent som en brukerundersøkelse i barnevernet, og dokumenterer mellom annet hvilke tanker ungdommene selv har.

”God hjelp er at de hører på meg og lytter, jeg tåler ikke at folk uttaler seg om hva som er bra for meg. Det er folk som har lyttet og hørt på meg, og som ikke bare har vært forståsegpåere. Noen har vært fæle til å vite best og har ikke hørt på meg”.

Prosjektet har vist at å delta aktivt i planleggingen av eget voksenliv er viktig for å lykkes.

”De spør meg hva jeg ønsker når jeg er 18, hvilke ønsker jeg har for fremtiden, slike ting har vi snakket om”.

”Opplever at det er mine planer, ingen som prøver å motsi mg i forhold til hva jeg tenker, opplever at jeg får bestemme selv, både i forhold til skolegang og hvor jeg skal bo”.

OBVIT har ”produsert” tre delrapporter for Trondheim kommune, og nå foreligger sluttrapporten. Kommunen vil bruke denne kunnskapen til å forbedre sine tjenester, slik at ungdommenes behov blir møtt og ivaretatt. Vi ønsker at flere skal gi samme tilbakemelding som en ungdom i en av delrapportene:

”Jeg opplever at barnevernet gjør det som er best for meg, de bryr seg om meg og kjenner jo alt rundt meg godt. Det er trygt og bra å vite at jeg har dem. De kommer når det trengs. Jeg tar det litt som det passer. Vi har en veldig avslappet og trygg kontakt.”

Trondheim kommune vil takke alle som har bidratt i dette prosjektet, spesielt NTNU Samfunnsforskning ved Barnevernets utviklingssenter og ungdommene som har deltatt som informanter på ulike tidspunkt i studien.

Trondheim kommune, august 2008

Jorid Midtlyng,
Kommunaldirektør

Innhold

Sammendrag av rapporten **11**
Åse Bratterud 17
1. Om OBVIT-prosjektet **17**
1.1 Bakgrunn for prosjektet 17
1.2 Mål og problemstillinger 19
1.3 Datakilder 21
Referanser 22
Jim Lurie 25
2. Føringer og lovgrunnlag **25**
Ettervern for ungdom med barneverntiltak **25**
2.1 Nasjonale føringer og argumenter for styrking av ettervern 25
2.2 Lovhjemmel og regler 28
2.3 Utvikling og utbredelse av ettervern 31
2.4 Ungdommens rett til medvirkning i ettervern 32
2.5 Avslutning 36
Referanser 37
Kristin Horneman 39
3. Ungdommenes fortellinger **39**
Narrativer som kilde til kunnskap **39**
3.1 Eva sin fortelling 40
3.2 Silje sin fortelling 43
3.3 John sin fortelling 46
3.4 Avslutning 49
Referanser 51
Oddmar Iversen og Anita Skårstad Storhaug 53
4. Arbeid med overgang og ettervern **53**
4.1 Når er du voksen og selvstendig? 53
4.2 Utbredelse av ettervern og type tiltak 55
4.3 Hvordan går det med ungdom som har hatt tiltak fra barnevernet? 56
4.4 Barneverntjenestens arbeid med ettervern 58
4.5 Tiltak for ungdom mellom 18 og 23 år i Trondheim 63
4.6 Avslutning 66
Referanser 67
Anita Skårstad Storhaug 71
5. Barnevernungdom i Trondheim **71**
Livssituasjon, tiltak og nettverk **71**
5.1 Livssituasjonsfaktorer for 17-åringene 71
5.2 Ungdommenes bosituasjon 75
5.3 Å flytte for seg selv 76
5.4 Utdanning og arbeid 78
5.5 Tiltak fra Barne- og familietjenesten 80
5.6 Avslutning av tiltak 82
5.7 Tiltak fra Helse- og velferdskontoret 84
5.8 Sosialt nettverk 85
5.9 Avslutning 89
Referanser 90

Oddmar Iversen 93
6. Muligheter og begrensninger 93
Samhandling mellom barne- og voksentjenestene 93
6.1 Hvordan samarbeider tjenestene? 93
6.2 Koordinering av tiltak og helhetlig tenkning 99
6.3 Samarbeid med ungdommen 102
6.4 Felles ideologi eller ulike kulturer? 103
6.5 Endringer og utfordringer i Trondheim kommune 105
6.6 Avslutning 108
Referanser 110
Inger Sofie Dahlø Husby 111
7. Ungdommenes råd til barnevernet 111
Samhandling, kommunikasjon og problemløsning 111
7.1 Samhandling hånd i hånd med problemløsning 112
7.2 Råd om samhandling og kommunikasjon 116
7.3 Råd om hvordan forstå og løse problemer 119
7.4 Barnevernarbeidernes personlige kompetanse 122
Referanser 124
Ragna Binde 125
8. Oppfølging av ungdom i barnevernet 125
8.1 Er god relasjon forutsetning for god oppfølging? 126
8.2 Ulike erfaringer med barnevernet 127
8.3 Kontinuitet og kvalitet i relasjoner 130
8.4 Ønske om oppfølging og behov for støtte 131
8.5 Kunnskap om muligheter for oppfølging 134
8.6 Ulike typer kompetanse 136
8.7 Avslutning 137
Referanser 139
Åse Bratterud og Anita Skårstad Storhaug 141
9. Vurdering av videre utfordringer 141
9.1 Kartlegging av behov for oppfølging 141
9.2 Angrefrist og klageadgang 142
9.3 Oppfølging av ungdom med hjelpetiltak 144
9.4 Motivert for ettervern 145
9.5 Avslutning eller opprettholdelse av tiltak 147
9.6 Ettervern i tråd med ønsker og behov 149
9.7 Tiltak og samarbeid 150
9.8 Ledelse og kompetanseutvikling 152
9.9 Fokus for videre arbeid 154
9.10 Anbefalinger 155
Referanser 157
Vedlegg 161
Datainnsamling 161
Delrapporter og masteroppgaver fra OBVIT-prosjektet 164
Retningslinjer for samarbeidet mellom BFT og HV i Trondheim 165
Arbeid med tiltak for ungdom over 18 år. Sjekkliste for saksbehandlere 169
Nyttige lenker 170

Sammendrag av rapporten

Målet med OBVIT-prosjektet har vært å undersøke og vurdere Trondheim kommune sitt tjenestetilbud til ungdom som har eller har hatt tiltak etter Lov om barneverntjenester. Finnes de tiltakene ungdommen ønsker og har behov for, og har kommunes arbeid med ungdommene endret seg i løpet av prosjektperioden? Vi har undersøkt og vurdert om samhandling mellom ulike tiltak og tjenestetilbud i kommunen, og spesielt mellom barne- og voksentjenestene fungerer i tråd med faglige målsettinger. Med bakgrunn i disse vurderingene har vi utarbeidet forslag til anbefalinger om videreutvikling av tiltak og samarbeid mellom ulike aktører.

Målet med denne sluttrapporten for OBVIT-prosjektet er å svare på følgende spørsmål:

- Hvem er ungdommene?
- Hva innebærer overgangen?
- Hva er faglige mål med arbeidet?
- Er bruken av tiltakene i tråd med de faglige målene?
- Er tiltakene tilpasset ungdommens ønsker og behov?
- Hva betyr samarbeidet med barneverntjenesten for ungdommene?
- Hvilke muligheter og hindringer ligger til grunn for samhandling mellom barne- og voksentjenestene?
- Hvordan kan kommunen møte utfordringene?

Hvem er ungdommene?

Ungdommene som har deltatt i OBVIT-prosjektet er svært ulike med hensyn til ønsker og behov for framtiden. De har til felles at de har eller har hatt tiltak fra Barne- og familietjenesten i Trondheim kommune (BFT). Noen klarer seg svært bra og er ved 19-årsalder i en stabil livssituasjon med utdanning eller arbeid, mens andre sliter med skole- og rusproblemer. Noen vil trenge mye hjelp fra det offentlige, mens andre ikke har behov for flere tiltak verken fra barne- eller voksentjenestene. Det har skjedd en del endringer i ungdommenes livssituasjon fra de var 17 til de ble 19 år; i hovedsak har situasjonen stabilisert seg for de fleste i forhold til skifte av bolig, skole eller utdanningsretning.

Hva innebærer overgangen?

Overgangen fra barnevernet til voksenlivet kan forstås på flere måter. Vi har sett både på prosessen mot avslutning av barneverntiltak, til et selvstendig liv uten tiltak og

planlegging, og videreføring av barnverntiltak etter myndighetsalder eller overføring til voksentiltak. "Overgangen" innebærer for barneverntjenesten å kartlegge og vurdere behov for videre oppfølging etter 18 år, avslutte barneverntiltak og "lukke saken", videreføre samme barneverntiltak utover 18 år, eller overføre ansvaret for tiltak for ungdommen til voksentjenestene. Dette er en langvarig og tidkrevende prosess som krever mye samarbeid mellom tjenester og enheter i kommunen. Det er i løpet av prosjektperioden blitt utarbeidet skriftlige retningslinjer for dette arbeidet i kommunen.

Hva er faglige mål med arbeidet?

Det er et klart uttalt mål at Trondheim kommunes arbeid med ungdommene, skal være preget av nærmiljøbaserte tiltak, med individuell og tettest mulig oppfølging av den enkelte ungdom. Målet med ettervernet blir beskrevet av enhetslederne som; at de skal ha helhetlige og fleksible løsninger i tiltaksarbeidet, og de skal bidra til at ungdommene skal bli selvstendige, og i stand til å stå på egne ben. Ideelt sett er tenkningen at samarbeidet mellom BFT og Helse- og velferdskontoret (HV) skal være preget av gode rutiner, med høy grad av deltagelse og medvirkning fra ungdommen selv. Samarbeidet mellom BFT og HV skal samtidig være så fleksibelt, at ungdommen selv ikke skal bli negativt berørt eller involvert, selv om det oppstår samarbeidsproblemer mellom de voksne i forbindelse med overgangen. Helhetlig tenkning i tiltakene for ungdommer med barneverntiltak i overgang til voksenlivet, blir av lederne vurdert som at de må ha et samtidig fokus på følgende faktorer:

- Mestring av dagliglivets krav
- Økonomi og bolig
- Selvstendiggjøring gjennom utdanning, arbeidstrening eller kvalifisering
- Psykososiale behov: sikre en tilknytning til familie, venner og sosiale relasjoner

Er bruken av tiltakene i tråd med de faglige målene?

Ungdommene er generelt fornøyd med barnevernet og synes at tiltakene de har fått er nyttige. Blant lederne er det mye fokus på ungdommens basisbehov, utdanning og arbeidskvalifisering. Gartnerhaugen[1] og miljøarbeidertjenesten dekker i følge ungdommene selv og lederne, målet om fleksible og helhetlige løsninger som også ivaretar de mer psykososiale behovene. Ungdommene som har eller har hatt Gartnerhaugen eller miljøarbeidertjenesten som tiltak, mener selv tiltaket har hjulpet dem på veien til å bli mer selvstendige.

Er tiltakene tilpasset ungdommens ønsker og behov?

Ungdommene er svært ulike med hensyn til ønsker og behov for oppfølging fra BFT eller voksentjenestene. I de fleste tilfellene hvor ungdommene fortsatt har tiltak, både

[1] Gartnerhaugen er en barneverninstitusjon som er eid og drevet av Trondheim kommune.

fra BFT og HV, er de fornøyd med hjelpen og har fått være med på å bestemme hvilken form for hjelp de skal ha. Vi finner også tilfeller hvor ungdom har valgt å avslutte tiltak fordi de var uenige om tiltakene. Mange ungdommer etterlyser også noen å snakke med; de ønsker å bli sett, hørt og forstått av troverdige barnevernarbeidere med engasjement. Generelt kan vi si at lederne i BFT legger vekt på at tiltakene skal være fleksible, mens voksentjenestene er mer opptatt av hvilke tilbud de allerede har som kan passe for ungdommene.

Hva betyr samarbeidet med barneverntjenesten for ungdommene?

I de tilfellene hvor de har hatt et godt samarbeid, er ungdommene fornøyd med ettervernstiltakene de har; de har fått være med på å bestemme hvilken form ettervernet skal ha, og det dekker ungdommenes behov for støtte. Der samarbeidet ikke har vært så bra finner vi eksempel på at ungdommen har fått ettervernstiltak, men avsluttet det selv etter kort tid, fordi det ikke passet ungdommens behov. Der samarbeidet i utgangspunktet manglet, og saksbehandler og ungdom ikke hadde noen god relasjon, avviste ungdommen som regel videre støtte.

Råd fra ungdommene i denne undersøkelsen handler mye om forholdet til saksbehandler eller andre involverte barnevernarbeidere, og handler om at de opplever det som særlig betydningsfullt å bli forstått ut fra egen situasjon og ståsted. Videre er ungdommene opptatt av om de blir hørt, og får være med på å bestemme tiltak under problemløsningsprosessen.

Hvilke muligheter og hindringer ligger til grunn for samhandling mellom barne- og voksentjenestene?

Hindringer: En grunnleggende og åpenbar forskjell mellom barne- og voksensiden er naturlig nok koblet opp mot ulikt lovverk og ulike grunnideer i tråd med dette. Barnevernet er først og fremst tuftet på å gi barn og unge omsorg, mens voksentjenestene har fokuset på å gjøre folk selvhjulpen. De er vant til å stille vilkår, det gjør de sjeldnere i barnevernet. Et tema som diskuteres er hva som skal til for at ungdommen skal bli selvstendig og klare seg selv? Det er ulike oppfatninger om det er ”barnesiden” eller ”voksensiden”, som har best kompetanse på dette området. Er det mer omsorg og støtte som skal til, eller er det mer ”krav”? Her finner vi synspunkter og argumentasjoner som synes å avspeile ulike kulturer og holdninger mellom barnesiden og voksensiden. Fra voksensiden gis det uttrykk for at barnesiden har urealistiske forventninger, til hva voksensiden kan stille opp med av ressurser. Det forventes også at voksensiden skal overta vedtak/tiltak, som de finner alt for kostbare. Det blir også pekt på at det kan være store kvalitative forskjeller mellom nivået på tiltakene, i henholdsvis barne- og voksensiden, og at det kan bli en ”brutal” overgang for de ungdommene som opplever

dette. Voksensiden mener de har en utfordring i å klare å følge opp godt nok de ungdommene som blir overført fra BFT med størst problemer, de klarer ikke å følge dem opp tett nok.

I utgangspunktet skal det være sammenheng mellom tiltakene fra BFT og HV gjennom bruk av ansvarsgrupper, individuelle planer og brukermedvirkning. Tjenestene er organisert på en slik måte at det skal ligge til rette for en slik praksis, men det blir fra alle lederne uttrykt bekymring om dette fungerer godt nok i praksis. Det er særlig mellom forvaltningskontorene på barnesiden og voksensiden at de største utfordringene ligger med tanke på samarbeidsrutiner; det å utvikle felles forståelse og holdninger til hvordan ungdommene skal forstås og behandles. Uenighet om når ungdom skal overføres, hvor selvstendig en ungdom bør være før han kommer over til HV. Økonomisk konflikt, hvem skal betale for tiltak?

Muligheter: Det er etablert et forum for samarbeid mellom BFT og HV, og der er det utarbeidet skriftlige retningslinjer for samarbeidet. Disse vektlegger blant annet at man skal starte planleggingen av en overføring minst et halvt år før ungdommen fyller 18 år, og at ungdommens saksbehandler i BFT skal følge opp saken i inntil et halvt år etter at ungdommen er overført til HV. Noen viktige avklaringer har skjedd gjennom det interne arbeidet med nye retningslinjer i kommunen, blant annet i forhold til når det er best å starte en eventuell overføring, og hvem som skal overføres. Lederne mener at omorganiseringen og frikommuneforsøket har ført til bedre samarbeid mellom etatene. Samlokaliseringer og etablering av bydelsvise servicekontor har bidratt til denne utviklingen, og er noe som kommer brukerne til gode.

Hva er de viktigste utfordringene for arbeidet med ungdom i overgang til voksenlivet?

Det er ulike utfordringer knyttet til ulike grupper av ungdommer:

- Ungdom med vedvarende behov av kronisk karakter, og som vil trenge oppfølging og omsorgstiltak også i voksenlivet. I Trondheim ønskes det at de overføres til HV tidlig, og at planleggingsprosessene bør starte minst to år før de fyller 18 år.
- Ungdom som er ”nesten i mål”. Disse skal ikke overføres til HV, oppfølging og avslutning av saken skal være i regi av BFT.
- Ungdom som har sammensatte og store behov innenfor rus og psykisk helse, som krever en felles innsats fra BFT og HV. Denne gruppen er den mest utfordrende for voksentjenestene og for samarbeidet mellom barne- og voksentjenestene. De trenger tett oppfølging og andre tiltak enn det kommunen vanligvis tilbyr.

Flere av lederne mener det er et problem at mange ungdommer selv ønsker å avslutte tiltaket når de blir 18 år, og at det er vanskelig å motivere dem til videre tiltak. Flere er også opptatt av om ungdommene ønsker å opprettholde tiltak etter fylte 18 år, avhenger av hvilken relasjon saksbehandler og ungdommen har, og de er redde for at de i noen tilfeller ikke klarer å få til en god nok relasjon og dialog. Utfordringer fremover er også knyttet til; å omsette skriftlige retningslinjer til praktisk handling innenfor tilgjengelige personal- og økonomiressurser.

Hvordan kan kommunen møte utfordringene?

Kommunen bør jobbe systematisk med videreutvikling av et proaktivt, helhetlig, fleksibelt og individuelt tilrettelagt ettervern med vekt på både praktisk, økonomisk og følelsesmessig hjelp og støtte. Skriftlige retningslinjer og prosedyrer bør også være direkte handlingsrettet. Barnevernarbeidere og ledere bør sikres tid, kompetanse og økonomiske ressurser, til å følge rutiner og retningslinjer og til jevnlig å evaluere og justere egen praksis.

Det bør etableres rutiner for å følge opp ungdom som har sagt nei til videre oppfølging. Ungdommen bør ha reell mulighet til å få tilbake barneverntiltaket hvis han eller hun ønsker det.

Det bør sikres at en alltid finner løsninger som ungdommen føler seg trygg med. Det bør satses på å videreføre relasjoner, og ungdommen må sikres reell medvirkning i utarbeidelse av individuelt tilrettelagte og fleksible etterverntiltak.

Miljøarbeidertjenesten bør videreutvikles og alle ungdommer bør få en miljøarbeider i god tid før myndighetsalder, som kan fungere som en ”personlig assistent og rådgiver” som kan ”se, høre og forstå” ungdommen i overgangsfasen. Dette kan kanskje også motivere ungdommer med hjelpebehov, til å ta imot nødvendige etterverntiltak. For mange ungdommer vil en miljøarbeider som gradvis avvikles være tilstrekkelig hjelp i overgangen.

Kommunen bør sikre at ungdom får informasjon om rett til å klage ved avslag om ønsket ettervernstiltak. Klageadgangen innebærer at avslutning av barnevernsaken må skje ved formelle skriftlige vedtak.

Åse Bratterud

1. Om OBVIT-prosjektet

1.1 Bakgrunn for prosjektet

OBVIT-prosjektet - ”Overgang fra barnevern til voksenliv i Trondheim” omhandler ungdom med hjelp fra barnevernet sin opplevelse av hjelp og støtte i overgangen til voksenlivet og hvordan hjelpeapparatet fungerer, for denne ungdomsgruppen. På ulike tidspunkt i perioden 2004 til 2008 har vi fulgt en gruppe 17-åringer, som har hatt tiltak fra barnevernet i Trondheim.

Prosjektet startet høsten 2004 og ble avsluttet høsten 2008. I løpet av denne perioden har Trondheim kommune gått igjennom store endringer. Kommunen hadde i perioden 2004 til 2008 unntak fra forvaltningsreformen i barnevernet. Dette innebar at Trondheim kommune i en forsøksperiode på 4 år, hadde ansvaret for all drift av barnevernet, også den delen som tidligere lå til fylkeskommunen, men som gjennom forvaltningsreformen ble lagt til det statlige organet; Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat). Trondheim kommune påtok seg et helhetlig ansvar for alle barnevernoppgaver i kommunen i forsøksperioden, inkludert drifts- og eieransvar for aktuelle institusjoner i kommunen. Trondheim kommune ønsket å overta alt ansvar for barnevernet, som et ledd i kommunens storsatsing, og omorganisering av tjenester for barn, unge og familier. Ordningen ble ikke videreført av Barne- og likestillingsdepartementet (BLD) etter endt forsøksperiode, til tross for god evaluering (Berg, Mo og Molden 2006).

I samme periode som forsøksordningen ble Barne- og familietjenesten (BFT) i Trondheim etablert, som en samlet tjeneste for barn og unge og deres familier. Tjenesten har ansvar for barneverntjenester, pedagogisk, psykologiske tjenester, kommunehelsetjenester og sosiale tjenester for barn og unge. Forvaltningskontoret for BFT er samlokalisert - bak en *felles* dør - sammen med forvaltningskontorene for voksne - Helse- og velferdstjenesten (HV), Aetat og trygdeetaten (som ble slått sammen til NAV), og disse utgjør ett *Offentlig servicekontor*. Slike kontor ble opprettet i hver av de fire bydelene; Østbyen, Midtbyen, Lerkendal og Heimdal. Hensikten med å organisere det på denne måten i Trondheim, var at man i tillegg til et tett samarbeid mellom instansene ville ha et felles publikumsmottak, og gjøre saksbehandlingen mer effektiv og tidsbesparende for brukerne (Landaas 2003). Et viktig mål er at tjenestene for barn, unge

og familier skal inngå i en sammenhengende kjede, selv om de er organiserte i ulike enheter.

Barnevernet er på mange måter et komplisert innsatsområde, som både omfatter systemnivå og individnivå. Et godt barnevern krever utvikling, samhandling og tilpasning mellom ulike aktører, tiltak og lovverk. Helhetstankegangen har vært framtredende for målgruppen for OBVIT-prosjektet; ungdom i alderen 17 til 19 år, som har eller har hatt tiltak etter Lov om barneverntjenester. Det er svært ønskelig at denne gruppen av brukere skal få oppleve et helhetlig tilbud, selv om de er i overgangen fra å være barn til å bli voksne.

Til tross for en betydelig styrking av barnevernet, viser nyere undersøkelser, at mange av de utsatte barna får hjelp for sent (se blant annet Tjelflaat, Hyrve og Solhaug 2003, Veland 1993, Helgeland 2003, Clausen og Kristofersen 2008). Ettervern og oppfølging av blant annet institusjonsungdom, synes i mange tilfeller å fungere dårlig, noe som blant annet vil kunne medføre stort behov for hjelp fra "hjelpeapparatet for voksne", ved utskriving fra institusjon og fosterhjem. Undersøkelser fra siste del av 1990-tallet, viste også at hjelpetjenestene hadde liten oversikt over hvordan de egentlig prioriterte og brukte sine ressurser (Clifford, Marthinsen og Samuelsen 1996, Drugli og Marthinsen 1998).

Målet med OBVIT-prosjektet har vært å undersøke og vurdere Trondheim kommune sitt tjenestetilbud til ungdom, som har eller har hatt tiltak, etter lov om barneverntjenester, og hvordan arbeidet med ungdommene har endret seg i løpet av prosjektperioden. Vi har undersøkt og vurdert om samhandling mellom ulike tiltak og tjenestetilbud i kommunen, og spesielt mellom barne- og voksentjenestene, fungerer i tråd med faglige målsettinger. Det er utarbeidet forslag til anbefalinger om videreutvikling av tiltak og samarbeid mellom ulike aktører. Rapporten er bygget opp som selvstendige kapitler omkring noen hovedtema:

- Beskrivelse av OBVIT-prosjektet
- Beskrivelse av målgruppen og tilgjengelige tiltak
- Faglig forståelse av arbeidet med ungdom i overgang til voksenlivet
- Vurdering av bruken av tiltakene
- Vurdering av samhandling, samarbeid og koordinering mellom ulike aktører i kommunen
- Tolkning og vurdering av hva som er viktige utfordringer
- Forslag og anbefalinger til videre utvikling

1.2 Mål og problemstillinger

Prosjektets overordnede problemstillinger er delt i fem:

- Hvilke tiltak ”disponerer” barnevernet, og er disse tilstrekkelige og relevante i forhold til ungdommenes behov?
- Hvordan samhandler ”tiltakene” seg i mellom og i forhold til den enkelte ungdommen/ungdomsgruppen?
- Hvilke forbindelseslinjer og samhandling finner vi mellom barnevernets tiltak, og ”voksentiltak” i overgangsfasen?
- Hvordan framtrer overgangen fra barnevernet til ”voksenlivet” for barnevernets ungdommer?
- Har det skjedd endringer i prosjektperioden knyttet til barnevernets tiltaksapparat?

Disse problemstillingene belyses gjennom ulik fokus og fra ulike perspektiver. Hovedtema for OBVIT-prosjektet; er ungdommenes overgang til voksenlivet sett fra fem ulike ståsted (perspektiver): kommunen, ledere, saksbehandlere, ungdomsgruppen i alderen 17 til 19 år og den enkelte ungdom. Vi ser på overgangen med fokus på mål, praksis, vurdering og endring.

Overgang fra å være ungdom til å bli voksen betyr for alle ungdommer å være i en spesiell fase i livet. Det kan være en langvarig prosess som innebærer utvikling av både praktiske, emosjonelle og kognitive evner og ferdigheter. ”Overgangen” er i OBVIT- prosjektet forstått som prosessen mot avslutning av barneverntiltak, til et selvstendig liv uten tiltak, eller planlegging og videreføring av barnverntiltak etter myndighetsalder eller overføring til voksentiltak. Vi har i analysen av data lagt vekt på disse tema:

- Prosessen forut for avslutning eller opprettholdelse av barneverntiltak.
  Fokus på innholdet i planleggingsfasen
- Vedtak om at barneverntiltaket er avsluttet.
  Fokus på begrunnelse og plan videre
- Overføring til voksentjenester.
  Fokus på tiltak og samarbeid

Prosjektets hovedmål er å svare på spørsmål som omhandler målet, med og innhold i overgangen, hva som gjøres i praksis, hvordan praksis fungerer, hva som bør forandres på og hvilke endringer som skjer i forsøksperioden. Disse spørsmålene skal besvares

fra ulike aktørers ståsted. Vi har derfor formulert problemstillingene som spørsmål rettet mot kommunen, lederne og saksbehandlerne og mot ungdommene.

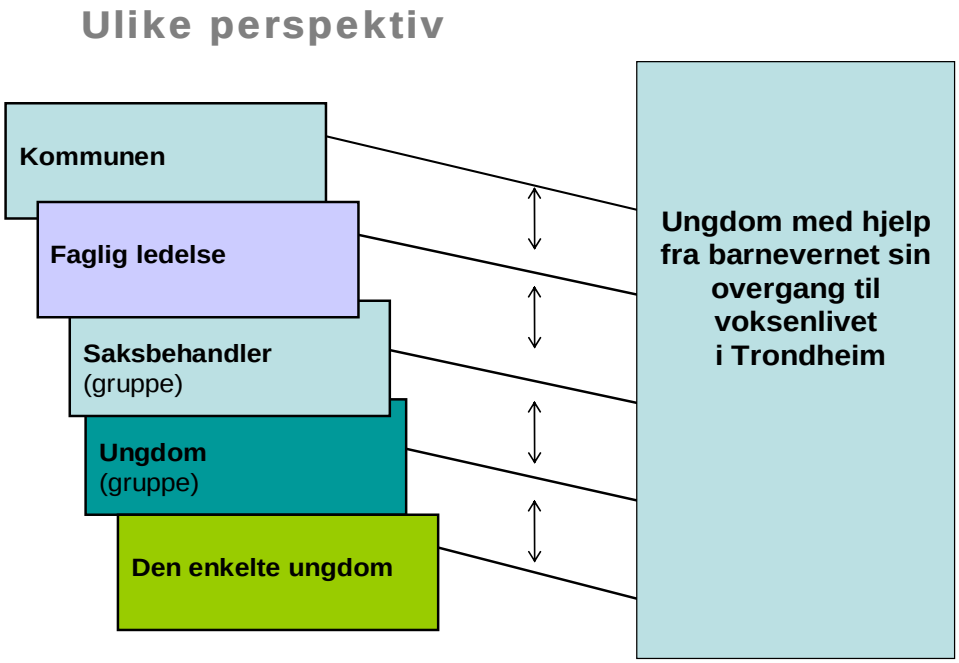

Kommunen

- Hva er kommunens politiske og faglige mål, i forhold til overgang fra barnevernets ungdom til voksenlivet?
- Hvilke mål er rettet mot ungdom, foreldre, ansatte og organisasjon?
- Hva finnes av tilgjengelige tiltak, i forhold til overgang fra barnevernets ungdom til voksenlivet?

Lederne og saksbehandlerne

Faglige mål og praksis i forhold til overgang fra barnevernets ungdom til voksenlivet:

- Hva skjer med ungdom med hjelp etter Lov om barneverntjenester når de blir juridisk voksen - 18 år?
- Hvordan jobber BFT og HV med denne problematikken med tanke på forberedelse, gjennomføring og oppfølging?
- Hvem og hva er i fokus for overgangen?
- Er den hjelpen ungdommene får, i samsvar med de ønsker og behov de har?
- Hvordan er forholdet mellom mål og praksis, behov og tiltak?

Samspill mellom kommunens tiltak

- Er virksomhetene enige i hva som er rammen/ oppgaven for kommunens hjelpeapparat, hva som er innholdet og hvordan man skal arbeide sammen for å nå målene?
- Vurderer de ulike aktørene samarbeidsinstanser på en positiv måte, vurderes de som "nyttige", og har de tillit til hverandre?
- Er arbeidskoordineringen mellom de ulike aktørene god?
- Er det sammenheng mellom tiltak som forskjellige aktører iverksetter overfor en ungdom?
- Hvilke arbeidsoppgaver jobber de ulike aktørene med, og hvilke typer brukere/ klienter henvender de seg til?

Ungdommenes syn på overgangen

- Hvordan oppleves overgangen til voksenlivet for de ungdommene det gjelder?
- Er hjelpen de får i samsvar med de ønsker og behov de har?
- Hvilken innflytelse og medvirkning opplever ungdommene at de har, i forhold til avslutning av barneverntiltak og eventuelt ettervernstiltak?

1.3 Datakilder

Mål med OBVIT-prosjektets metodedesign, var å få frem viktig informasjon fra ulike kilder, og mulighet til å se på endringer i ungdommens livssituasjon, og kommunens arbeid med overgang og ettervern i løpet av prosjektperioden. Dette medførte et omfattende datamateriale fra flere kilder, innsamlet på ulike tidspunkt. De ulike datakildene har også krevd ulik bearbeiding og analysestrategier. Alle prosedyrer og verktøy for innsamling av data, er kvalitetssikret gjennom godkjenning fra Norsk samfunnsvitenskaplig datatjeneste (NSD) og Datatilsynet. Dette inkluderer også etiske retningslinjer og rutiner for anonymisering og oppbevaring av data. Vi har mange ulike datatilfang i prosjektet. Mange har bidratt med informasjon, om ungdom med barneverntiltak sin overgang til voksenlivet; både ungdommene selv, deres saksbehandlere og ledere i barne- og voksentjenester i Trondheim kommune. Innsamlet datamateriale har bestått av i alt 38 lederintervju (to tidspunkt), i alt 104 spørreskjema til 17-åringer og deres saksbehandlere (to utvalg, to tidspunkt) og i alt 40 ungdomsintervju (tre tidspunkt). I tillegg er sentrale rapporter fra Trondheim kommune, lagt til grunn for utforming av innholdet i prosjektet[2].

[2] Se vedlegg for detaljert oversikt over datainnsamlingen

Ved hjelp av dokumentgjennomgangen, har vi fått en overordnet oversikt over strategiske planer i kommunen, og hvordan det er arbeidet med å nå overordnede mål for de ulike etatene knyttet til en felles målgruppe. Informasjon som er samlet inn ved hjelp av strukturerte spørreskjema på to ulike tidspunkt, har gitt oss sammenlignbare oversikter over ungdommer på 17 år og deres saksbehandlere med hensyn til noen sentrale temaer for undersøkelsen. Ved hjelp av intervjuene med en gruppe ungdommer og med lederne i barne- og voksentjenestene, har vi søkt etter "en forståelse av virkeligheten som er basert på hvordan de som studeres forstår sin livssituasjon" (Thagaard, 2003:16). Vårt mål med denne metoden, har vært å utforske meningsinnholdet slik det oppleves for de involverte personene, innen deres naturlige sammenheng (Malterud 2003).

Ved å intervjue samme person (og i noen tilfeller ulike representanter for samme rolle i kommunen) flere ganger, har vi også fått et innblikk i endringer i løpet av prosjektperioden. Siden kommunen gjennomgikk store strukturelle og organisasjonsmessige forandringer i samme periode som prosjektet pågikk, var det mye som ble endret på kort tid. Derfor har det vært spesielt utfordrende for oss som utenforstående forskere å tolke årsaker til endringer. Vi vil ikke foreta en endringsanalyse, men kun påpeke noen endringer som har skjedd i perioden, og vise til hva intervjupersonene mener er årsak til disse endringene.

Referanser

Berg, B. Mo, T. O og T.H. Molden 2006. *Evaluering av barnevernforsøket i Trondheim*. Rapport. NTNU Samfunnsforskning.

Clausen, S.E. og Kristofersen, L. 2008. *Barnevernsklienter i Norge 1990–2005. En longitudinell studie*. NOVA - rapport 3/2008.

Clifford, G., Marthinsen, E. og A. S. Samuelsen 1996. *Hjelpetjenesten – en virksomhetsanalyse av Nardo distrikt i Trondheim.* Rapport nr 3, Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge.

Drugli, M. B. og E. Marthinsen 1998. *En undersøkelse av barnevernet i Trondheim*. Arbeidsrapport, Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge.

Helgeland, I. 2003. *Ungdom med atferdsvansker – hvordan går det med dem som 30-åringer?* Oslo: Gyldendal Akademisk.

Landaas, L. 2003. *Fremtidig organisering av tjenester for barn, unge og familier*. Prosjektrapport 1, Trondheim kommune.

Malterud, K. 2003. *Kvalitative metoder i medisinsk forskning – en innføring.* Oslo: Universitetsforlaget.

Thagaard, T. 2003. *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode.* Bergen: Fagbokforlaget.

Tjelflaat, T., Hyrve, G. og Solhaug, H. 2003. *Barnevernsinstitusjonen – nødvendig men ikke god nok.* Rapport nr.10 Barnevernets utviklingssenter i Midt – Norge.

Veland, J. 1993. *Hvordan gikk det med barnevernets barn?* Fylkeshelsesjefen i Rogaland og Senter for Atferdsforskning, Stavanger.

Jim Lurie

2. Føringer og lovgrunnlag
Ettervern for ungdom med barneverntiltak

Undersøkelser viser at overgangen mellom barnevern og voksenlivet er en kritisk fase for ungdommer i barnevernet (Storø 2001, 2005). I følge en undersøkelse ved Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge synes ettervern og oppfølging av institusjonsungdom i mange tilfeller å fungere dårlig (Tjelflaat m. fl. 2003); noe som vil kunne medføre store behov for hjelp fra "hjelpeapparatet for voksne" etter utskrivning fra institusjon og fosterhjem. En overgang til voksenlivet kan være ekstra belastende for ungdom som har hatt mange hjelpere rundt seg mens de var i barnevernets tiltak, og som fortsatt kan ha mange behov de må ha hjelp til å dekke.

Nyere forskning viser at tidligere barnevernklienter har ofte dårligere levekår og flere problemer som voksne, enn personer som ikke har vært barnevernklienter. En studie utført ved Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA), av norske barnevernklienter i perioden 1990 til 2005, viste at tidligere barnevernklienter hadde mindre utdanning, lavere inntekt, mer bruk av sosialhjelp, høyere arbeidsledighet og større helseproblemer enn befolkningen for øvrig. Sjansene for en vellykket karriere som voksne var imidlertid større for tidligere barnevernbarn som hadde fått ettervern, enn for klientene som ikke fikk hjelp etter at de fylte 18 år. Sammenligningskriterier var utdanning, inntekt, arbeidstilknytning og bruk av sosialhjelp (Clausen og Kristofersen 2008). Internasjonal forskning har funnet tilsvarende resultater; i USA (Courtney 2007) og i England (Stein 2005).

Dette kapitlet inneholder bakgrunnsinformasjon om ettervern, inkludert nasjonale føringer og argumenter for styrking av ettervern, lovhjemmel og regler, utbredelse av ettervern i norsk barnevern og ungdoms rett til medvirkning og medbestemmelse i ettervern.

2.1 Nasjonale føringer og argumenter for styrking av ettervern

Ettervern eller barneverntiltak for ungdom over 18 år, har fått økende oppmerksomhet og prioritering i Norge de siste årene, særlig etter at aldersgrensen for å ha barnevern-

tiltak ble hevet fra 20 til 23 år i 1998. Et bedre ettervern var også en av regjeringens målsettinger for barnevernet i Soria Moria erklæringen i 2005: ”Overgangen til voksentilværelsen må gjøres trygg gjennom et godt fungerende ettervern”.

Barne- og likestillingsminister Anniken Huitfeldt oppfordret nylig til en styrking av ettervernet, i en tale på Høgskolen i Oslo i juni 2008. Ministeren pekte på resultater fra NOVA-undersøkelsen, som det er referert til ovenfor, og uttalte følgende:

> ”For å nyansere dette bildet må vi understreke at mange også klarer seg godt som voksne! Spørsmålet er da hvorfor noen klarer seg bedre enn andre. De som får etterverntiltak klarer seg bedre enn de som ikke får ettervern. Jeg vil derfor foreslå en lovendring av barnevernloven, slik at barnevernet må begrunne hvorfor de ikke setter i verk ettervern når barnet fyller 18 år. En slik speilvending av dagens bestemmelser vil styrke tilbudet til barn som har vært i barnevernet. Det vil bidra til at flere tjenester ser nødvendigheten av å jobbe sammen for å gi ungdommen de beste muligheter for et godt voksenliv” (Utfordringer i barnevernet, 05.06.08).

Barneombudet og Landsforeningen for barnevernsbarn foreslo en lignende lovendring i 2007, på bakgrunn av tilbakemeldinger fra ungdom som hadde fått for dårlig oppfølging etter fylte 18 år. Barneombudet begrunnet sitt forslag om ytterlige styrking av ettervern på følgende måte:

> ”Det overordnede målet er at ungdommene skal settes i stand til å greie voksenlivet på egen hånd. På kort sikt er bolig, utdanning/jobb, sosialt nettverk og økonomi viktigst. Ettervern må i tillegg være individuelt tilpasset. For noen ungdommer vil det holde med at saksbehandleren tar en telefon og hører hvordan det går. For andre vil det være nødvendig med mer omfattende tiltak for å klare seg på egen hånd. I begge tilfeller mener vi at mange barneverntjenester tar for lett på oppgaven… I begge tilfeller burde det være påkrevd at barneverntjenesten tar en godt informert og barnevernfaglig beslutning, med barnets beste i fokus” (Barneombudet 2007, ”Forslag til et bedre ettervern”).

Barneombudet har også foreslått en lovendring som vil gi barneverntjenesten, ”en klarere plikt til å sørge for forsvarlig ettervern gjennom en ny og generell bestemmelse om ettervern”. Denne endringen vil gi barneverntjenesten, når den unge samtykker, en plikt til å sørge for et forsvarlig ettervern, i samarbeid med den unge selv og andre instanser, og til å koordinere og følge opp ettervernet, for eksempel gjennom oppnevning av tilsynsfører. Barne- og likestillingsdepartementet har uttrykt skepsis til denne delen

av forslaget fra Barneombudet, som de mener "i realiteten vil innføre en *rett* til ettervern" som går lengre enn rettighetene til barn og ungdom under 18 år (Brev fra Barne- og likestillingsdepartementet til Barneombudet, 28.01.08).

Advokat Rikke Lassen har bistått Barneombudet i utarbeidelse av lovendringsforslaget. Hun har vært engasjert i arbeidet med å øke barneverntjenestens ansvar for ettervern i flere år, og presenterte disse argumenter for et utvidet ettervern under et kurs i regi av Fylkesmannen i Sør-Trøndelag høsten 2005:

- Det er ikke realistisk eller vanlig i det norske samfunnet i dag at 18-åringer klarer seg selv, verken økonomisk eller på annen måte
- Ungdommen er ikke alltid ferdig med videregående opplæring
- Ungdommen har ofte mindre og dårligere familienettverk enn det som er vanlig
- Mange av barnevernungdommene er mer umodne, og har større eller mer spesielle behov enn ungdommer flest
- Mange fosterforeldre gjør et stort arbeid etter at ungdommen er fylt 18 år, men uten formelle rammer og uten godtgjørelse
- Ønskelig å sluse ungdommen som "klient" helt ut av barnevernet, framfor overføring til sosialtjenesten
- Ofte dårlige overlappingsrutiner mellom barnevern- og sosialtjeneste
- For det offentlige bør det være av liten *økonomisk* betydning hvilket kommunalt organ som betaler; barnevern- eller sosialtjeneste. For *resultatet* er det imidlertid avgjørende at det er en gjennomtenkt sammenheng.

Lassens argumenter har mye til felles med Barne- og likestillingsdepartementets begrunnelse fem år tidligere i forarbeidene til lovendringsforslaget i 1998, som la opp til å øke aldersgrensen for ettervern fra 20 til 23 år:

> "Mange tidligere barnevernklienter er i en utsatt situasjon når de når myndighetsalder. De mangler ofte det sosiale nettverket som annen ungdom har i egen familie og hjemmemiljø. Mange ungdommer har fortsatt behov for hjelp og oppfølging når de blir myndige, og i en slik situasjon kan det oppleves vanskelig å bli henvist til sosialtjenesten for videre tiltak. Ofte er det også slik at barneverntjenesten og sosialtjenesten ikke, i tilstrekkelig grad, samarbeider og koordinerer tiltak i denne overgangsfasen. Dette kan ha som konsekvens at ungdommen får en opplevelse av å være overlatt til seg selv og at ingen tar tilstrekkelig ansvar for hans eller hennes situasjon" (Ot.prp.nr. 61 (1997-98), pkt. 2.2.2).

Det har vært lite forskning i Norge så langt om hvordan ettervern fungerer i praksis, etter at loven ble endret i 1998, og det er behov for mer kunnskap på dette området. Barne-, ungdoms-, og familiedirektoratet (Bufdir) er opptatt av å øke kunnskapen om

ettervern, og å utvikle/ta i bruk gode modeller for vellykket ettervernsarbeid. De finansierer i 2008 et nytt forskningsprosjekt for å innhente forskningskunnskap om ettervern, ”som kan bidra til å forbedre og systematisere arbeidet med, og kunnskapen om ettervernet for unge voksne som er på vei ut av barnevernet”. Prosjektet skal fokusere blant annet på barnevernets ettervernsarbeid og erfaringer med gjeldende praksis, identifisere suksessfaktorer og kritiske faktorer for godt ettervernsarbeid, og hva som virker i forhold til ulike ungdomsgrupper. De unges egne erfaringer, herunder medvirkning, vil være et sentralt tema. Resultatene fra prosjektet skal inkludere en eksempelsamling om ”godt ettervernsarbeid” rettet mot barnevernet, institusjoner, fosterforeldre og barn og familier som er i kontakt med barnevernet (www.bufetat.no). Vår studie om Trondheim kommunes arbeid med ettervern fra 2004 til 2008, er et bidrag til dette forskningsfeltet.

2.2 Lovhjemmel og regler

Lovhjemmel og reglene for barneverntiltak for ungdom over 18 år er fastsatt i barnevernloven (§§ 1-3, 4-15 og 9-4), og i rundskriv fra Barne- og likestillingsdepartementet fra juli 2003 ”Barnevernloven § 1-3 – Tiltak for ungdom over 18 år”. Rutinene for dette arbeidet, med utgangspunkt i loven og rundskrivet, er beskrevet i ”Rutinehåndbok for barneverntjenesten i kommunen”, kapittel 10 (BLD 2006).

Barnevernloven ble endret i juni 1998, og det kom til flere bestemmelser som utvidet barneverntjenestens ansvar for etterverntiltak for ungdom over 18 år; blant annet gjennom å heve aldersgrensen for å kunne motta tiltak fra 20 til 23 år. Endringene skjedde på bakgrunn av henvendelser til Barne- og familiedepartementet ”fra flere ulike instanser og organisasjoner med anmodning om lovendring med sikte på å gi barneverntjenesten et større ansvar for tidligere barnevernklienter over 18 år” (Ot.prp. nr. 61 (1997-98).

Bestemmelsene om ettervern i barnevernloven er:

§ 1-3 Hvem loven gjelder for

Barnevernloven gjelder i utgangspunktet for barn under 18 år (jf. § 1-3, første ledd). 18-årsgrensen er valgt fordi dette er myndighetsalder og fordi foreldreansvar da opphører. Paragrafens nye annet ledd fastsetter barneverntjenestens myndighet til å sette inn tiltak for ungdom over 18 år: ”Når barnet samtykker, kan tiltak som er iverksatt før barnet har fylt 18 år, opprettholdes eller erstattes av andre tiltak som er omhandlet i denne lov inntil barnet har fylt 23 år”. Det er viktig å understreke at ettervern skal

være frivillig (med unntak av plassering i barneverninstitusjon med tvang for barn med alvorlige atferdsvansker, som kan forlenges etter 18 år etter vedtak i fylkesnemnda, jf. § 4-24, tredje ledd). Barneverntjenesten har ingen myndighet til å vedta nytt tiltak for ungdom over 18 år som ikke har fått hjelp fra barnevernet før de fylte 18. Alle barneverntiltak som er iverksatt før ungdommen fyller 18 år, kan imidlertid opprettholdes eller erstattes med hvilke som helst andre tiltak hjemlet i barnevernloven. Barnevernets omsorg oppheves automatisk når ungdommen når myndighetsalder (18 år), men "omsorgstiltak" som plassering i fosterhjem eller institusjon kan videreføres som frivillig tiltak, med ungdommens samtykke.

§ 1-3 åpner for at både ungdom som har vært under omsorgstiltak og de som har mottatt hjelpetiltak kan få oppfølging etter fylte 18 år. I Ot.prp. 61(1997-1998) avsnitt 2.2.4 uttaler departementet at:

> "Enkelte høringsinstanser har pekt på at det er først og fremst ungdom som er under omsorg av barneverntjenesten når de er 18 år som vil ha behov for at tiltak etter barnevernloven opprettholdes. Departementet er langt på vei enig i dette. Departementet mener likevel at det bør være mulig å opprettholde vedtak utover fylte 18 år også for ungdom som det ikke er truffet vedtak om omsorgsovertakelse for. Også i andre tilfeller, som f.eks. når barnet er plassert utenfor hjemmet som et frivillig hjelpetiltak forut for fylte 18 år, kan det være behov for å opprettholde tiltaket. Departementet går derfor ikke inn for at adgangen til å opprettholde barnevernvedtak etter fylte 18 år skal begrenses i forhold til gjeldende rett til bare å gjelde barn som det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse for".

De presiserer likevel at barn som har vært under omsorg av barnevernet, i lengre tid, er i en mer utsatt situasjon når de blir myndige enn ungdom som har mottatt hjelpetiltak. Dette blant annet fordi mange ikke har foreldre som kan støtte dem i overgangen til en voksen tilværelse. Departementet har derfor lovfestet barneverntjenestens plikt overfor dem som har vært under omsorg til å vurdere behovet for videre tiltak etter fylte 18 år.

§ 4-15 Valg av plasseringssted i det enkelte tilfelle

Paragrafen omhandler plasseringssted for barn under omsorg. Paragrafens nye fjerde ledd omhandler planlegging av ettervern for ungdom som har vært under barnevernets omsorg: "I god tid før barnet fyller 18 år, skal barneverntjenesten i samarbeid med barnet vurdere om plasseringen skal opprettholdes eller om barnet skal motta andre hjelpetiltak etter fylte 18 år. Dersom barnet samtykker skal barneverntjenesten utarbeide en plan for framtidige tiltak. Planen kan endres". Paragrafen spesifiserer ikke hvor tidlig barneverntjenesten bør sette i gang med denne prosessen.

§ 9-4 Statlig regional barnevernmyndighets økonomiske ansvar for barneverntjenesten

Denne paragrafen begrenser statens ansvar for finansiering av utgifter til ungdom i fosterhjem eller institusjon til ungdom fyller 20 år. I perioden fra ungdommene er 20 til 23 år er det kommunen som har økonomisk ansvar for finansiering av tiltak

Rundskrivet "Barnevernloven § 1-3 – Tiltak for ungdom over 18 år" ble gitt ut i samarbeid med Sosialdepartementet, og har til hensikt å avklare spørsmål departementene hadde fått om tolking av § 1-3, og om forholdet mellom barnevernloven og sosialtjenesteloven. Rundskrivet utdyper lovens bestemmelser og klargjør og presiserer barneverntjenestens ansvar for ungdom over 18 år på flere punkter. Blant temaene omhandlet i rundskrivet er disse:

Hjelp skal primært gis som generelle tjenester

Rundskrivet presiserer at selv om barnevernloven gir anledning til å gi ungdommen barneverntiltak etter at ungdommen har fylt 18 år, så er det sosialtjenesten og andre "generelle tjenester" for voksne som skal være første valg. "Tiltak for ungdom over 18 år bør, først og fremst, søkes etablert innenfor generelle tjenester etter annen lovgivning, for eksempel ved økonomisk stønad, råd og veiledning, hjelp til å skaffe seg egnet bolig eller andre tjenester etter sosialtjenesteloven".

Avklaring med ungdommen i god tid før de fyller 18 år

Rundskrivet presiserer ungdommens rett til medvirkning i avgjørelser om ettervern, til informasjon og til å uttale seg om hva de ønsker i god tid før de fyller 18 år. (Se nærmere diskusjon i avsnittet om medvirkning).

Ungdom som ombestemmer seg

En av rundskrivets viktigste presiseringer gjelder den såkalte "angrefristen" eller ungdommens rett til å ombestemme seg, og ta i mot ettervernstiltak selv om de har vært uten barneverntiltak i en periode etter at de har fylt 18 år. Barnevernloven sier ikke noe om dette spørsmålet. (Se nærmere diskusjon i avsnittet om medvirkning).

Ungdoms rett til å klage

Ungdom har rett til å klage på eventuelt avslag fra barneverntjenesten om ønsket ettervern tiltak. Av rundskrivet kan vi lese at: "Dersom barneverntjenesten avslår ungdommens ønske om å opprettholde eller erstatte tiltaket med et annet tiltak etter barnevernloven, må ungdommen informeres om at avslaget kan påklages til fylkesmannen etter barnevernloven §§ 6-5 og 6-6". Det er enkeltvedtak fra barneverntjenesten som kan

påklages etter loven. Dette innebærer at det er viktig at ungdommens ønsker om å opprettholde eller erstatte tiltak, behandles formelt av barneverntjenesten gjennom enkeltvedtak og ikke avvises gjennom uformelle samtaler.

Samarbeid mellom barneverntjenesten og sosialtjenesten

Rundskrivet har flere avsnitt som handler om samarbeid mellom barneverntjenesten og sosialtjenesten, og hvor det anbefales sterkere samarbeid mellom disse tjenestene, under forutsetning av at ungdommen samtykker til dette. Barneverntjenesten skal ta en aktiv rolle i formidling av kontakt mellom ungdommen og sosialtjenesten, både når tiltak ikke skal opprettholdes av barneverntjenesten, og for ungdom over 18 år som tar kontakt med barneverntjenesten uten at de har hatt barneverntiltak tidligere. Disse har ikke rett til barneverntiltak etter fylte 18 år men rundskrivet sier: ”I disse tilfellene bør barneverntjenesten formidle kontakt med sosialtjenesten og informere sosialtjenesten om ungdommens behov”.

2.3 Utvikling og utbredelse av ettervern

Clausen og Kristofersen (2008) har sett på antall ettervernsklienter i Norge i perioden 1990 til 2005 som er firedoblet fra midten av 1990-tallet til 2005 (fra ca. 550 til 2100). I 1993 utgjorde ettervernsklientene 2,9 % av klientmassen mot 5,4 % i 2005. Økningen har skjedd hovedsaklig etter 1998 når aldersgrensen for å motta ettervern ble hevet fra 20 til 23 år (med virkning fra september 1998). Disse tallene inkluderer ikke ungdom som fikk etterverntiltak fra barnevernet i det året de fylte 18 år, fordi barnevernstatistikken fra Statistisk sentralbyrå (SSB) ikke inneholder opplysninger om når på året tiltak ble mottatt. Dette betyr at tiltak for ungdom i det året de er registrerte som 18 år, vil inkludere både ”ordinære” barneverntiltak mottatt før de fylte 18 år og etterverntiltak mottatt etter fylte 18 år.

Antall ungdom fra 19 til 22 år som mottok barneverntiltak i løpet av 2006 var 2173, eller 5,4 % av alle barnevernklienter. Antall ungdommer med ettervernstiltak fra barnevernet går ned med stigende alder. Aldersfordeling for disse i 2006 var slik:

19 år - 1132 ungdommer
20 år - 621 ungdommer
21 år - 297 ungdommer
22 år - 123 ungdommer (www.ssb.no/emner).

Clausen og Kristofersen har sett på hvilke ettervernstiltak ungdom fikk i 2005. En ungdom kan ha mottatt flere tiltak i løpet av samme år. De mest brukte tiltak var økonomisk stønad (52 %), bolig/hybel (23 %) og fosterhjem (21 %).

Tabell 2.1 De viktigste ettervernstiltak for 2005. Prosent.

Type tiltak	**2005**
Hjelpetiltak i hjemmet	
Økonomisk stønad	52,2
Bolig/hybel	22,7
Støttekontakt	10,4
Besøkshjem	7,0
Fritidsaktiviteter	6,5
Tilsyn	5,8
Utdanning/arbeid	5,4
Plasseringer	
Fosterhjem	21,3
Barne- og ungdomshjem	9,6
Forsterket fosterhjem	6,2
Familieplassering	5,8
Andre institusjoner	4,0
Andre tiltak	36,2
Antall barn/ungdom	2094

(Kilde: Clausen og Kristoffersen 2008)

2.4 Ungdommens rett til medvirkning i ettervern

Barns rettigheter har fått økende anerkjennelse og gjennomslag i Norge og andre land i de siste 20 til 30 år. Denne utviklingen bygger på en ”moderne barneforståelse” hvor barnet forstås som et subjekt og en aktiv sosial deltager, og ikke som et objekt og passiv mottaker eller foreldres eiendom. Historisk sett har Norge vært et foregangsland med hensyn til å sikre barns rettigheter. Eksempler på dette er at Norge utnevnte verdens første barneombud i 1981 (jf. Lov om barneombud) og at Lov om barn og foreldre (1989). FNs konvensjon om barnets rettigheter (vedtatt i 1989 og ratifisert av Norge i 1991) var en viktig milepæl i denne utviklingen. Konvensjonen ble en del av norsk lov i 2003 gjennom inkorporering i menneskerettighetsloven. Dette innebærer at konvensjonen går foran andre lover ved motstrid, noe som gir den større juridisk kraft.

Både etablering av barneombudsordningen og ratifisering av barnekonvensjonen, ga tydelige signaler på at barn må forstås som individer med egne rettigheter, og at barn må tas på alvor når det gjelder innflytelse på egen situasjon og i samfunnet for øvrig.

Konvensjonen inneholder 40 artikler som har vært omtalt i tre kategorier, på engelsk; 1) protection, 2) provision og 3) participation (Verhellen 1997, Cantwell 1993). Artikkel 3 som inneholder prinsippet om ”barnets beste” skal være et grunnleggende hensyn i alle handlinger som berører barnet. Dette prinsippet er også sentralt i norsk barnevern, og er nedfelt i barnevernlovens § 4-1. Barnekonvensjonen har flere artikler som handler om barns rett til medvirkning, herunder Artikkel 12 ofte omtalt som konvensjonens viktigste medvirkningsrett, som stadfester barnets ”rett til å bli hørt”, Artikkel 12s første del sier:

> ”Partene skal garantere et barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som vedrører barnet, og tillegge barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet”.

Barns rett til medvirkning er også nedfelt i barnevernloven § 6-3, som gjenspeiler prinsippene i Artikkel 12 når det gjelder uttalelsesretten og vektlegging av barnets mening.

Når det gjelder ettervernstiltak for ungdom som har fylt 18 år, er det ungdoms rett til medvirkning som bør få særlig oppmerksomhet. Det er flere grunner til det. Målsettingen med ettervern er ”å sette ungdommen i stand til å klare seg selv” (jf. BLD Rundskriv om Barnevernloven § 1-3 - Tiltak for Ungdom over 18 år). Ettervern skal bidra til en myndiggjøringsprosess hvor ungdommen beveger seg fra avhengighet av voksne, inkludert barnevernarbeidere, til en mer selvstendig tilværelse som voksen. Trening i medvirkning og medbestemmelse, og i å ta ansvar for eget liv, er en viktig del av denne utviklingen mot større selvstendighet.

Det er også juridiske argumenter for å ivareta medvirkningsrettigheter for ungdom som mottar tiltak etter fylte 18 år. Barnevernlovens § 1-3 bestemmer at barneverntiltak etter 18 år, kan bare opprettholdes ”når barnet samtykker” (med unntak av institusjonsplassering etter § 4-24). § 4-15 krever at barneverntjenestens vurdering av eventuelle ettervernstiltak for ungdom som har vært under omsorg skal skje ”i samarbeid med barnet”.

Barnevernlovens § 6-3 som handler om barns medvirkningsrettigheter under saksbehandlingen generelt, er også relevant for beslutninger om ettervern. Paragrafens første ledd sier:

> ”Et barn som er fylt 7 år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, skal informeres og gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelse i sak som berører ham eller henne. Barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet”.

Dette innebærer at barneverntjenesten bør legge stor vekt på ungdoms meninger og ønsker når det gjelder beslutninger om ettervern, fordi målgruppen for ettervern er de eldste av ungdommene som kan få barneverntiltak – nemlig ungdom mellom 18 og 23 år. Det betyr også at barneverntjenesten bør sørge for at ungdommene får tilstrekkelig informasjon for å kunne medvirke i forhold til beslutninger som tas om ettervern. Uten skikkelig informasjon om sine rettigheter, har ungdom liten mulighet å kunne medvirke på en meningsfylt måte. Dette gjelder både informasjon ”i god tid før de fyller 18 år” om barneverntjenestens myndighet til å opprettholde eller erstatte tiltak, men også informasjon om andre sider av ettervernsprosessen; for eksempel om ”angrefristen”, klageretten, og muligheten til å få hjelp fra sosialtjenesten.

BLDs rundskriv fra 2003 Barnevernloven § 1-3 – Tiltak for Ungdom over 18 år, inneholder flere viktige presiseringer om ungdoms rett til medvirkning, herunder rett til informasjon og til å komme med sine synspunkter:

> ”Det er viktig at barneverntjenesten, i god tid før ungdommen fyller 18 år, informerer ungdommen om adgangen til å opprettholde tiltak etter fylte 18 år, og avklarer med ungdommen hva vedkommende ønsker”.

Rundskrivet inneholder flere viktige utsagn om ungdommens rett til medvirkning herunder: at ungdommen ”*må informeres* om at avslaget på ettervern kan påklages til fylkesmannen”; barneverntjenesten *i samråd med ungdommen* må undersøke om det er behov for andre tjenester dersom tiltak ikke opprettholdes; og ungdommen må *samtykke* dersom barneverntjenesten og sosialtjenesten skal samarbeide om tilrettelegging av tiltak for ungdommen. En av rundskrivets viktigst presiseringer i forhold til ettervern og medvirkning gjelder den såkalt ”angrefristen”. Rundskrivet sier:

> ”Det er ikke uvanlig at ungdom ikke ønsker å motta tiltak fra barneverntjenesten etter fylte 18 år, men at vedkommende ombestemmer seg når det har gått en tid. Tiltaksplanen bør derfor utformes slik at barneverntjenesten igjen kan gi tilbud om tiltak etter barnevernloven selv om kontakten med ungdommen formelt har vært avsluttet en periode”.

Dette innebærer at det er viktig at ungdommens sak ikke avsluttes uten å holde åpen muligheten for å sette inn tiltak på et senere tidspunkt. En måte å løse dette på er å vedta noe form for praktisk bistand, som for eksempel økonomisk støtte til dekning av kontantkort for mobiltelefon, som sikrer at barneverntjenesten opprettholder, i det minste, noe kontakt med ungdommen i overgangsfasen, og som samtidig gir anledning til å erstatte denne med mer omfattende tiltak senere.

Det er viktig at ungdommene får opplysning fra barneverntjenesten om denne muligheten, noe som ikke alltid ivaretas godt nok av barneverntjenesten. Det er vanskelig for ungdom å gjenopprette kontakten med barnevernet dersom de ikke får god nok informasjon om denne bestemmelsen. En ny tilsynsrapport i Trondheim kommune påpekte mangler i praktisering av angrefristen.

> ”Trondheim kommune sikrer ikke gjennom styring, at ungdom som har mottatt hjelp fra barneverntjenesten gis informasjon om sine rettigheter og muligheter for fortsatt hjelp etter fylte 18 år… Prosedyren ivaretar ikke informasjon til ungdommen om adgangen til å ombestemme seg. Slik ”angrefrist” er heller ikke kjent i tjenestene”. (Rapport fra tilsyn med barnevern-, helse- og sosialtjenester i Trondheim kommune (2008), Fylkesmannen og Helsetilsynet i Sør-Trøndelag).

Ungdom, i saker som gjelder ettervern, har også viktige medvirkningsrettigheter som part i saken. Dette går blant annet frem av barnevernloven § 6-3, annet ledd som garanterer partsrettigheter til ungdom som har fylt 15 år og som forstår hva saken gjelder. Yngre barn skal også ha partsrettigheter når det gjelder tiltak for barn med atferdsvansker. Ungdom, som nærmer seg 18 år, og i hvert fall de som har fylt 18 år og er myndige, skal ha partsrettigheter i behandling av barnevernsaker.

En viktig rettighet, som part i saken, er muligheten til å påklage barneverntjenestens vedtak om avslag på ønsket ettervernstiltak til fylkesmannen (jf. barnevernloven §§ 6-5, 6-6 og Rundskriv fra 2003 fra Barne- og likestillingsdepartementet). En viktig forutsetning for å kunne klage til fylkesmannen er at barneverntjenesten har fattet vedtak i saken, og ikke bare avvist ungdommens ønsker om ettervern gjennom uformelle samtaler.

Lovens bestemmelser om partsrettigheter under saksbehandlingen generelt går fram av forvaltningsloven, kapittel III og inkluderer blant annet rett til veiledning, melding før saken behandles, dokumentinnsyn og advokatbistand i tillegg til klageretten omtalt ovenfor. Rutinehåndbok for barneverntjenesten i kommunene inneholder også et kapit-

tel om ”Barneverntjenestens saksbehandling og arbeid med enkeltvedtak” som inkluderer en drøfting av barns partsrettigheter i barnevernsaker.

2.5 Avslutning

Forskning viser at overgangen til voksenlivet er en kritisk fase for ungdommer i barnevernet. Mange tidligere barnevernbarn opplever store problemer som voksne, men ungdom som har fått ettervern fra barnevernet etter de fyller 18 år har større sjanse for å lykkes enn barnevernbarn som ikke får oppfølging. Ettervern og oppfølging av ungdom, som har vært i institusjon, har i noen tilfeller vært spesielt problematisk.

Ettervernsarbeid har fått økt prioritering i de siste årene, blant annet gjennom en lovendring som hevet aldersgrensen for ettervern til 23 år, og i et rundskriv fra BLD som presiserer barneverntjenestens økte ansvar for dette arbeidet. Rundskrivet har også presisert behovet for bedre koordinering mellom barneverntjenesten og sosialtjenesten. Barneombudet og Landsforeningen for barnevernsbarn ønsker ytterlige styrking av barneverntjenestens ansvar for ettervern, blant annet gjennom en lovendring som vil pålegge barnevernet å begrunne hvorfor ungdom eventuelt ikke får tiltak etter fylte 18 år. Barne- og likestillingsministeren har nylig støttet en slik lovendring.

Antall ungdommer som får ettervern fra barneverntjenesten har økt dramatisk de siste ti årene, delvis på grunn av høyere aldersgrense, og det fortsetter å øke hvert år. Nesten 2200 ungdommer mellom 19 og 22 år mottok barneverntiltak i løpet av 2006, en firedobling siden midten av 1990-tallet. Ungdom over 18 år mottar både hjelpetiltak i hjemmet, særlig økonomisk stønad eller hjelp til bolig, så vel som fortsatt plassering utenfor hjemmet, som oftest i fosterhjem, noen ganger med forsterking eller med plassering i familien.

Utvidet lovhjemmel, rundskriv og rutinehåndbøker er ikke nok alene, til å garantere at ettervernpraksis er i samsvar med lovgivernes og administrasjonens målsettinger og intensjoner, en fersk tilsynsrapport fra Fylkesmannen og Helsetilsynet i Sør-Trøndelag ble det slått fast at Trondheim kommune ikke klarte å sikre ungdommens rett til informasjon om sine rettigheter og muligheter for fortsatt hjelp etter fylte 18 år, og at det var mangler i forhold til informasjon om ”angrefristen”.

Det er stort behov for økt kunnskap om hvordan ettervernsarbeidet fungerer i praksis, fra perspektivet til både barnevernarbeidere og ungdommene selv. Bufetat har bestilt forskning som vil oppsummere kunnskapsstatus om ettervernsarbeid i Norge og inter-

nasjonalt, for å finne frem til modeller for ”god praksis”. OBVIT-prosjektet har hatt til hensikt å bidra med økt informasjon om hvordan Trondheim kommune har arbeidet med ettervernsarbeid i perioden 2004 til 2008, og hvordan samarbeidet mellom ulike tjenester for barn og familie, og helse og velferd har vært.

Referanser

Cantwell, N. 1993. *Monitoring the Convention through the idea of the ”3 Ps”*. Vienna. European Centre for Social Welfare Policy and Research, Eurosocial Report 45/1993.

Clausen, S. E. og Kristofersen, L. B. 2008. *Barnevernsklienter i Norge 1990-2005 – En longitudinell studie.* Oslo: NOVA rapport 3/2008.

Courtney, M. E. m.fl. 2007. *Midwest Evaluation of the Adult Functioning of Former Foster Youth.* Chicago: IL, Chapin Hall.

Stein, M. 2005. *Resilience and Young People Leaving Care. Overcoming the Odds.* York: Joseph Rowntree Foundation.

Storø, J. 2001. *På begge side av atten – om ungdom, barnevern og ettervern.* Oslo: Universitetsforlaget.

Storø, J. 2005. *Å gå over brennende bruer.* HIO – hovedfagsrapport nr. 14.

Tjelflaat, T., Hyrve, G. og Solhaug, H. 2003. *Barnevernsinstitusjonen – nødvendig men ikke god nok.* Rapport nr.10 Barnevernets utviklingssenter i Midt – Norge.

Verhellen, E.1997. *Convention on the Rights of the Child.* Leuven, Belgium: Garant Publishers.

<u>Offentlige dokumenter</u>
Brev fra Barne- og likestillingsdepartementet til Barneombudet, 28.01.08.

FNs konvensjon om barnets rettigheter, vedtatt 20.11.1989.

Forskningskunnskap om ettervern, www.bufetat.no

Kurs i barnevernrettslige emner i regi av Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, 14.09.05, ved advokat Rikke Lassen.

Lov om barneverntjenester, 17. juli 1992 nr. 100.

Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven), 02. oktober 1967.

Notat fra Barneombudet og Landsforeningen for Barnevernsbarn, *Forslag til et bedre ettervern*, 27.06.07.

Ot.prp. nr. 61 (1997-98), *Om lov om endringer i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester og lov 13. desember 1991 nr. 81 om sosiale tjenester.*

Plattform for regjeringssamarbeidet mellom Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti-et og Senterpartiet 2005-09 (Soria Moria erklæring), 13.10.05.

Rapport fra tilsyn med barnevern-, helse- og sosialtjenester i Trondheim kommune, 2008. Fylkesmannen og Helsetilsynet i Sør-Trøndelag, juni 2008.

Rundskriv, *Barnevernloven § 1-3 – Tiltak for ungdom over 18 år.* Barne- og likestil-lingsdepartementet, 01.07.2003.

Rutinehåndbok for barneverntjenesten i kommunene, Barne- og likestillingsdeparte-mentet, Q-1101 B, 03/2006.

Statistisk sentralbyrå, Barn med barneverntiltak i løpet av året, på slutten av året og nye barn. Tall for kjønn og alder,
www.ssb.no/emner/03/03/10/barneverng/tab-2007-09-05-06.html

Tale/artikkel fra Barne- og likestillingsminister Anniken Huitfeldt, *Utfordringer i Bar-nevernet,* 05.06.08.

Kristin Horneman

3. Ungdommenes fortellinger
Narrativer som kilde til kunnskap

Å fortelle historier er noe vi mennesker alltid har gjort. Vi forteller historier for å gi forståelse og mening om eget liv, og om andres liv. Hva vi forteller, og hvor mye vi forteller, avhenger av sammenhengen vi eller historien inngår i, likedan hvordan historiene vi forteller blir forstått av andre. Og historiene om oss selv dannes og forandres så lenge vi lever. Når vi forteller om noe fra fortida, kan vi også legge inn en dimensjon i historien mens vi forteller noe som ikke var der da situasjonen skjedde. Vi legger inn tanker og refleksjoner som vi har fått i ettertid eller som kommer gjennom å fortelle historien til andre. Dette gjør vi bevisst eller ubevisst for at fortellingen skal gi mer mening for oss selv eller for den vi forteller til. Aadland (1997) sier at vi skaper narrativ (fortellende) mening ut av livserfaringene våre gjennom å sette dem inn i vår egen fortelling om oss selv.

De tre fortellingene som presenteres i dette kapitlet, er en rekonstruksjon av intervjuene med fire ungdommer med hjelpetiltak, fem ungdommer med fosterhjem som tiltak og syv ungdommer med institusjon som tiltak. Hver på sin måte gir fortellingene et tverrsnitt av intervjuene. Eva, Silje og John (konstruerte navn) gir stemmer til hvordan møtet med barnevernet, og overgangen til en selvstendig tilværelse kan oppleves. Intervjuene med 16 ungdommer da de var 17, 18 og 19 år blir her rekonstruert til tre fortellinger, og det betyr at mye er utelatt fra den enkeltes historie, samtidig er det foretatt en anonymisering av dataene. Hvor detaljert den enkelte ungdom har fortalt historier fra eget liv, har variert fra intervju til intervju. Fortellingene har en begrensning sett i sammenheng med spørsmålene som ble stilt og hvor detaljert ungdommene ble bedt om å fortelle. Eva, Silje og John sine fortellinger er kommet til ved at vi har analysert alle intervjuene gjennom en narrativ strukturering (Kvale 1997), og utviklet meningsmulighetene i disse, til tre utarbeidede historier. I fortellingene er det ikke tatt inn direkte sitater fra enkeltungdommer, slik det er gjort i andre kapitler i rapporten. Eva, Silje og John sine fortellinger representerer et meningsinnhold, hvor formålet er å få fram stemmer som gir et tverrsnitt av deler av innholdet i intervjuene. Fortellingenes innhold av detaljer er begrenset, med hensyn til rapportens lengde. Hver enkelt ungdoms historie og opplevelser er unik, samtidig kan vi finne noe som er felles i deres møte med barnevernet. Det er dette vi vil formidle gjennom de tre fortellingene.

3.1 Eva sin fortelling

Det var sommeren før Eva begynte i 8. klasse at far reiste sin vei. En dag var han borte. Foreldrene hadde krangla mye lenge før det, så at han reiste var ikke så rart, men at han forsvant sånn plutselig var verre. Mor var veldig deprimert i lang tid etterpå. Hun var mye borte fra jobben og ble til slutt langtidssykemeldt.

Eva var mye ute med venner den høsten, hun orka ikke å være hjemme i den triste atmosfæren. Faren hadde hun snakka med en gang i telefonen, et par uker etter at han reiste. Da ville han høre hvordan hun hadde det. Siden det hadde hun ikke hørt fra ham, selv om han hadde sagt at han skulle ringe igjen. Eva savna far, det hadde liksom vært de to, særlig da Eva var mindre.

På seinhøsten det året ble Eva og to venninner kjent med en guttegjeng, som var mye eldre. Det ble mye festing i helgene, og etter hvert midt i uka også. Mor prøvde å snakke Eva til rette, og Eva lovte at nå skulle hun skjerpe seg. Dette gjentok seg flere ganger. På skolen begynte det å gå dårlig. Tentamensresultatene til jul var elendige, og klasselærer prøvde å snakke med Eva om det økende fraværet, og at hun virket uengasjert når hun var tilstede. Eva lovte å ta seg sammen, være på skolen og gjøre lekser. Det gikk bra et par uker, men så mistet Eva gnisten igjen. Det var liksom ingen vits i noe. Skulle hun ta igjen det forsømte i skolefagene måtte hun jobbe mer enn hun maktet, følte hun. Hjemme var det ingen hjelp å få, mor hadde nok med sine egne problemer. Tidligere hadde Eva spilt håndball og gjort det ganske bra, men nå var det flere måneder siden hun hadde vært på trening. Det eneste som var bra var vennegjengen. De hadde kjempeartige fester sammen, og det var kult å sitte på bil med de eldre guttene. En av dem bodde i et hus i utkanten av byen hvor de var en del, og så på film, surfa på nettet og festet. Eva var sammen med en av guttene. Av og til overnatta hun i huset og sa til mor at hun lå over hos ei venninne.

Ut over våren var Eva mindre og mindre på skolen. Mor ble innkalt til møte på skolen et par ganger. Den ene gangen var Eva med, og hun lovte å følge opp skolen. Så tok plutselig far kontakt. Han fortalte at han bodde på et sted langt nord i landet, hadde en god jobb og samboer, og ville at Eva skulle besøke ham. Eva var så sint på ham at hun ba ham ryke og reise, nå kunne det være det samme. En dag fortalte mor at dagen etter måtte Eva være hjemme, for da kom det ei dame fra barnevernet for å snakke med dem. Det var skolen som hadde tatt kontakt med barnevernet fordi de var bekymret for Eva. Dama som kom virket hyggelig, men hun spurte mye, særlig om hva Eva gjorde når hun ikke var på skolen. Noe kunne hun fortelle, men ikke om den eldre gjengen

hun var sammen med. Da visste hun at det ville bli mye styr. Ei uke seinere ble det et nytt møte. Det var mor, Eva, klasselærer og sosiallærer, to damer fra barnevernet og mors søster og mannen hennes. De sa de var kommet sammen for å finne ut hva de kunne gjøre for å få Eva til å fullføre ungdomsskolen. Eva syntes møtet var greit nok, men hun så at mor følte seg brydd og at hun bare snakket når noen spurte henne om noe. På møtet ble det bestemt at Eva skulle søkes inn på Alternativskolen og at tanta skulle være besøkshjem for Eva to ganger i måneden.

Eva var fornøyd med å få komme til tanta og familien hennes, men var veldig imot at de ville at hun skulle begynne på Alternativskolen. Den visste hun lite om, og det var vel bare tapere som gikk der? Dama fra barnevernet sa at hun ville gjøre så godt hun kunne for at Eva skulle få plass på denne skolen, for hun var sikker på at det ville bli et bra opplegg for Eva. Eva fikk plass og like før sommerferien dro hun på besøk sammen med saksbehandleren og mor. Det var ikke så ille der som hun hadde trodd, hun begynte nesten å glede seg til å begynne på skolen til høsten.

Den sommeren var Eva mye sammen med gjengen, og festa bare avbrutt av en to ukers ferietur til Sverige sammen med tanta og familien. Mor skulle også ha vært med, men hun orka ikke likevel fordi hun ikke følte seg i form.

Alternativskolen ble en stor endring for Eva. Der kunne hun ikke stikke seg unna, og når hun ikke kom om morgenen, kom de hjem og hentet henne. De sa hele tiden at de hadde tro på henne, og at hun var flink i fagene så det kunne gå bra å ta igjen det tapte. Helgene hos tanta gikk stort sett greit. Tanta kom til å bety mye for Eva etter hvert. Hun stilte opp selv om hun hadde tre unger i barneskolen. Eva kunne snakke med henne om mye. Egentlig var det fint å ha en voksen å snakke med om personlige ting. Da Eva ble konfirmert var det tanta som ordna det meste. Faren dukka også opp noen dager før konfirmasjonen, men kunne bare bli en dag på grunn av jobben. Eva og faren møttes på en kafé. Han virka litt tafatt og unnskyldte seg veldig, over at de hadde så lite kontakt. Hun fikk penger i konfirmasjonsgave av ham. Den sommeren reiste Eva på besøk til faren og samboeren hans. Det var faren som betalte flybilletten. Meningen var at hun skulle være der i tre uker, men hun dro hjem etter ei uke. Eva følte seg til overs, og opplevde at hun og faren hadde lite å snakke sammen om.

Eva fortsatte på Alternativskolen i 10. klasse. Hun følte at det gikk bedre med fagene, og prøvde å følge opp skolen så godt hun kunne, selv om hun var veldig lei. Hun var fortsatt sammen med den gamle gjengen. Noen av dem hadde reist fra byen, men nye var kommet til. Eva syntes fortsatt det var fint å være sammen med dem, men av og til syntes hun det ble vel mye festing. De helgene Eva var hos tanta, prøvde hun å roe ned

og slappe av, men helga etter var det en ny fest på gang, som hun bare måtte være med på. Alternativskolen ordna med en butikkjobb for henne en dag i uka, og etter jul fikk hun jobb der annenhver lørdag. Da kunne hun ikke feste så mye. Eva hadde kontakt med saksbehandleren sin, med jevne mellomrom, og to ganger i året hadde de møte på skolen.

Eva fikk gode karakterer på vitnemålet fra ungdomsskolen, og kom inn på kokkelinja, hun kunne tenke seg å bli servitør. Den høsten slutta saksbehandleren Eva hadde hatt i nesten tre år. Eva syntes det var dumt for hun hadde likt henne ganske godt. Den nye saksbehandleren traff Eva en gang, før hun også slutta. Etter henne fikk hun ei ny dame som hun snakket med på telefonen, og dama sa at hvis det var noe så måtte Eva bare ta kontakt. Det syntes Eva ble vanskelig.

Etter jul slutta Eva på skolen. Hun syntes ikke kokkefaget var noe for henne likevel. Det var hardt fysisk og hun hadde ofte ondt i skuldrene og ryggen, og hun syntes klassemiljøet var dårlig. Hun hadde mye hodepine og sov dårlig om nettene. Eva tok til slutt kontakt med den nye saksbehandleren sin og fikk omsider et møte med henne. Hun fikk ikke så mye ut av det møtet annet enn at saksbehandleren skulle hjelpe henne med å skrive en søknad om dagpenger inntil hun fikk seg en jobb. Etter to måneder på dagpenger fikk hun et tre måneders vikariat i delt stilling, i butikken hun allerede jobbet i en dag i uken. Det var bedre enn ingenting. Eva var mye hos tanta denne våren, passet barna og hjalp til litt ellers også. Hun kunne bare ikke ha for mye fritid, for da kom hun til å kontakte gjengen igjen. Eva snakket en del med tanta si om videre skolegang, og fant til slutt ut at hun skulle søke helse og omsorgsfag. Hun kunne tenke se å ta fagbrev som omsorgsarbeider og få seg en jobb i barnehage.

Nå er Eva 19 år og går andre året ved helse og omsorg. Hun er litt usikker på om hun har valgt riktig yrkesutdanning, men er innstilt på å prøve å fullføre selv om karakterene fra første året ikke er noe å skryte av. *"Noe må jeg vel klare å fullføre jeg også"*, sier hun. Da hun ble 18 år fikk hun et brev fra saksbehandler om at hun var overført til Helse- og velferdskontoret. Akkurat som om at, *"nå må du klare deg sjøl, vi er ferdige med deg, ha det og lykke til videre"* sier Eva. Det var ikke et møte engang, bare et brev i posten. Hun bodde hjemme hos mor til i fjor, da flyttet hun inn i en hybelleilighet sammen med kjæresten som hun traff mens hun gikk på kokkelinja. Han er nå lærling. De har det fint sammen, sier hun, *"han er så snill og vet ikke hva godt han kan gjøre for meg"*. Da Eva ble sammen med kjæresten, kutta hun kontakten med den gamle gjengen. De er ingenting å satse på, sier hun, de fester og drikker og driver med dop fortsatt, har ikke utvikla seg i det hele tatt. Nei, dem gidder hun ikke å ha kontakt med lenger. Hun får dekket halv husleie og strøm fra helse og velferd, ellers lever hun på

stipend og på kjæresten, men synes det er vanskelig å få pengene til å strekke til. Jobben i butikken har hun mistet fordi de måtte redusere på bemanninga, men hun håper å få en ny jobb snart. Far har hun fått bedre kontakt med etter hvert, og i år har han betalt årskort på treningsstudio for henne. *"Trenger å trene opp kroppen igjen"*, sier hun, etter flere års forfall. Hun prøver å trene to ganger i uka, men av og til kommer det noe i veien. Etter at hun kutta ut den gamle gjengen, er hun bare sammen med kjæresten, hans familie og sin egen familie. Hun skulle gjerne ha hatt ei venninne, ei som ikke driver med dop, sier hun.

Når Eva ser tilbake på tida på ungdomsskolen, og da barnevernet kom inn i bildet, mener hun at de kanskje burde ha gjort mer. Det var fint med Alternativskolen og tanta som besøkshjem, men hun mener mora også trengte hjelp. Eva synes det er rart at ingen voksne skjønte hvilken dårlig gjeng hun vanka sammen med. Selv synes hun det var veldig kult å være sammen med dem, men at en 15-åring er sammen med mannfolk på nesten 30 år, det hører jo ikke hjemme noe sted, sier hun. Den gangen fortalte hun ikke de voksne om det, men de burde ha skjønt det, og stoppa meg, sier hun. Eller skremt disse mannfolka ved å anmelde dem, eller noe sånt. Eva kan ikke huske at noen voksne snakka så mye til henne om denne gjengen utenom tanta, som prøvde noen ganger. *"Jeg løy vel når de spurte"*, sier hun, og da ga de seg. *"Det er bare takket være meg sjøl at jeg klarte å kutte dem ut til slutt, og hadde jeg ikke møtt kjæresten min, så vet jeg ikke hvordan det ville ha gått"*, sier hun.

Eva har drømmer om framtida. Hun håper at hun og kjæresten skal fortsette å være sammen, men en kan aldri være sikker. Hun drømmer om større leilighet og etter hvert egne barn. I det siste har hun tenkt på, om det er sykepleier hun skal bli. Søsteren til samboeren er det, og hun trives veldig godt i jobben. Men da må hun ha studiekompetanse. Eva vet det er mye som skal klaffe for å nå det målet, så hun får se hva det blir til.

3.2 Silje sin fortelling

Silje husker godt den dagen hun flyttet til det første fosterhjemmet, da var hun 9 år. Det kom to fra barnevernet og hentet henne. De sa at hun skulle bo hos en annen familie en stund framover, og begynne på en ny skole. Silje husker hun opplevde det som veldig skremmende. Hun husker ikke at noen hadde sagt noe på forhånd, om at hun skulle flytte. Før den dagen hadde det vært mye styr hjemme. Mor til Silje drakk mye, og ofte var det andre voksne som kom hjem til dem, og drakk sammen med mor. Da ble det som regel mye ufred og krangling, og av og til måtte Silje og den to år eldre

broren gå ut. Om sommeren gikk de ut på lekeplassen ved blokka, og om vinteren satt de ofte under trappa i trappeoppgangen, til de fikk komme inn igjen. Da Silje begynte på skolen kom det av og til ei dame fra barnevernet hjem til dem, og snakket med mor, men Silje husker ikke at det var noen som snakket spesielt med henne. Hun kan huske at hun var mye redd. Året Silje gikk i andre klasse sluttet mor nesten å drikke. Det var etter at hun var borte i en lang periode, og seinere har Silje fått vite at hun var innlagt på et hjem for alkoholmisbrukere. Mens mor var borte bodde hun og broren hos besteforeldrene. De var snille, men noe skrøpelige fordi de var så gamle. Faren til Silje døde i en ulykke da Silje var to år. I den første tida etter at mor var kommet hjem igjen, hadde de det veldig fint, men så begynte mor å drikke igjen og da ble det enda verre. Det kom nye folk fra barnevernet hjem til dem og snakket med mor. På skolen ble Silje utredet fordi hun var så urolig i timene. Etter det fikk hun ekstraundervisning i norsk fordi hun nesten ikke kunne lese.

Fosterhjemmet Silje kom til lå flere mil unna byen. I begynnelsen savna Silje mor og broren veldig. Hun fikk møte mor av og til, noen timer, men da var det alltid en fra barnevernet med. Hver gang spurte hun mor om hun fikk komme hjem igjen, og mor sa at det var det ikke hun som bestemte. Broren ble flytta til et annet fosterhjem i en nabokommune. De møttes ikke så ofte fordi fosterforeldrene til Silje ikke likte det. På skolen gikk det ikke så bra. Silje ble mer urolig og det var vanskelig å få venner, så hun var mye alene, husker hun. Fosterforeldrene var ganske strenge, og Silje husker hun var litt redd fosterfaren. Etter to år ble Silje flyttet til et annet fosterhjem. Da orka ikke fosterforeldrene mer, sa de. Da var Silje 11 år.

Det nye fosterhjemmet var helt annerledes enn det første. Silje likte fostermor fra første gang hun møtte henne. Før hun skulle flytte til dem var hun på besøk sammen med saksbehandleren. Da sto fosterforeldrene på trappa og venta på dem, og fostermor tok Silje i hånda og ga henne en klem; og sa *"så fint å treffe deg, Silje"*. Da kjente Silje at hun var velkommen. Tre uker etterpå flytta hun inn hos dem. Det nye fosterhjemmet lå i samme kommune som der broren bodde, og nå fikk hun treffe ham ganske ofte selv om de ikke gikk på samme skole. På skolen ble Silje godt mottatt, hun fikk noen venner, og fortsatt har hun kontakt med bestevenninna fra den gangen.

Silje hadde den samme saksbehandleren i barnevernet til hun gikk ut ungdomsskolen. De møttes et par ganger i året. Ellers var det fosterforeldrene som tok seg av alt som måtte ordnes i forhold til barnevernet. Det ble tidlig avklart at Silje kunne bo hos fosterforeldrene så lenge det var behov. Å flytte hjem til mor var ikke noe tema lenger. Silje hadde skjønt at så lenge mor fortsatt drakk, kunne hun ikke bo hos henne. Fostermor hadde snakket mye med Silje om dette. Silje traff mor av og til, når hun var edru,

og snakket med henne i telefonen når hun kunne skjønne hva hun sa. Silje gikk ut ungdomsskolen med gode karakterer, men hun var skolelei, og kunne ha tenkt seg et år med jobb. Hun søkte design og håndverk fordi hun likte formingsfag, og et par av venninnene skulle også gå der. Silje klarte så vidt å fullføre første året. Hun hadde lyst til å slutte flere ganger. Hun var mye deprimert og begynte å rispe seg opp på armene. Takket være fostermor og den nye saksbehandleren, kom Silje seg gjennom skoleåret. Hun fikk mye støtte fra fostermor, og saksbehandleren ordnet med at Silje fikk begynne fast hos psykolog, og som hun fortsatt har kontakt med.

Forrige skoleår gikk Silje på folkehøgskole. Det var ganske utfordrende å ha folk rundt seg hele tiden, og dele rom med ei anna jente, men Silje mener hun lærte mye det året, utvikla seg og ble mer moden. Den siste saksbehandleren har slutta og den nye har hun ikke møtt ennå. Hun vet ikke hva hun trenger av hjelp fra barnevernet utenom det økonomiske. Det har vært snakk om at de kan hjelpe til med egen hybel, med en form for oppfølging fram til hun er 20 år, da vil de overføre henne til helse og velferd. Etter folkehøgskolen har Silje bodd hos fosterforeldrene og skal bo der til over sommeren, da flytter hun på hybel og håper hun får en hybel som ikke er for dyr. Hun gruer seg til å skulle klare seg økonomisk på stipendet, og håper at hun får støtte til husleia fra barnevernet. Helst vil Silje være som alle andre, klare seg sjøl og være normal. Men hun har jo ikke hatt noen normal oppvekst, sier hun, og hun ser hun sliter mye ennå. Andre ungdommer har jo stort sett foreldre og familie som stiller opp for seg, det så hun da hun gikk på folkehøgskolen. Hun har jo fosterforeldrene, og de er kjempegreie, men hun synes ikke hun kan kreve mer av dem, selv om de sier at de fortsatt vil stille opp for henne. Hun vil i alle fall ikke bli sosialklient, men klare seg sjøl. Silje kan tenke seg å få studiekompetanse og begynne å studere etter hvert. Bestevenninna sier at det ikke er så vanskelig, hun er russ til våren.

Etter hvert vil hun be om å få lese mappa si hos barnevernet. Det er mye hun ikke husker fra hun var mindre og håper hun kan forstå bedre hva som skjedde, hvis hun leser det som er skrevet om henne. Senere har hun tenkt at barnevernet burde ha flyttet henne og broren i fosterhjem tidligere, og tror at hun kanskje kan forstå hvorfor de ikke gjorde det gjennom å lese mappa si. Hun kjenner noen andre som har vært i barnevernet, som har fått lese det som er skrevet om dem.

Om framtida tenker Silje at hun skal vente lenge før hun stifter familie selv. Først skal hun ta en utdannelse og få en jobb, slik at hun kan klare seg selv. Hun kommer til å ha kontakt med fosterforeldrene og noe kontakt med mor. Hun synes synd på mor, og av og til er det vanskelig å stå imot når mor ringer og maser om at Silje må komme på besøk. Hvis hun er edru går det bra, har hun drukket er det ikke greit for da skal hun

låne penger av Silje, eller ber Silje om å gå ut og kjøpe mer drikkevarer. Broren betyr mye for Silje og de har ofte kontakt. Han har tatt fagbrev og fått en god jobb. Etter at han var i militæret, har han begynt å snakke om å ta videre utdanning. Silje håper at framtida skal bli bra.

3.3 John sin fortelling

John husker ikke helt sikkert hvor gammel han var da barnevernet kom inn i bildet første gang. Mor til John har fortalt, at de har hatt kontakt med barnevernet siden han begynte på skolen. Foreldrene til John ble skilt på den tiden, og han og to mindre søsken ble boende hos mor, mens en eldre bror flyttet til far. John kan huske at de hadde dårlig råd og ofte var det lite mat i huset.

Det året John ble 11 år flyttet han til faren. Det var faren som ville det og mor syntes det var greit, fordi hun hadde mer enn nok med å ta seg av de to minste barna. Han gledet seg til å flytte, men det ble ikke som han hadde håpet. Faren var veldig streng og John måtte gjøre akkurat som faren bestemte, ellers ble det bråk og da vanket det juling. Da han flyttet til far, begynte han på en ny skole fordi faren bodde på en annen kant av byen. John var av og til på besøk hos mor. John tror at det var mor som kontaktet barnevernet, fordi hun skjønte at han ikke hadde det så bra hos faren. Utpå våren det året, kom det to fra barnevernet hjem til far og sa at John skulle bo i et beredskapshjem inntil videre. Faren ble veldig sint, men de tok John med seg og kjørte ham til beredskapshjemmet. John var både sint og lei seg og forsto ikke hvorfor han ikke kunne bo hos mor i stedet.

Ei uke etter at skolen var slutt flyttet John i et fosterhjem, da var han blitt 12 år. John likte seg ganske godt i fosterhjemmet i begynnelsen, og mor kom ofte på besøk den sommeren. Det var også mye å finne på fordi fosterforeldrene drev gård med dyr og John fikk ofte sitte på traktoren.

Etter sommerferien begynte John på den nye skolen, den fjerde så langt. John mistrivdes fra første dag. De andre i klassen var så mye flinkere enn han, og etter hvert begynte noen å mobbe ham fordi han var så dårlig i lesing, og nesten ikke kunne regne.

Etter en stund begynte han å henge sammen med en gjeng i 9. klasse. De tok ikke skolen så tungt, og det ble lett for John å skulke sammen med dem. Skolen sa tidlig i fra til fosterforeldrene om at han var mye borte. Det ble møter med barnevernet, skolen, mor, fosterforeldrene og John, hvor de prøvde å finne ut hva de kunne gjøre. John hus-

ker ikke at det kom så mye ut av de møtene, men han fikk støtteundervisning, noen timer i uka og samtaler med skolepsykologen.

Saksbehandleren til John kom ofte og snakket med ham og fosterforeldrene det året. Hun prøvde å få John til å fortelle om hva som var vanskelig, og av og til kunne han si litt om det. Han savna familien sin og tenkte mye på mor, hun hadde ofte vært på besøk i fosterhjemmet, men kom sjeldnere og sjeldnere på besøk. John forsto ikke hvorfor, og det var ingen som snakka med ham om det. Far hadde han ingen kontakt med lengre, heller ikke den eldre broren. Ut over i 8. klasse begynte John å være mer sammen med gjengen som nå gikk i 10. klasse. De festa mye og det ble en del drikking, og et par av dem drev med dop. En gang de dreiv og herpa biler, ble de tatt av politiet, og en annen gang ble de tatt da de stjal røyk fra en kiosk. Fosterforeldrene prøvde å snakke med John, men det endte som regel med krangling. John skulka skolen oftere og var lite hjemme hos fosterforeldrene.

Da John ble 14 år, ble han flyttet til en institusjon. Fosterforeldrene opplevde at de hadde mistet kontrollen over ham, og de ville at han skulle bort for å få hjelp. John opplevde det som om de ikke ville ha ham lenger. John var veldig imot å flytte til en institusjon og ville heller flytte hjem til mor. Da kunne han også begynne på en skole som han kjente fra før. Institusjonen han skulle flytte til lå langt unna, og John var redd for å miste kontakten med gjengen, som var de han var mest sammen med. Men det var ingen som hørte på hva han ville, heller ikke saksbehandleren hans, så det ble en del krangling med henne også, men til slutt ga han opp. De kunne gjøre hva de ville med ham, det var ingen vits allikevel. Like før John flyttet fra fosterhjemmet var det et møte med en fra omsorgsenheten, som sa han skulle ha oppfølging av John mens han bodde ved institusjonen.

Den første tida ved institusjonen var John i veldig opprør. Han mistrivdes og syntes det var så mange regler å forholde seg til, og opplevde at de ansatte var ute etter ham hele tida. Hvis han gikk på rommet sitt for å slappe av, gikk det ikke lenge før en av de ansatte kom og skulle ha ham med på ett eller annet opplegg. Det var liksom aldri fred å få. Et par ganger det første året pakka John bagen og dro til byen, og overnatta hos noen han kjente. Da ble det mye festing og tull. Den ene gangen ble han hentet av de på institusjonen og den andre gangen av politiet. Etter de turene fikk han husarrest en periode og fikk bare gå ut når noen av de ansatte var med.

Ved institusjonen hadde de et eget skoleopplegg med egen lærer. I 9. klasse gikk det sånn opp og ned, men læreren til John mente at dette kunne han klare. Sommeren etter

9. klasse bestemte John seg for å satse mer på skolen, og ved hjelp av læreren kom han seg brukbart gjennom 10. klasse, selv om han holdt på å gi opp mange ganger.

Blant de ansatte på institusjonen var det noen som var ok og noen som John ikke likte så godt. Hovedkontakten til John var ganske grei og la ofte inn et godt ord for ham i møtene med barnevernet. I begynnelsen opplevde John møtene som ganske vanskelige, og noen ganger gikk han fra møtet, fordi han mente de ikke var interessert i å høre hva han mente. John syntes også de brydde seg for mye. Etter hvert gikk det bedre og John fikk mer tillit til at særlig han fra omsorgsenheten og hovedkontakten ville det beste for ham. John vet at det ble skrevet noen rapporter mens han bodde ved institusjonen, men han har aldri brydd seg om å lese dem. På det siste møtet før han flyttet ut fra institusjonen ble det laget en plan for videre oppfølging. John fikk en kopi av den planen, men mistet den seinere.

Da John var ferdig med ungdomsskolen, begynte han ved maskin og mekk. Han hadde lyst til å ta et friår, men ble overtalt til å søke skole. De to første månedene bodde han på institusjonen før han fikk en hybel i nærheten av skolen. John, som nå var blitt 17 år, gledet seg veldig til å flytte ut fra institusjonen og endelig få bestemme over seg selv. De ville at han skulle ha en form for oppfølging etter at han flyttet på hybel, men John ville ikke det. Etter hvert ble hybellivet ganske kjedelig. Hva skal du gjøre, glo i veggen, se tv, spille data? John ble rastløs og kom etter hvert med i en festgjeng. Det ble vanskeligere på skolen og etter jul sluttet han. John syntes det var vanskelig med økonomien, det gikk hardt ut over stipendet, selv om han fikk dekket husleia fra barnevernet. John fikk jobb i to måneder på et lager, men så var det slutt, så han sa opp hybelen og dro til byen og bodde hos mor noen uker.

Det ble et nytt møte med barnevernet. John hadde da fått ny saksbehandler og hun fikk overtalt John til å søke om oppfølging fra Gartnerhaugen. John fikk hybel og en midlertidig jobb som hjelpemann på en lagerbil fram til sommeren. John var fortsatt skolelei, men begynte på transportfag den høsten.

Nå var John blitt 19 år og håper på å få seg en lærlingplass innen transportfaget. Han har hatt oppfølging av en miljøarbeider fra Gartnerhaugen dette skoleåret, og skal fortsette med det fram til jul. Det har fungert ganske bra, og John mener han ikke hadde klart skoleåret uten hjelp til både vekking, hjelp med økonomien og noen å snakke med. John synes det har vært et strev med økonomien. Han har stipend, men det dekker ikke alle utgiftene, så helse og velferd betaler mellomlegget. Men det er mange skjema som skal fylles ut og det er mange papirer de skal ha kopi av, og John mener han ikke hadde klart det uten hjelp fra miljøarbeideren.

Kontakten med familien har vært opp og ned. John har mer kontakt med mor nå enn tidligere. Han stikker innom av og til og de snakkes i telefonen. Da treffer han også de to yngre søsknene. Far har han truffet et par ganger, men det blir fort krangling mellom dem. Den eldre broren har han litt kontakt med på telefon. John har ikke kontakt med andre i familien, men har tenkt å ta kontakt med besteforeldrene som bor i en annen kommune, og som han var en del hos da han var liten. John har så og si ingen kontakt med de gamle kameratene fra feste- og skulketida. Nå er han mest sammen med kjæresten og en kamerat som bodde på institusjonen samtidig som han.

Når John er ferdig med oppfølginga fra Gartnerhaugen vil helse og velferd overta. Han har ikke fått noen fast kontaktperson ennå, men det mener han at han vil få. En gutt John kjenner som også har bodd på institusjon, fikk et brev i postkassa om at han var skrevet ut fra barnevernet. John er glad for at det ikke skjedde med ham. Selv om han helst vil klare seg på egen hånd som andre folk, så vet han at han trenger økonomisk støtte fram til han får fagbrev og kan få seg en jobb han kan leve av. John synes det er slitsomt, og av og til flaut, å måtte søke om penger hele tiden. John har også begynt å ta førerprøven, og det er dyrt, men han er avhengig av å ha sertifikat hvis han skal få en lærlingplass og en jobb innenfor transportfag. Helse og velferd har sagt at de vil hjelpe John hvis han følger opp avtalene med dem.

Gjennom noen i klassen er John blitt kjent med et motorcrossmiljø. Foreløpig hjelper han til med litt mekking, men håper å få råd til å kjøpe seg egen sykkel en gang. John og kjæresten har lyst til å flytte sammen, så de ser seg om etter en hybelleilighet. Det er mulig de får flytte inn i kjellerstua til faren hennes. For John har det vært mange møter med mange forskjellige fagfolk opp gjennom årene, som har ment noe om hva han skal og ikke skal. I framtida blir det tynt med folk rundt det bordet, på godt og vondt. *”Det blir vel jeg og kjæresten som sitter der da”*, sier John. John sier han har det ganske bra for tida, og tar en dag om gangen. Han mener det er det beste, for en vet jo aldri hva som skjer.

3.4 Avslutning

I fortellingene som er presentert kan vi se noe som er felles. På et tidspunkt i livene deres da de var barn, var det noen som fant det nødvendig å sette inn tiltak etter Lov om barneverntjenester, grunnlaget for tiltak var altså tilstede. I varierende grad har det vært mange ulike hjelpere og tiltak inne, og de har hatt skiftende saksbehandlere. De er 19 år unge, og vil på hver sin måte trolig ha behov for et hjelpeapparatet ennå en tid

framover. Vi vet ikke hvordan historiene deres vil tegnes i framtida, men vi vet at den enkeltes motstandskraft og utviklede overlevelsesstrategier får betydning for hvordan livene deres vil bli.

Når vi leser fortellingene til Eva, Silje og John, vil vi danne oss et inntrykk av hvem de er. For mange vil fortellingene være ufullstendige og vi får behov for å vite mer. Hvem er de som enkeltmennesker? Hva skal til for at de kan leve et bra liv i framtida? Er det noen der, i framtida også, som kan være med å reforhandle fortellingen, eller få fram det som ennå ikke er fortalt, men som er mulig å fortelle?

En fortelling (et narrativ; narrare kommer fra latin og betyr ”å fortelle”) er når noen forteller noe, til noen. Innenfor helse- og sosialsektoren får vi høre mange fortellinger, fortellinger om ulike liv fra noen, som for eksempel ønsker støtte, eller behandling for noe. Fortellingene eller narrativene etablerer kunnskap på det konkrete og individuelle planet. Denne kunnskapen danner en forståelse om hva fortelleren ønsker støtte på, eller behandling for. Det betyr at den som lytter til fortellingen, danner seg et meningsinnhold, om hva støtten kan være eller hva behandlingen kan bestå av. En annen måte å si dette på, er at vi blir medforfatter i andres liv. Vi kan si at fortellingen, eller narrativet, er hovedkilden sosialarbeidere, og til dels helsearbeidere, bruker for å få kunnskap fra og om de menneskene, som ønsker støtte eller behandling. Derfor blir det også viktig på den ene siden, å ha et kritisk og reflektert forhold til rollen som medforfatter, og på den andre siden å se den nesten uuttømmelige kilden til kunnskap fortellingen har.

I den profesjonelle samtalen kan en ved en narrativ tilnærming, utfordre den andre til å reforhandle historien om seg selv eller få fram det som ennå ikke er fortalt, men som er mulig å fortelle (Haaland 2005). De historiene vi forteller om oss selv og det andre forteller om oss, er med på å skape vår identitet. Haaland (ibid) sier at i en poststrukturalistisk framstilling av identitet, er identitet et offentlig og sosialt anliggende og ikke først og fremst privat og individuelt. Menneskers historier skapes i en sosial kontekst, og gjenskapes eller gjenfortelles derfor også i en sosial kontekst. Derfor trenger Eva, Silje og John noen de kan fortelle sine historier til også i framtida, noen medforfattere. Vi håper de møter noen.

Referanser

Kvale, S. 1997. *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: ad Notam Gyldendal.

Haaland, K. R. 2005. *LØFT og narrativer i profesjonelle samtaler.* Oslo: Universitetsforlaget.

Aadland, E. 1997. *”Og eg ser på deg …” Vitenskapsteori og metode for helse- og sosialfag*. Oslo: Tano Aschehoug.

Oddmar Iversen og Anita Skårstad Storhaug

4. Arbeid med overgang og ettervern

En sentral problemstilling i OBVIT-prosjektet, er å få frem hvilke mål, hvilken faglig forståelse og praksis, Trondheim kommune har for arbeidet med ungdom i overgang fra barnevern til voksenliv. Det blir i dette kapitlet sett i sammenheng med både internasjonal og norsk forskning, om praksis i arbeidet med denne målgruppen, og hvordan det går med ungdom som har mottatt tjenester fra barnevernet. Vi ser også på begrepet selvstendighet, utbredelsen av ettervernstiltak og utviklingen av disse, de siste årene både på nasjonalt og lokalt nivå. Vi har også samlet en oversikt over noen tilgjengelige tiltak for ungdom mellom 18 og 23 år i Trondheim kommune.

4.1 Når er du voksen og selvstendig?

Synet på ungdomstiden som en bestemt utviklingsfase i livet, med et klart definert og stabilt innhold, er for lengst forlatt i vårt senmoderne vestlige samfunn. På grunn av situasjonen på utdannings-, arbeids- og boligmarkedet, er det for eksempel ikke uvanlig at 30-åringer som studerer ved høgskole eller universitet, fremdeles bor hjemme hos foreldrene. ”Ungdom” er dermed ikke noe som er gitt en gang for alle, det blir kontinuerlig reformulert, på samme måte som oppfatningen av ”familien” eller ”eldre” (Heggen, 2004). Vi har i Norge fått en generell forlengelse av ungdomstiden, som har ført til en forventning om at ungdom skal forbli i skole- og utdanningssystemet mye lengre enn før. Men fremdeles betyr det å bli voksen i vår kultur å klare seg selv, ofte formulert som: ”å stå på egne ben”, ”være uavhengig”, ”forlate redet”. I praksis betyr dette gjerne å inngå i samfunnets felleskap, forsørge seg selv, ha sin egen bolig og et arbeid eller en økonomisk inntekt som en kan leve av, og eventuelt stifte egen familie. I tillegg vil mange mene at det å bli voksen også innebærer en viss psykisk modenhet; at en har ervervet seg noen kunnskaper, erfaringer og ferdigheter og en personlighetsutvikling som gjør at en er i stand til å ta ansvar for seg selv og eventuelt egne barn.

Det er naturlig at målene for arbeidet med denne gruppen ungdom, som er i en overgangsfase fra barn til voksen, blir preget av samfunnets generelle syn på dette temaet på det aktuelle tidspunkt. Enhetslederne for Barne- og familietjenesten (BFT) og Helse- og velferdstjenesten (HF) i Trondheim kommune, representerer sannsynligvis ikke noe unntak. Når de skal beskrive målene for sitt arbeid med disse ungdommene, finner vi ofte formuleringer som inneholder begrepet *selvstendighet.* Målene blir av en leder

ganske enkelt formulert slik; *"at ungdommene skal bli så selvstendige som mulig, klare seg selv i voksenlivet og "stå på egne bein"*. Tiltakene for å nå disse målene vil være svært forskjellige, det er helt avhengig av den enkelte ungdoms situasjon. Alt fra praktisk og økonomisk bistand, til psykologisk/psykososial oppfølging kan være aktuelt.

Men hva betyr det egentlig å bli selvstendig og voksen? Før var det hvilken *funksjon* man hadde i samfunnet som ofte avgjorde definisjoner av hvilken fase en var i livsløpet. Nå er dette oftere definert gjennom lovgivning, som oftest knyttet til alder. Ved innføring av de formelle kriteriene (18-årsgrensen), vil dette føre til problemer: det vil alltid være noen som er for sent eller for tidlig ute i forhold til aldersgrensene, og som derfor ikke passer inn. Før var dette mindre problematisk, fordi det var mer samsvar mellom de reelle og de formelle kriteriene. I dag er det nesten umulig for en ungdom å realisere voksenstatus, det vil si å kunne forsørge seg selv ved myndighetsalderen. Problemet med formelle kriterier, særlig alder, blir at de er statiske og ahistoriske. De forutsetter at det er samsvar mellom alder og psykisk og fysisk modenhet, uavhengig av tid og sted. Dette vet vi ikke er tilfelle. Dannelser av sosial identitet og tildeling av roller varierer, ungdomstiden må derfor sees som en sosial prosess, som en transformasjon fra barndom til voksenhet.

Det er også i denne sammenhengen en fare for at selvstendighetsbegrepet, i for stor grad, blir knyttet til de "ytre" kriteriene, som det å løsrive seg fra opprinnelsesfamilien, flytte i egen bolig og bli økonomisk uavhengig. Å bli selvstendig og voksen må også sees i et utviklingspsykologisk perspektiv. Studier av ungdoms egen opplevelse av hva det betyr å bli voksen, viser at ungdom selv legger mer vekt på individuelle og psykologiske faktorer, som for eksempel det å ta ansvar for egne handlinger og ta egne beslutninger uavhengig av andre (Andrew m.fl. 2004). Med et slikt perspektiv er selvstendighet og gjensidighet to sider av samme sak. Selvstendigheten har sin forankring i gjensidighet, og gjensidigheten er en forutsetning for at selvstendigheten ikke skal føre til alenehet og ensomhet (Larsen 2007). Det går altså ikke an å snakke om selvstendighet uten å ha en god og trygg tilknytning. Uten dette risikerer vi at selvstendigheten bare blir en "ytre" formell struktur, knyttet til for eksempel bolig, eller det å være i jobb.

Vel så viktig er det å kartlegge ungdommens "indre arbeidsmodeller" for å hjelpe dem til å utvikle gode mestringsstrategier. Dårlig integrerte ungdommer er kjennetegnet med dårlige indre arbeidsmodeller, lav selvfølelse, lite selvstendighet og fører ofte til dårlige mestringsstrategier: å la frustrasjon gå utover andre, flukt, rus, selvdestruktive handlinger med mer. Denne typen ungdommer kan lett reagere med en umoden, urea-

listisk og trasspreget selvstendighet, som i neste omgang øker risikoen for marginalisering og utstøtning. Fra et utviklingspsykologisk perspektiv er det kanskje ikke tilstrekkelig at barnevernet oppretter en individuell handlingsplan, uten at utsatte og sårbare unge gis en reell mulighet til å arbeide med å utvikle mer funksjonelle og nyttige "indre arbeidsmodeller". Det primære i denne sammenhengen må være at de tiltakene som det offentlige tilbyr, i stedet for, eller i tillegg til familien, må forstås som *nye relasjonelle muligheter*, innenfor rammer av både stabilitet og kontinuitet. I dette arbeidet er det viktig å være seg bevisst at tiltakene blir "bæredyktige", fordi sammenbrudd i tiltak samtidig betyr sammenbrudd i relasjoner. Sammenbrudd i tiltak representerer en administrativ og byråkratisk forståelse, mens sammenbrudd i relasjoner kan bety ytterligere traumatisering og risiko for den unge (Larsen 2007).

4.2 Utbredelse av ettervern og type tiltak

I 1998 kom endringen i barnevernloven, som ga barneverntjenesten større ansvar for oppfølging av ungdom over 18 år, og aldersgrensen for frivillige tiltak ble hevet fra 20 til 23 år. De siste årene har det vært en sterk økning i bruk av ettervern i Norge. Fra år 2000 til 2005 økte bruken av ettervern totalt med 62 %. De mest brukte tiltakene i 2006 var økonomisk støtte (2174 ungdommer), fosterhjem (1276 ungdommer) og hjelp til bolig (1156 ungdommer). Det som blir mest brukt av andre tiltak er støttekontakt, barneverninstitusjon, besøkshjem, tilsyn, hjelp til utdanning/ arbeid og støtte til fritidsaktiviteter (SSB 2007, Clausen og Kristofersen 2008).

Tabellen nedenfor viser antall ungdommer mellom 18 og 23 år i Trondheim kommune med ettervernstiltak i 2005 til 2007, fordelt etter type tiltak og bydel.

Tabell 4.1 Antall tiltak ungdom 18-23 år i Trondheim, 2005-2007

Tiltak / **Bydel**	**Tiltak i hjemmet**			**Fosterhjem**			**Institusjon**			**Hybel/ alt. boform**			**Totalt**		
	05	**06**	**07**	**05**	**06**	**07**	**05**	**06**	**07**	**05**	**06**	**07**	**05**	**06**	**07**
Lerkendal	1	1	0	7	9	10	3	0	0	6	7	1	17	17	11
Østbyen	1	3	1	10	8	7	1	2	2	1	3	4	13	16	14
Midtbyen	0	1	1	8	7	9	4	4	1	4	5	3	16	17	14
Heimdal	3	6	0	8	11	8	5	14	4	40	42	44	56	73	56
Totalt	**5**	**11**	**2**	**33**	**35**	**34**	**13**	**20**	**7**	**51**	**57**	**52**	**102**	**123**	**95**

Her ser vi at det var en økning i ettervernstiltak for ungdom i Trondheim kommune fra 2005 til 2006, mens det var en markert nedgang fra 2006 til 2007, særlig når det gjelder tiltak i hjemmet og institusjonsplasseringer.

4.3 Hvordan går det med ungdom som har hatt tiltak fra barnevernet?

Ved å se på livssituasjonen til ungdom som har hatt tiltak fra barnevernet, kan vi lære litt om hva som møter mange av ungdommene når de skal stå på egne ben, og hva som må legges vekt på i arbeidet med ungdommene, slik at de står best mulig rustet til en selvstendig tilværelse. Det er lite norsk forskning både om ungdom som *skal* forlate barnevernstiltak, og unge voksne som *har* avsluttet tiltak. Jan Storø (2001) sier at det er urovekkende at et fagfelt er overlatt til gjetninger om sine egne klienter og sitt eget arbeid, og trekker frem viktigheten av å få frem ungdommenes egne erfaringer.

Flere undersøkelser viser at selv om mange ungdommer og voksne som har hatt tiltak fra barnevernet klarer seg bra, er det også en stor andel som har en dårligere livssituasjon enn den øvrige befolkningen. De har ofte en ustabil livssituasjon med skiftende boforhold, lavt utdanningsnivå, arbeidsledighet, rus og psykiske problemer (Veland 1993, Helgeland 2003, Courtney og Dworsky 2006, Chase m.fl. 2006). En rapport fra NOVA (Clausen og Kristofersen 2008) hvor de har analysert registerdata om barn som har hatt tiltak fra barnevernet i perioden 1993 til 2005, støtter opp om disse undersøkelsene. Kort oppsummert sier rapporten:

- Av ungdom som har hatt tiltak fra barnevernet, har 34 % høyere utdanning enn grunnkurs på videregående. Blant den øvrige befolkningen i samme aldersgruppe har nærmere 80 % utdanning utover dette nivået. Danske undersøkelser viser også at ungdom som har hatt barneverntiltak, har et lavt utdanningsnivå og høy arbeidsledighet. I følge Espersen (2004), uttaler unge dansker at viktige årsaker til at de har problemer med å få utdannelse og tilknytning til arbeidsmarkedet, er at de opplever livet sitt som kaotisk etter at de har flyttet fra barneverntiltak, de mangler oppbakking fra voksne rundt seg, og de sliter med lavt selvbilde og dårlig selvtillit.
- 66 % av ungdom som har hatt tiltak fra barnevernet har mottatt sosialhjelp en eller flere ganger etter fylte 17 år, mot 15 % i sammenligningsutvalget.
- Etter fylte 18 år har nesten 70 prosent av tidligere barnevernsklienter vært registrert som arbeidsledige. I sammenlikningsutvalget gjelder det ca. 40 %.

Rapporten viser også at det gikk bedre med ungdom, som fortsetter å motta tiltak fra barnevernet etter å ha fylt 18 år. For eksempel hadde ungdom som hadde hatt ettervernstiltak 47 % større sjanse for å ta utdannelse, enn de som ikke fikk ettervern, og de hadde redusert sjanse for å bli arbeidsledige. Også internasjonal forskning har vist at prognosene for ungdom som har vært under omsorg utenfor hjemmet, bedres dersom

tiltakene forlenges i overgangsfasen fra omsorg til selvstendig voksenliv. Data fra NOVAs undersøkelse viser at 24 % av ettervernsklientene hadde en vellykket voksenkarriere. Blant de andre barnevernklientene er det 18 % med vellykkete karrierer. En vellykket voksenkarriere er definert ut fra følgende forhold: utdannelse, inntekt, sosialhjelp og arbeidsledighet.

I NOVA-undersøkelsen så man etter forskjeller i type tiltak og kjønn, og det viser seg at gutter kommer dårligst ut i forhold til både utdanningsnivå, arbeidsledighet og sosialhjelp. Dette viser også Helgelands (2003) undersøkelse; kvinner som hadde vært under tiltak fra barnevernet, hadde generelt en bedre livssituasjon enn menn. Undersøkelsen viser også at det går bedre med de som har vært i fosterhjem, enn de som har vært plassert på institusjon. Ungdommene har behov for en stabil omsorgssituasjon med forutsigbare voksne, og en tiltaksorganisering som gir mulighet for en nær og stabil oppfølging over mange år.

I følge Veland (1993), er boligforholdene for ungdom som har vært under tiltak fra barnevernet lite stabile. En stor andel av utvalget har flyttet hyppig; ca 30 % av utvalget hadde flyttet mer enn tre ganger de to siste årene. Ungdommene i en undersøkelse foretatt av Storø (2004) sier at de er fornøyde med boligsituasjonen sin, men flere av ungdommene forteller også om flere flyttinger, etter at de flyttet fra institusjonen eller fosterhjemmet, og at de i perioder har vært uten egen bolig, men bodd hos venner og familie.

I følge Biehal m.fl.(1995), er ungdom som har vært under omsorg av barnevernet ofte ensomme, deprimerte, isolerer seg og har lite sosial kontakt, blant annet på grunn av arbeidsledighet og dårlig økonomi. Mange mangler et støttende nettverk; de har lite kontakt med familien, og sliter med å etablere nye nettverk. Danske ungdommer forteller om det samme. Mange føler seg ensomme og rådville i perioden etter at de har flyttet fra fosterhjem eller institusjon, og de føler det er vanskelig å holde kontakten med fosterhjemmet eller institusjonen (Espersen 2004).

Norsk Institutt for By- og Regionforskning (NIBR) har gjennomført en studie som viser at også barnevernbarns helse er urovekkende. Studien viste at dødeligheten var mye høyere for barn som har hatt tiltak fra barnevernet enn for befolkningen generelt, blant annet var dødeligheten grunnet selvmord 8 ganger høyere hos barnevernbarn enn hos andre (Kristofersen 2005).

Dette er dystre tall, men i arbeidet med ungdommene i denne fasen, er det viktig å ha fokus på hvilke utfordringer som kan møte dem, slik at vi kan unngå at de blir del av

en slik statistikk. I kapittel seks ser vi på hvordan livssituasjonen er for ungdommene med barneverntiltak i Trondheim.

4.4 Barneverntjenestens arbeid med ettervern

Oterholm (2008) har foretatt en spørreundersøkelse, som ser på barneverntjenestenes arbeid og rutiner med ettervern. Spørreskjemaene er sendt ut til alle landets kommuner. Undersøkelsen viser at 67 % av barneverntjenestene hadde en systematisert praksis, i forhold til arbeidet i overgangen til en selvstendig tilværelse for ungdommene, men kun 28 % hadde skriftliggjort denne praksisen. Dette viser også Storøs undersøkelse fra 2004; kun et fåtall av kommunene oppgir å ha skriftlige rutiner for arbeidet med ettervern (Storø 2004).

Trondheim kommune har utviklet nye skriftlige interne retningslinjer, for samarbeidet mellom BFT og HV, disse er i sin helhet tatt inn som vedlegg til dette kapitlet (vedlegg 1). Retningslinjene berører både det generelle samarbeidet mellom barne- og voksentjenestene, og spesifikt om overgangen for ungdommer som har mottatt hjelp fra BFT. Her skilles det klart mellom to grupper av ungdommer. For det første de ungdommene som har omfattende og vedvarende bistandsbehov, og deretter de ungdommene som har vært under barneverntiltak og som trenger videre oppfølging etter fylte 18 år. For den første gruppen synes det som om disse retningslinjene, gir klare rutiner for samarbeidet og avklaring av ansvarsforhold. Det er en gruppe ungdommer som ikke blir nevnt spesifikt, og det er de ungdommene som blir avsluttet av BFT. I denne gruppen kan det være forskjellige årsaker til at saken blir avsluttet. Det er de uproblematiske sakene der både ungdommen selv og BFT er enige i at tiltaket skal avsluttes, men det kan også være saker der BFT mener det bør være ettervernstiltak/ oppfølging, men at ungdommen takker nei, eller at ungdommen vil ha fortsatt hjelp men at BFT er uenige i dette. Det er vanskelig å finne hvilke rutiner eller hvilken praksis som følges i denne avgjørende beslutningen om en sak skal avsluttes eller ikke.

I Oterholms undersøkelse svarer alle kommunene, at barneverntjenesten har gode rutiner på å gi informasjon til de unge, om at tiltak kan opprettholdes eller erstattes etter fylte 18 år. 95 % av barneverntjenestene sier de gjør en kartlegging sammen med ungdommen, om hva han/ hun trenger av tiltak for å klare seg selv. Nesten halvparten av kommunene sier at denne kartleggingen skjer når ungdommen er 17 år. Flere av kommunene mener at det er et problem, at mange ungdommer selv ønsker å avslutte tiltaket når de blir 18 år, og at det er vanskelig å motivere dem til videre tiltak. 80 % av barneverntjenestene sier de jobber med å motivere ungdommen til tiltak, hvis de me-

ner at ungdommen har behov for det, men ønsker å avslutte. Flere mener det er en svakhet ved barneverntjenestenes rutiner, i forhold til ettervern, at det er for lett for ungdom å takke nei til oppfølging. Flere av barneverntjenestene sier også, at de ikke har nok tid til å jobbe med dette, eller at de begynner arbeidet for sent. 86 % av barneverntjenestene sier at de informerer ungdommene, om muligheten til å komme tilbake hvis de ombestemmer seg, og 73 % sier at de henviser ungdommen videre til andre tjenester de har behov for, dersom ungdommen ikke skal ha videre tiltak fra barnevernet.

I Trondheim kommune uttaler noen av lederne, at det skal være en avslutningssamtale med ungdommen, der ungdommen skal få muligheten til å tilkjennegi om han har videre hjelpebehov. I så fall er dette et frivillig tilbud, og da må ungdommen få hjelp til å søke om dette. Hvis barneverntjenesten ikke gjør det, skal det være i form av et vedtak som ungdommen skal kunne påklage. Svært få av lederne hadde imidlertid nok informasjon om dette, til at de ville uttale seg med sikkerhet om denne praksisen eksisterer i kommunen. Svarene og kommentarene som vi får fra lederne om dette temaet, er preget av usikkerhet og gjetninger. *"Jeg får håpe det, at det er en angefrist, jeg vet ikke", "det vil jeg tro, det er jo informasjonsplikt?", "ja, jeg håper da det, at det er mulig å opprette ny dialog"*.

Flertallet av lederne er redd for at denne muligheten i praksis ikke eksisterer. Typiske uttalelser er:

> *"Da er nok toget i stor grad gått, og de vil sluses over til HV. Dermed får de ikke den tette oppfølgingen…",*
>
> *"Hvis de ombestemmer seg etter fylte 18 år, er det HV som har tiltakene og tilbudene, da må de eventuelt henvises dit".*

Dette er for øvrig et tema som også er tatt opp i en tilsynsrapport fra fylkesmannen i Sør-Trøndelag i juni 2008. Her blir det påpekt at Trondheim kommune har for dårlige rutiner, på å sikre at risikoutsatte barn og unge får den oppfølgingen de har krav på. Det ble særlig fokusert på manglende rutiner i forbindelse med at ungdommen skal få informasjon, om sine rettigheter og muligheter for fortsatt hjelp og oppfølging etter at de har fylt 18 år, selv om de først har takket nei (Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Tilsynsrapport 10. juni 2008).

Oterholm (2008) sin undersøkelse viser at den viktigste begrunnelsen for at ungdom ikke har tiltak etter fylte 18 år, er at ungdommen selv ikke ønsker tiltak. 90 % av saks-

behandlerne oppgir dette som viktigste begrunnelse. Årsaker til at ungdommene sier nei, blir i rapporten vurdert til å være:

- ungdommene er lei av barnevernet og ønsker å bestemme selv
- uenighet mellom ungdom og barneverntjenesten om tiltak
- barneverntjenesten bruker ikke nok tid med ungdommen på å drøfte videre oppfølging, de begynner dette arbeidet for sent. Ungdommen får dermed ikke nok tid til å tenke gjennom, og drøfte behov og ønsker for videre oppfølging.

Kun en fjerdedel av utvalget oppga at ungdommen klarer seg selv, og ikke har behov for tiltak som begrunnelse for å ikke gi videre tiltak. Andre begrunnelser er at barneverntjenesten mener andre instanser kan gi mer relevant oppfølging, og at barneverntjenesten ikke har aktuelle tiltak å tilby ungdommen.

Mange av enhetslederne i Trondheim kommune er også opptatt av at ungdommene selv, ofte ønsker å avbryte kontakten med barnevernet når de blir 18 år, eller de peker på problemstillingene knyttet til at videre oppfølging fra barnevernet etter 18 år er basert på frivillighet. En leder sier at her er det grovt sett to typer ungdommer:

> *"For det første de som er "drittlei" barnevernet og vil ut av det så raskt som mulig, og som tenker at gresset er grønnere på andre siden, og så er det de som har fått råd om å hente ut mest mulig ressurser av barnevernet så lenge som mulig. Dette er ungdommer som er godt informert og bevisst sine rettigheter, de vil være så lenge som mulig under barnevernets omsorg"*.

Litt mer nyanserte synspunkter finner vi i oppfatningen om at det er hvordan ungdommen har hatt det, og om ungdommen trives i tiltaket sitt (fosterhjem, institusjon), som oftest avgjør om de ønsker å fortsette i et tiltak. Andre legger vekt på at dette er veldig avhengig av hvilken relasjon barnevernet har klart å skape i forhold til ungdommen*: "En mulig forklaring kan være at vi ikke har klart å komme i god nok relasjon, at vi ikke har klart å få til den dialogen med ungdommen slik at han eller hun ikke deler vår bekymring for utviklingen"*. Dette kan indikere at mange av saksbehandlerne i barneverntjenesten i Trondheim kommune, er bekymret på vegne av ungdommene, og mener at de bør ta imot eventuelle tilbud om oppfølging også etter at de fyller 18.

Uavhengig av om ungdommene selv ønsker tiltak etter 18 år, synes oppfatningen blant lederne å være at det store flertallet har mindre krevende behov, det handler primært om hjelp til "å bo og å leve". Av de aktuelle tiltakene for vår målgruppe, er det Gartnerhaugen og deres miljøarbeidertjeneste som hyppigst blir nevnt. Dette er tiltak som

ofte kalles botrening eller selvstendighetstrening, altså tiltak som innebærer bistand til å etablere seg på egne ben, på alle de områdene det innebærer; det å kunne skikke sin hybel, renhold, lage seg mat, planlegge sin tid, aktiviteter, økonomi, skaffe seg venner med mer. Det er ikke bare Gartnerhaugen som har dette tilbudet, det finnes også ved Ressurssenteret for barn og unge (RBU) og i enkelte bydeler. Oppfølgingstjenestene i HV har også dette som sitt hovedansvarsområde. Det handler om å hjelpe klientene til å klare hverdagen sin, i forhold til å bo, være selvstendig, holde økonomien i orden med mer. En av lederne på voksensiden sier det slik: *"De letteste av disse ungdommene bør det jo gå an å hjelpe gjennom støttesamtaler, litt støtte i hverdagen, hjelp til å mestre dagliglivets gjøremål o.s.v. En slags habiliteringsprosess?"*

Dersom det imidlertid er mye innslag av rus og psykiatri, blir disse oppgavene vanskeligere og mer krevende, med tanke på behov for en tett oppfølging. Lederne erkjenner at det er vanskelig å finne tiltak til noen av disse ungdommene, og da får vi beskrivelser som gir indikasjoner om mer problematiske forhold: *"Men det er sikkert også mye mer heavy problematikk, som er der og som sikkert trenger mye mer enn det vi i dag har fantasi til å tilby!"*

> *"Det er de umotiverte, og særlig de som ikke vil innrømme at de har et rusproblem, de er ikke motivert for noen ting! Da hender det at vi avslutter saken, og sender bare en melding til forvaltningen om dette, men det er kanskje feil? Det er vel disse som trenger hjelpen mest? Men samtidig kan vi ikke leve livene for dem, et dilemma dette!".*
>
> *"Mange ungdommer har aldri lært å bo, vaske klær, kosthold, hygiene renhold, egentlig alt fra A til Å når det gjelder det å klare seg selv i egen bolig. De blir jo ofte kastet ut av sine egne boliger fordi de ikke mestrer disse tingene".*
>
> *"Det er jo ingen selvfølge når du kommer fra et barnevernsopplegg, det er jo ikke dermed sagt at du er voksen for det? "*

Biehal m.fl. (1995) understreker betydningen av at ettervernstiltak, må være i stand til å bygge på den praktiske og sosiale støtten som allerede er tilgjengelig for den unge, ikke erstatte dem. For at den unge skal få en helhetlig omsorgsopplevelse som legger vekt på stabilitet og kontinuitet i støtten, er det avgjørende med et samarbeid mellom ettervernstiltak, ungdommens omsorgspersoner og sosialarbeidere. Stein (1997), ref. i Espersen 2004:29) har sett på effekten av ettervernstiltak, og konkluderer med at program som:

- Støtter de unge i forhold til å finne en hensiktsmessig bolig, og arbeider med de unges utvikling av praktiske ferdigheter, har størst positiv effekt for de fleste ungdommer.
- Har fokus på å styrke de unges kompetanse i forhold til å gjennomføre en utdanning, har positiv effekt dersom ungdommen har hatt en stabil plassering og blir oppmuntret til og støttet i skolearbeidet.
- Arbeider med å styrke ungdommens selvoppfattelse og støtter etableringen eller styrkingen av sosiale nettverk, har positiv effekt for ungdommen dersom han/ hun har gode, tette relasjoner til voksne i hjelpeapparatet, eller har gode relasjoner til biologisk familie.

Det legges vekt på at utvikling av praktiske ferdigheter, kun er en side ved å bli klar for en selvstendig tilværelse, og at det er viktig at man har fokus på de følelsemessige aspektene ved å avslutte tiltak. Flere undersøkelser viser at *støtte* er noe ungdommene legger vekt på, etter at de har avsluttet tiltak. Relasjonen med saksbehandler eller andre som har fulgt opp ungdommen er noe som fremheves, å bli oppmuntret og støttet på veien mot selvstendighet, og å få mulighet til å prøve seg selv uten å bli avvist av de voksne dersom de ikke lykkes (Storø 2004, Espersen 2004, Thanem 2006).

I Trondheim kommune synes det som om relasjonen mellom saksbehandleren i barnevernet og den enkelte ungdom generelt blir tillagt mindre betydning enn før, og dette er en utvikling som sannsynligvis har økt etter omorganiseringen og ansvarsdelingen mellom forvaltning og tiltak i Trondheim kommune, og innføringen av bestiller/ utfører modellen. Forvaltningskontorenes saksbehandlere har fått en mye mer perifer rolle, i forhold til den enkelte ungdommen enn tidligere, etter at deres rolle primært har blitt bestillere av tiltak. Forvaltningskontorene er opptatt av at de ikke skal ha langvarig og tett kontakt med brukerne, de skal raskest mulig gjøre seg overflødige for brukeren. Dersom brukerne har behov for en mer relasjonell tilknytning til en hjelper, er det forvaltningskontorenes oppgave å skaffe en slik i tiltakene/ oppfølgingen. Målet er å sørge for at utførerne gjør en best mulig tjeneste for brukeren. Dette betyr at det er utførerne eller tiltaksarbeiderne som primært skal ivareta ungdommenes behov for relasjonell støtte. Dette blir bekreftet av lederne i oppfølgingstjenestene i Trondheim kommune, som samtidig peker på at dette kan være kilde til utvikling av ulike kulturer og uenigheter, mellom forvaltningskontorene og oppfølgingskontorene. Lederne reflekterer en god del rundt hva disse uenighetene eller kulturforskjellene kan skyldes. Ett viktig moment er at forvaltningskontorenes og tiltakskontorenes ansatte får ulike perspektiv på en sak, fordi de får ulik type informasjon fra ungdommen. En ting er hva en bruker formidler i mottaket når han eller hun presenterer sitt problem for forvaltning-

en, noe annet er når en tiltaksarbeider fra oppfølgingstjenesten har vært sammen med brukeren i en periode:

> *"Når du har jobbet sammen med noen hjemme, og kjemien begynner å virke, og vi begynner å diskutere hva er det vi vil oppnå med denne relasjonen; hva er det du vil bruke oss til? Ja, da kan det komme opp mye annet enn det som ble presentert for forvaltningen. Det er jo på bakgrunn av, det å dele en fagprosess, dette at noen skal ta imot et behov, måten du presenterer behovet ditt på, og så skal noen andre jobbe med det, altså det blir to forskjellige personer, og vi er alle ulike. Det er noen naturgitte forutsetninger hos de som sitter i mottaket og lager bestillingen som kanskje er vesentlig forskjellig fra den som skal gå hjem sammen med, og samarbeide med brukeren for å dekke behovene".*

4.5 Tiltak for ungdom mellom 18 og 23 år i Trondheim

De siste årene har det skjedd en utvikling i Trondheim kommune, når det gjelder tiltak for ungdom, og det er en stadig pågående utvikling. Vi har derfor ikke som mål å gi en utfyllende oversikt, men gir her eksempler på ulike tiltak som finnes for denne gruppen. Her inkluderes også tiltak som ikke er direkte rettet mot ungdom, men som indirekte jobber for å bedre organiseringen av tilbud for denne gruppen.

Tiltak	**Vedtak hjemlet i ett eller flere lovverk**	**Lavterskel tiltak, ikke vedtaksbasert**	**Videreutviklede og prosjektbaserte tiltak**
BFT	- Kvalifiseringsprosjektet (RBU) - Gartnerhaugen - Rabita oppfølging	- Ungdomsbasen - Helsestasjon for ungdom	16-23 prosjektet
HVT	- Arbeid og Kompetanse (AK) - Ambulant boveiledning		16-30 (AK)
NAV	Stavne gård		TIUR-prosjektet
Frivillige/private organisasjoner	Ut og bo	Salem 22B	Ung Pro (OBU[3])

Kvalifiseringstiltaket er et prosjektet under RBU rettet inn mot atferdsvanskelige minoritetsspråklig ungdom i alderen 15 til 25 år. Målsettingen er å bistå ungdom som har utviklet eller er i ferd med å utvikle en kriminell løpebane, til å bli selvhjulpne gjen-

[3] OBU: Omsorgsstasjonen for barn og unge, Kirkens Bymisjon i Trondheim

nom et ordinært kvalifiseringsløp. I samarbeid med brukeren utformes en individuell plan, der tiltak knyttes opp mot samarbeidspartnere som videregående skoler, Kriminalomsorg i frihet, NAV, foreldre og nettverk av brukerne, den fylkeskommunale psykiatrien, sosialtjenesten/ det øvrige hjelpeapparat, Ungbo/ boligkontoret, fengselsvesenet og politiet.

Gartnerhaugen er en mellomstasjon for ungdom mellom 16 og 23 år, som skal fra en omsorgsbase til en selvstendig tilværelse. På selve institusjonen er det plass til 15 innskrevne ungdommer. Miljøarbeidertjenesten, hvor ungdommene bor i egen bolig men får oppfølging fra en miljøarbeider tilknyttet Gartnerhaugen, er både et alternativ til plassering og et ettervernstiltak etter plassering i institusjon eller fosterhjem. Målsettingen med Gartnerhaugen som tiltak er å gi ungdommen mulighet til utvikling og forandring som gjør dem i stand til å ta ansvar for eget liv, og at ungdommen skal etableres i egen bolig.

Rabita oppfølging er et bofellesskap for enslige mindreårige flyktninger. Flere ungdommer er etablert i egne hybler omkring i Trondheim, og får oppfølging av Rabita sine ansatte. Dette er ungdommer i alderen 16 til 23 år. Noen av disse har flyttet ut fra bofellesskapet - andre er bosatt direkte fra flyktningmottak.

Arbeid og Kompetanse (AK) er en enhet under Trondheim kommune, som har som hovedoppgave å sikre arbeidstrening, sysselsetting og rådgivning til personer som er avhengig av økonomisk sosialhjelp. Økonomisk sosialhjelp skal som hovedregel være en kortsiktig ytelse. De som er avhengig av økonomisk sosialhjelp, skal få råd og veiledning og praktisk bistand, på en slik måte at de på sikt kan bli mer selvhjulpne. Enhet for Arbeid og Kompetanse følger opp personer som mottar økonomisk sosialhjelp, og sørger for at de får nødvendig veiledning, arbeidspraksis og kompetanseøkning. Målet er at de som er i stand til det kan komme inn i arbeidslivet, eller få avklart sine rettigheter i forhold til trygdeytelser.

Ambulant boveiledning er en byomfattende tjeneste som gir boveiledning, hjelp og praktisk bistand, til yngre brukere over 18 år bosatt i hele kommunen. Vedtak på tjenester til brukere fattes ved de fire HV-kontorene. Blant brukerne er det flere ungdommer som skal etablere seg i eget hjem etter opphold i barneverninstitusjoner og fosterhjem, og får hjelp i denne fasen. Tjenesteyter gir hjelp/ veiledning i forhold til: Vekking, trening i å komme seg på jobb/ skole, organisere dagen, utføre husarbeid, matlaging, personlig hygiene, økonomiske spørsmål, bistår i kontakt med offentlige tjenester, driver nettverksarbeid og pårørendearbeid, med mer. Ambulant boveiledning

ble fra våren 2008 tillagt ansvaret fortjenesteyting til barn/ unge fra 18 til 23 år, i samarbeidet mellom HV og BFT (Informasjon fra enhetsleder Grete Strand).

Stavne gård er et kommunalt foretak som driver arbeidsmarkedstiltak for NAV. Arbeid, egne tiltak og sosialfaglige tjenester, for Trondheim kommune og prosjektrettet arbeid for Sosial- og helsedirektoratet. Stavne Gård er et tilbud til unge voksne, som ønsker å jobbe aktivt med problemer som hindrer dem i å stå i en ordinær arbeidssituasjon. Virkemidler i arbeidet på Stavne er arbeidstrening, sosialfaglig oppfølging, opplæring og fritidsaktiviteter.

Ut og bo er et privat firma som BFT og HV kjøper tjenester av. De gir oppfølging til ungdom som skal etablere seg i egen bolig.

Ungdomsbasen er et byomfattende tiltak som drives av Trondheim kommune, og som skal etablere kontakt med, motivere og hjelpe ungdom som oppholder seg i Trondheim sentrum og som har behov for råd eller støtte. Ungdomsbasen er et tilbud til ungdom og unge voksne fra hele byen i aldersgruppen 13 til 25 år. Ungdomsbasen er et frivillig tilbud og består av: oppsøkende arbeid, individuell oppfølging, miljøarbeid, aktivitetsrettet arbeid og informasjonsarbeid. Dette er et tiltak ungdommen oppsøker selv, ikke et tiltak som blir initiert av BFT.

Helsestasjon for ungdom er et gratis tilbud, åpent for alle ungdommer opp til 20 år, som trenger noen å snakke med. På helsestasjonen kan man treffe lege, helsesøster og jordmor.

Salem 22B drives av Salem Menighet og er et tilbud for barn og unge mellom 15 og 22 år i Trondheim sentrum. De tilbyr et sted å være, billig og sunn mat, voksne å snakke med, turer og aktiviteter. 22B har også et samarbeid med AK for å jobbe mer spesifikt med frafallsproblematikken i den videregående skolen. 22B har ansvar for 8 til 12 deltagere, som følges opp i forhold til skole og jobbrelatert arbeidstrening.

16-23 er et prosjekt hvor representanter fra BFT, HV og andre som jobber med ungdom i barnevernet, samarbeider for å få til best mulig tiltak for ungdom mellom 16 og 23 år. Det er blant annet utarbeidet skriftlige interne retningslinjer for samarbeidet mellom BFT og HV (se vedlegg).

16-30 er et tiltak under AK. Målgruppen er personer i aldersgruppen 16 til 30 år, som ønsker å komme i gang i arbeidslivet eller med videre skolegang og som sliter med å

nyttiggjøre seg eksisterende tiltak, og som derfor har behov for tett oppfølging. I 16-30 jobber de sammen med ungdommen for å utarbeide en plan for at han/hun skal komme i gang. De har tilbud om fysiske aktiviteter, samlinger og oppfølging i arbeidspraksis. Målsettingen er å støtte ungdommen til å bli i stand til å kunne nyttiggjøre seg andre eksisterende tilbud.

Tiur-prosjektet er et samarbeid mellom Stavne gård og Trondheim kommune. Målgruppen er rusmisbrukende ungdom mellom 17 og 25 år. Prosjektet anvender Wraparoundmodellen, som er en strukturert og systematisk teambasert prosess, som kombinerer koordinering av tjenester og privat nettverk, med en endringsfokusert praksis.

Ung Pro er et tiltak som drives av Kirkens Bymisjon i Trondheim, for ungdom som selger eller bytter seksuelle tjenester, eller som har vært utsatt for andre seksuelle krenkelser/overgrep. De gir tilbud til ungdom mellom 12 til 25 år. De hjelper ungdom til å sette egne grenser, beskytte seg selv, anmelde saker, få barnevern, skole, foreldre og andre på banen, og å bidra til å avdekke tidlig, begrense omfang, forebygge videre utvikling og forhindre salg og bytte av sex og andre seksuelle krenkelser. For å unngå at ungdom blir utnyttet eller selger seg. For å forhindre økt prostitusjon på gata og i rusmiljøet er det opplagt at innsatsen må settes inn tidlig. De bidrar med kompetanse om tema til samarbeidspartnere, utdanningsinstitusjoner og direkte til ungdom (Informasjon fra leder av Ung Pro, Anne Grytbakk).

Beskrivelse av tiltakene er hentet fra Trondheim kommunes nettsider, om ikke annet er opplyst.

4.6 Avslutning

De siste årene har det vært en sterk økning i bruk av ettervern i Norge. Fra år 2000 til 2005 økte bruken av ettervern totalt med 62 %. De mest brukte tiltakene i 2006 var økonomisk støtte, fosterhjem og hjelp til bolig. I Trondheim kommune var det fra 2005 til 2006 en økning i ettervernstiltak for ungdom, mens det var en markert nedgang fra 2006 til 2007, særlig gjaldt dette tiltak i hjemmet og institusjonsplasseringer.

Både internasjonale og norske undersøkelser, viser at selv om mange ungdommer og voksne som har hatt tiltak fra barnevernet klarer seg bra, er det også en stor andel som har en dårligere livssituasjon enn den øvrige befolkningen. De har ofte en ustabil livssituasjon med skiftende boforhold, lavt utdanningsnivå, arbeidsledighet, rus og psykiske problemer. Flere undersøkelser viser også at det går bedre med dem som fortsetter å

motta tiltak fra barnevernet etter fylte 18 år, målt etter kriterier som utdannelse, inntekt, arbeidsledighet og sosialhjelp.

En norsk undersøkelse viser at selv om de fleste norske kommuner hadde en systematisert praksis, i forhold til ungdom i overgangen til voksenlivet, hadde fåtallet av kommunene skriftliggjort denne praksisen. Når det gjelder Trondheim kommune, er det etablert skriftlige retningslinjer for samarbeidet mellom BFT og HV, i de tilfellene ungdom overføres fra BFT til HV. En gruppe blir ikke blir nevnt i retningslinjene; er ungdommene som ikke blir overført til HV, men hvor saken avsluttes ved fylte 18 år.

Det var vanskelig å finne noe om Trondheim kommunes rutiner vedrørende beslutningen om saker skal avsluttes eller ikke. Flere av lederne var usikre på hvilken praksis kommunen har. Manglende rutiner er for øvrig et tema, som også er tatt opp i en tilsynsrapport fra fylkesmannen i Sør-Trøndelag i juni 2008. Her blir det påpekt at Trondheim kommune har for dårlige rutiner, på å sikre at risikoutsatte barn og unge, får den oppfølgingen de har krav på. Det ble særlig fokusert på manglende rutiner, i forbindelse med at ungdommen skal få informasjon om sine rettigheter og muligheter, for fortsatt hjelp og oppfølging etter de har fylt 18 år, selv om de først har takket nei.

Målet for kommunens arbeid med disse ungdommene, skal være å hjelpe dem til selvstendighet. Enhetslederne i Trondheim kommune legger vekt på at det i de fleste tilfellene handler om hjelp til å ”bo og å leve”. Slik sett ser det ut som om det å klare seg på egen hånd; bo alene, klare seg økonomisk og være i en utdannings- eller arbeidssituasjon, er de kriteriene som blir mest vektlagt. På tross av at mange undersøkelser viser at mange ungdommer som har vært under barnevernets omsorg, sliter med ulike psykososiale problemer, ser det ut til at en stor del av ungdommene enten avslutter tiltak, eller takker nei til videre oppfølging av ulike årsaker. Det er derfor en risiko for at mange ungdommer går inn i voksenlivet uten å være godt nok forberedt og med for liten støtte og oppfølging. Det er et klart uttalt mål at Trondheim kommunes arbeid med ungdommene, skal være preget av nærmiljøbaserte tiltak, med individuell og tettest mulig oppfølging av den enkelte ungdom.

Referanser

Andrew, M., Eggerling-Beck, J., Sandefur, G. og Smith, B. 2004. *The “inner side” of the Transition to Adulthood. How Young Adults See the Process*. University of Wisconsin-Madison.

Biehal, N., Clayden, J., Stein, M. og Wade, J. 1995. *Moving on. Young people and leaving care schemes.* London: HMSO.

Chase, E., Simon, A. og Jackson, S (ed.) 2006. *In care and after. A positive perspective.* London og New York: Routledge.

Clausen, S.E. og Kristofersen, L. 2008. *Barnevernsklienter i Norge 1990–2005. En longitudinell studie*. NOVA - rapport 3/2008.

Courtney, M. E. og Dworsky, A. 2006. Early Outcomes for Young Adults Transitioning from Out-of-Home Care in the USA. *Child and Familiy Social Work, 11, 209–219.*

Espersen, L. D. 2004. *Fra anbringelse til eftervern. En pilotundersøkelse blant sagsbehandlere*. København: Socialforskningsinstitutet.

Fylkesmannen og Helsetilsynet i Sør-Trøndelag, 2008. Rapport fra tilsyn med barnevern-, helse- og sosialtjenester i Trondheim kommune.

Heggen, K. 2004. *Risiko og forhandlinger. Ungdomssosiologiske emner.* Oslo: Abstrakt forlag.

Helgeland, I. 2003. *Ungdom med atferdsvansker – hvordan går det med dem som 30-åringer?* Oslo: Gyldendal Akademisk.

Kristofersen, L. 2005. *Barnevernbarnas helse. Uførhet og dødelighet i perioden 1990-2002*. NIBR - rapport 2005.12. Norsk Institutt for by- og regionforskning.

Larsen, E. 2007. Barnefamiliens hovedoppgave – hvilken betydning har oppgaveforståelsen for barnevernet? *Norges barnevern, nr. 2.* s. 25-33.

Oterholm, I. 2008. *Barneverntjenestens arbeid med ungdom i alderen 18 til 23 år*. Rapport nr 1/2008. Oslo: Diakonhjemmet Høgskole.

SSB, 2007. http.//www.ssb.no/emner/03/03/10/barneverng/tab-2007-09-05-05.html

Stein, M. 2004. *What works for young people leaving care?* Barkingside. Barnando's.

Storø, J. 2001. *På begge sider av atten. om ungdom, barnevern og ettervern.* Oslo:

Universitetsforlaget

Storø, J. 2004. *Gode intensjoner, lite på papiret. En kartlegging av barneverntjenestens arbeid med ungdom på vei til et selvstendig voksenliv.* http.//www.adsum.no/Gode%20intensjoner%20lite%20pa%20papiret.htm

Thanem, H. A. 2006. *Sist i køa – svik og brutte løfter i barnevernet.* Hovedfagsoppgave i psykologi, NTNU.

Veland, J. 1993. *Hvordan gikk det med barnevernets barn?* Fylkeshelsesjefen i Rogaland og Senter for Atferdsforskning, Stavanger.

Anita Skårstad Storhaug

5. Barnevernungdom i Trondheim
Livssituasjon, tiltak og nettverk

I dette kapitlet vil vi med utgangspunkt i ungdommenes egne opplevelser, se på hvordan deres livssituasjon var før, under og etter overgangen til voksenlivet. Vi har spesielt vært opptatte av å se på endringer som har skjedd i ungdommenes livssituasjon. Vi har sett på ungdommenes bosituasjon, forhold til skolegang og arbeid, nettverket deres, hvilke tiltak de har hatt fra Barne- og familietjenesten (BFT) og Helse- og velferdstjenesten (HV) og deres tanker og erfaringer med å flytte for seg selv.

Ungdommene vi intervjuet er født i 1988, og da de var 17 år hadde de tiltak eller hadde nettopp avsluttet tiltak fra BFT. Ungdommenes tiltak var både plassering i institusjon, fosterhjem og hjelpetiltak i hjemmet. Ved første intervjurunde, da de var 17 år, deltok i alt 16 ungdommer. Da de var 18 år fikk vi intervju med 12 av de samme ungdommene, og det samme ved fylte 19 år. De 12 var ikke de samme begge årene; noen ble intervjuet ved fylte 17 og 18 år, og noen ved fylte 17 og 19 år. Til sammen ble ni ungdommer intervjuet alle tre årene.

I tillegg til gruppen som ble intervjuet har vi foretatt en spørreskjemaundersøkelse, av to grupper ungdommer på 17 år og deres saksbehandlere i BFT i Trondheim. Spørreskjema ble sendt til alle ungdommene som hadde tiltak fra BFT i 2005 og 2008[4]. Vi starter dette kapitlet med å se på livssituasjonen til 17-åringer med tiltak etter barnevernloven i 2005 og 2007.

5.1 Livssituasjonsfaktorer for 17-åringene

Nesten alle 17-åringene som deltok i spørreundersøkelsen i 2005 (90 %), svarte at de gikk på skole, og det samme gjør 83 % av 17-åringene i 2007. Noen få jobbet, andre i arbeidstrening eller var arbeidssøkende. For å få et inntrykk av om pengeproblemer var vesentlig for denne gruppen med ungdommer, har vi spurt om de opplevde å ha dårlig råd. I 2005 oppga 67 % at de alltid eller av og til hadde dårlig råd, mot 52 % i 2007.

[4] Se kapittel 1 og vedlegget for mer informasjon om prosjektets metodetilnærming.

Er 17-åringer i Trondheim som har tiltak etter barnevernloven, fornøyd med sin egen livssituasjon? På spørsmål om ungdommen gjør ting han eller hun liker å holde på med svarte rundt 90 % bekreftende på det både i 2005 og 2007. Som vi kan lese av tabell 5.1, var ungdommenes vurderinger av sitt daglige liv og bosituasjon, overveiende på den positive siden både for 17-åringene i 2005 og 2007. Men det er også en gruppe ungdommer (i underkant av 30 %), som var misfornøyde eller veldig misfornøyde i 2005. Dette var ikke så tydelig for de som var 17 år i 2007.

Tabell 5.1 Ungdommens vurdering av sitt daglige liv og sin bosituasjon. Prosent.

Fornøyd med dagligliv og bosituasjon	**Det daglige livet**		**Bosituasjon**	
	2005	**2007**	**2005**	**2007**
Veldig fornøyd	24	30	39	35
Fornøyd	48	61	32	52
Misfornøyd	10	4	14	0
Veldig misfornøyd	17	5	14	13
Total (N)	100 (28)	100 (23)	100 (28)	100 (23)

Generelt kan vi si at de aller fleste 17-åringene, i utvalget føler tilhørighet og nærhet til noen. Alle unntatt én ungdom, som har svart på spørsmål; om de har noen som bryr seg om dem, svarer bekreftende på det. Men det er rundt 25 % av ungdommene, som oppgir at de ikke i det hele tatt, eller i liten grad føler nærhet til en av foreldrene sine (se tabell 5.2).

Søsken er viktige for en stor andel av ungdommene. Dette kommer også tydelig frem i intervjuene med ungdommene; flere ungdommer har bodd hos eldre søsken, og mange beskriver søsken som en viktig støtte.

Tabell 5.2 Ungdommens nærhet til familie. Prosent.

Føler nærhet til familie	**Stemmer godt**		**Stemmer noe**		**Stemmer ikke**	
	2005	**2007**	**2005**	**2007**	**2005**	**2007**
Mor	61	59	14	18	25	23
Far	46	45	2	9	29	45
Søsken	70	82	11	14	19	5
Andre slektninger	50	48	29	22	21	30

2005 N= 28, 2007 N= 23

Vi ser av tabellen at det er en større andel ungdommer, som ikke føler nærhet til far i 2007 enn det var i 2005. Det kan skyldes tilfeldigheter i utvalget, og bør ikke kun tolkes som en mulig dreining i ungdomsgruppa. Det er få som har svart på skjemaene så dataene må tolkes med forsiktighet.

Tabell 5.3 Ungdommens opplevelse av tilhørighet. Prosent.

Påstander om tilhørighet	Stemmer godt		Stemmer noe		Stemmer ikke	
	2005	2007	2005	2007	2005	2007
Har et nært forhold til minst en voksen	63	65	26	17	11	17
Har gode venner	97	96	-	4	3	-
Har kjent vennene i flere år	92	96	-	4	7	-

2005 N= 28, 2007 N= 23

Vi kan lese av tabell 5.3 at de fleste ungdommene føler tilhørighet til venner og oppgir at de har mange venner de har kjent i flere år. Dette tyder på evne og vilje til kontinuitet og tilknytning i relasjoner. De aller fleste har også et nært forhold til minst én voksen.

Ungdommene tenker på framtiden og er opptatte av hva som skal skje når de fyller 18 år. Av tabell 5.4 kan vi se hvordan de vurderte noen påstander om livet sitt som voksne.

Tabell 5.4 Ungdommens tanker om fremtiden. Prosent.

Påstander om fremtiden	Stemmer godt		Stemmer noe		Stemmer ikke	
	2005	2007	2005	2007	2005	2007
Jeg gleder meg til å bli voksen	50	44	32	43	18	13
Jeg vil mestre livet mitt bra	76	70	17	26	7	4
De neste 5 år ser veldig bra ut for meg	62	61	28	22	10	9
Jeg har bra jobb og egen familie når jeg er 25 år	29	52	64	30	7	17

2005 N= 28, 2007 N= 23

Det er en stor andel av ungdommene som ser frem til voksenlivet og tror de vil mestre livet sitt bra i tiden fremover. Vi har også sett på hvordan saksbehandlerne vurderer de samme påstandene om ungdommen. Saksbehandlerne er langt mindre optimistiske med hensyn til ungdommenes sjanser til å mestre livet sitt bra. Kun rundt 40 % av saksbehandlerne mener det stemmer godt at ungdommene vil klare livet sitt bra, mot over 70 % av ungdommene selv. Det er kanskje derfor over 50 % av saksbehandlerne har svart at det planlegges videre tiltak for ungdommen (se tabell 5.5). Vi har spurt både saksbehandler og ungdom om det planlegges tiltak etter fylte 18 år.

Tabell 5.5 Planlegging av tiltak etter 18 år. Prosent.

Planlegging av tiltak for ungdommen etter fylte 18 år	Ungdom		Saksbehandler	
	2005	2007	2005	2007
Ja	31	22	54	57
Nei	27	17	43	39
Vet ikke	42	61	3	4
Total (N)	100 (26)	100 (23)	100 (28)	100 (23)

En stor andel av ungdommene vet ikke at det planlegges tiltak etter at de er fylt 18 år. Det er ingenting som tyder på at dette er endret fra 2005 til 2007, snarere tvert om. Det er ikke samsvar mellom det saksbehandlerne vet om planlegging av tiltak og det ungdommene vet.

Selv om noen ungdommer uttrykker mistillit og skepsis til barnevernet, er det sett under ett, en stor andel av disse 17-åringene som er fornøyd med tiltakene fra BFT, og som mener tiltakene har vært nyttige. Det er flere ungdommer, som svarer at de er veldig fornøyde med hjelpen de har fått fra barnevernet, enn det saksbehandlerne tror. Av tabell 5.6 kan vi lese at mellom 80 og 90 % av ungdommene, er fornøyde med den hjelpen de har fått, og like mange opplevde tiltakene som nyttige. Det er ingenting som tyder på at det er nedgang i dette fra 2005 til 2007, snarere tvert om.

Tabell 5.6 Ungdommens vurdering av hjelp fra barnevernet. Prosent.

Vurdering av hjelp fra barnevernet	Fornøyd med hjelp fra barnevernet		Vurdering av om tiltak er nyttige	
	2005	2007	2005	2007
Veldig fornøyd/nyttige	43	41	39	48
Fornøyd/nyttig	36	50	39	48
Misfornøyd/lite nyttig	14	9	14	-
Veldig misfornøyd/ lite nyttig	7	-	7	5
Total (N)	100 (28)	100 (22)	100 (28)	100 (21)

Det var en svært høy andel av 17-åringene, som har svart på spørreskjemaene, som var fornøyde med hjelpen de har fått, spesielt i 2007. Men så lenge vi ikke vet nok om de mange som ikke har svart på skjemaet og svarprosenten er såpass lav, så kan vi likevel ikke konkludere med at alle 17-åringene, som har tiltak fra BFT, er godt fornøyd med den hjelpen de har mottatt, kun de som har besvart spørreskjemaet.

Resten av dette kapitlet vil hovedsakelig ta utgangspunkt i data fra intervju med ungdommene som 17, 18 og 19-åringer.

5.2 Ungdommenes bosituasjon

Ungdom med bakgrunn fra barnevernet, har ofte en ustabil bosituasjon med hyppige flyttinger, og perioder uten egen bolig (Veland 1993, Espersen 2004, Courtney og Dworsky 2006). Det gjelder også ungdommene som deltok i OBVIT-prosjektet, da de ble intervjuet som 18-åringer. Vi så at spesielt unge som hadde bodd i institusjon, hadde flyttet mye. Alle de seks ungdommene som hadde bodd i institusjon, hadde flyttet mellom tre og fem ganger i løpet av ett år. Flere av ungdommene ga uttrykk for at de ikke trivdes med en sik situasjon; de ønsket å få en mer stabil bosituasjon. En ungdom som hadde flyttet flere ganger etter institusjonsoppholdet uttalte det slik:

> *"Hadde vært fint om jeg kunne ha sluppet å tenke på flytting og sånt, at det ble noe mer konkret nå, er ganske lei av all flyttinga. Jeg føler ikke at jeg er hjemme noe sted. Er jo ikke hjemme når jeg er på hybelen min. Jeg har jo ikke noe hjem, sånn sett".*

Det var ulike årsaker til at ungdommene hadde en ustabil bosituasjon. Ungdommene begrunnet flyttingene med:

- problemer i forhold til familiemedlemmer de har bodd hos (eldre søsken eller foreldre)
- dårlig økonomi
- skifte av skole
- at de ikke trivdes med å bo alene.

Dette hadde stabilisert seg, da ungdommene ble intervjuet etter å ha fylt 19 år. Ingen av ungdommene hadde flyttet mer enn to ganger det siste året. Disse flyttingene var naturlige i en ungdoms utvikling, i en slik fase i livet. De flyttet på grunn av jobb/skolegang, for å bo sammen med kjæresten, eller flyttet for seg selv for første gang. Kun en av flyttingene var på grunn av problemer; ungdommen klarte ikke å betale husleien selv.

Da ungdommene ble intervjuet ved fylte 19 år, bodde to alene, seks bodde sammen med kjæresten, én bodde fortsatt i fosterhjemmet, én hos eldre søsken og to bodde hos foreldrene.

Ungdommene, som bodde hjemme hos foreldrene, var arbeidsledige eller hadde arbeidstrening gjennom NAV, og begrunnet bosituasjonen med at de ikke hadde råd til å betale husleie og mat selv, eller at de ikke fikk bo alene fordi foreldrene var redd ungdommen skulle "skli ut". En av ungdommene hadde bodd alene en stund, men måtte flytte hjem da HV avslo søknaden om økonomisk støtte. *"Det var på 1500 kr i måneden, jeg hadde ikke sjanse til å betale jeg, så det ble bare inkassovarsel, det ble veldig vanskelig å bo der"*. Flere ungdommer hadde i perioder bodd hjemme hos foreldre eller eldre søsken, men flyttet ut etter kort tid fordi det ikke fungerte. To ungdommer som en periode etter avsluttet barneverntiltak, bodde hjemme; fortalte begge at de hadde kuttet kontakten med foreldrene, fordi *"det skar seg"* som den ene uttrykte det.

Undersøkelser (av blant annet Biehal 1995 og Bullock 1998, referert i Storø 2005) viser at det for mange unge, som har vært i omsorgstiltak gjennom barnevernet, ikke er naturlig for, å flytte hjem til foreldrene når tiltak avsluttes. Det forklares med at familiesituasjonen fortsatt har klare mangler, og ungdommenes alder gjør at de heller vil flytte for seg selv. Men på tross av dette viser undersøkelsene (ibid) at de unge søker tilbake til familien, for eksempel for å bo der en kort periode, mens de venter på annen bolig. Noen søker også tilbake for å kunne gjøre en ny og mer moden vurdering, av det støttepotensialet som ligger i familien, men erfarer ofte at de i liten grad kan hente støtte fra egen familie. Dette kan vi også se hos noen av ungdommene i OBVIT-undersøkelsen. Støtte fra familien blir nærmere beskrevet i avsnittet om nettverk.

Ungdommenes bosituasjon som 19-åringer var generelt stabil, og de som bodde for seg selv var fornøyde med egen bosituasjon. De som bodde hjemme så nødvendigheten av dette i den situasjonen de var i på intervjutidspunktet, med dårlig økonomi, arbeidsledighet og rusproblem. Disse ungdommene fortalte om konflikter med foreldrene de bodde sammen med, men samtidig om foreldre som stilte opp og utgjorde en støtte både økonomisk, praktisk og emosjonelt.

5.3 Å flytte for seg selv

En viktig del av overgangen fra barnevernet til "voksenlivet" for ungdommene i OBVIT, var å flytte for seg selv. For noen av ungdommene sammenfalt flytting fra institusjonen eller fosterhjemmet, med at tiltaket fra barnevernet opphørte, slik at de virkelig sto overfor en selvstendig tilværelse. For andre ungdommer, både de fra institusjon, fosterhjem og med hjelpetiltak, var det å flytte for seg selv, bare et skritt på veien mot selvstendighet. De bodde alene, men hadde fortsatt oppfølging fra barnevernet.

Da vi intervjuet ungdommene som 17-åringer; ble de spurt om hvilke forventninger de hadde til å flytte for seg selv. De fleste var optimistiske når det gjaldt fremtiden, og hadde stor tro på at de skulle klare seg bra. Det hadde sammenheng med at mange av ungdommene opplevde at de hadde et støttende nettverk, og de hadde en forventning om at de også i fremtiden ville få denne støtten. Det ga dem en trygghet, og gjorde at de så optimistisk på det å skulle starte en selvstendig tilværelse. Flere av ungdommene trodde ikke det ville bli en stor forandring å flytte for seg selv; de var vant til å greie seg mye alene, og hadde lært seg mye av det praktiske som må gjøres i et hjem. Noen av ungdommene hadde også tanker om hva som kunne bli utfordrende, selv om de mente de skulle greie seg fint alene. Det som ble nevnt som utfordringer; var å komme seg opp om morgenen, å holde orden på økonomien, legge seg og stå opp til rett tid, klare seg praktisk, og å si nei til venner som kommer på hybelen som om den var et ”åpent hus”.

Da ungdommene var 18 år, hadde halvparten av ungdommene bodd alene en stund. To av ungdommene trivdes ikke med å bo alene, og flyttet derfor hjem til familien for en periode. De opplevde det som ensomt og kjedelig å bo på hybel. En av ungdommene beskrev det slik:

> *”Det ble for ensomt og langt fra familien. Det ble for vanskelig å flytte fra fosterfamilien og å bo på hybel, savnet familien, hadde ikke fått være nok med dem. Overgangen ble for vanskelig for meg”.*

Noen av ungdommene kjente også et stort ansvar, i forhold til å ordne opp og ta ansvar for seg selv, og syntes dette var slitsomt. Det var både i forhold til praktiske ting som skole og økonomi, og vanskelige tanker som de opplevde å være alene om. For noen handlet dette om, at de ikke hadde noen de kunne snakke med, mens andre opplevde at de hadde mennesker rundt seg som de kunne snakke med, men de mente ingen kunne forstå dem eller hjelpe dem, med det de slet med. Noen av ungdommene, som snart skulle fylle 18 år, ble spurt om de gledet seg til å bli 18 og få bestemme mer over seg selv. På dette svarte en av ungdommene: *”Ja, men det er jo greit også, å ha noen som bestemmer over seg da. Det er akkurat det jeg trenger. Jeg trenger grenser rett og slett… Ja, grenser slik at jeg får en struktur…”*

Da ungdommene hadde fylt 19 år, og mange hadde bodd alene eller sammen med kjæreste en stund, mente de fleste at de klarte seg bra i sin selvstendige tilværelse. På spørsmål om hvordan det var å stå på egne ben, svarte en av ungdommene: “*Ufattelig godt. Litt nervøs i starten, men det går bra”.* Alle ungdommene mente de behersket det praktiske som kreves for å mestre en selvstendig tilværelse. De fleste hadde en re-

lativt stabil livssituasjon, men noen av ungdommene pekte på ett eller flere problemer som innvirket på denne situasjonen: psykiske problemer, rusproblemer, arbeidsledighet og problemer med å fullføre skolegang, dårlig økonomi og små og lite støttende nettverk.

5.4 Utdanning og arbeid

Utdanningsnivået blant ungdom som har hatt tiltak fra barnevernet er generelt lavt, og mange har problemer med tilknytningen til arbeidslivet (Helgeland 2003, Clausen og Kristofersen 2008). En undersøkelse utført av NOVA (Clausen og Kristofersen 2008) viser at kun 34 % har høyere utdanning enn grunnkurs på videregående skole, og at gutter kommer dårligst ut i forhold til utdanningsnivå, spesielt de som har vært på institusjon. En annen undersøkelse fra Danmark (Espersen 2004) viser tilsvarende resultat, og problemene forklares med at ungdommene opplever livet sitt som kaotisk, etter at de har avsluttet barneverntiltaket, de mangler oppbakking fra voksne rundt seg, og de sliter med lavt selvbilde og dårlig selvtillit. Ungdommene som ble intervjuet i OBVIT-prosjektet fordelte seg slik i forhold til utdanning og arbeid de ulike årene:

Tabell 5.7 Ungdommenes status i forhold til utdanning og arbeid

Status i forhold til skole/ arbeid	**17 år**	**18 år**	**19 år**
Går på skole/ er lærling	12 (8)	8 (7)	6 (6)
Jobber	2 (1)	2 (1)	2(2)
Er arbeidsledig	2	2 (1)	3 (1)
Har praksisplass gjennom NAV			1
Total	16 (9)	12	12 (9)

Vi fulgte ni av ungdommene gjennom alle årene; både da de som var 17, 18 og 19 år. I tabellen står disse ni i parentes, slik at det er enklere å se endringer som har skjedd i gruppen. Resten av ungdommene ble intervjuet enten bare som 17-åringer, som 17 og 18-åringer, eller som 17 og 19-åringer. Av de seks ungdommene, som var i ferd med å avslutte et skoleløp som 19-åringer, var det fire gutter. Tre av de seks hadde bodd på institusjon, to i fosterhjem og én har hatt hjelpetiltak. Av de seks hadde tre ungdommer fortsatt tiltak fra BFT ved fylte 19 år.

Da ungdommene ble intervjuet, både ved 17, 18 og 19 år var det flere som fortalte om avbrutt skolegang, mye fravær, og de syntes det var tungt å følge opp skole eller jobb og å komme i gang med å søke jobb eller lærlingplass. En ungdom uttalte om dette:

"Jeg synes ikke jeg kan så veldig mye og får ikke til så veldig mye akkurat. Får det sikkert til, men det er det å starte opp…".

Da ungdommene ble intervjuet som 18-åringer, så vi at sju av 12 ungdommer hadde startet på en utdanning, men sluttet etter kort tid. Fem av disse gikk i perioder uten å ha noe å gjøre. To av ungdommene hadde bodd i fosterhjem, to på institusjon og én hadde hjelpetiltak. Av disse fem var to ungdommer fortsatt uten jobb eller skolegang, da de ble intervjuet som 19-åringer. I tillegg var en ungdom blitt arbeidsledig i løpet av det siste året. Av disse tre var imidlertid to ungdommer på vei inn i nye arbeidsforhold, da vi snakket med dem. Ungdommene som hadde sluttet på skolen begrunnet avslutningen av skolegangen, med at de:

- Ikke trivdes med den utdanningen de valgte
- Ikke trivdes med det stedet de bodde for å gå på skole
- Ble syk eller de fysiske belastningene ble for store
- Fikk problemer med å klare seg bare på stipend, og begynte å jobbe i stedet
- Ble kastet ut av skolen på grunn av høyt fravær eller mobbing av andre elever.

Av de som gikk på skole som 18-åringer, var det flere som snakket om manglende motivasjon i forhold til skolegang, og var bekymret for om de skulle greie å gjennomføre skolen. To av ungdommene som gikk på skole som 18-åringer, hadde sluttet da vi snakket med dem ett år etter; én valgte å ta pause en stund for å jobbe, mens den andre ble kastet ut på grunn av høyt fravær. Fravær har fått konsekvenser også for en annen ungdom, som av den grunn ikke fikk lærlingplass. Denne ungdommen hadde fått praksisplass gjennom NAV, og skulle få lærlingplass ved bedriften dersom ungdommen klarte å gjennomføre et år uten mye fravær.

Selv om det blant noen av ungdommene vi intervjuet, har vært mye fravær og avbrutt skolegang, ser vi at dette har stabilisert seg ved fylte 19 år. Halvparten av ungdommene var i ferd med å avslutte et skoleløp; de gikk siste år på videregående eller hadde startet som lærling. Flere undersøkelser viser at ungdom som ikke har ettervernstiltak fra barnevernet etter at de har fylt 18 år, har større sjanse for å bli arbeidsledige enn de som har tiltak (se kapittel 4). Av de tre ungdommene som var arbeidsledige ved siste intervju, hadde én ungdom fortsatt tiltak fra BFT, og én hadde oppfølging av HV. De to som hadde avsluttet tiltak fra BFT, avsluttet da de var 18 år på initiativ fra BFT. Dette var noe ungdommene var fornøyd med; de hadde ikke opplevd tiltakene fra BFT som nyttige, og ønsket ikke mer kontakt.

5.5 Tiltak fra Barne- og familietjenesten

Et sentralt fokus i OBVIT-undersøkelsen, var å se på hvilke tiltak ungdommene hadde frem mot, og spesielt etter at de hadde fylt 18 år. Hvilke forventninger og ønsker hadde de som 17-åringer, til kontakten med barnevernet etter fylte 18 år? Ble ungdommene involverte i avgjørelser om videreføring eller avslutning av tiltak? Hvilke tiltak ble videreført, og hvordan opplevde ungdommene den oppfølgingen de fikk?[5]

Da vi snakket med ungdommene som 17-åringer, så vi at det var kun tre av 16 ungdommer, som visste noe om hva som skulle skje etter at de fylte 18 år. To av disse bodde i fosterhjem, og en i institusjon. Som vi kan se av tabell 5.5, viser data fra spørreskjemaene; at 57 % av saksbehandlerne for ungdom som var 17 år i 2005 visste at det var planlagt tiltak, mot 22 % av ungdommene. I følge barnevernlovens § 4-15, fjerde ledd, skal barneverntjenesten i god tid før 18-årsdagen *i samarbeid med barnet vurdere om plasseringen skal opprettholdes eller om barnet skal motta andre hjelpetiltak etter fylte 18 år.* Det spesifiseres imidlertid ikke hvor tidlig man bør starte denne planleggingen. Trondheim kommunes retningslinjer for samarbeid mellom BFT og HV sier; at en overføring av en ungdom mellom BFT og HV, skal (begynne å) planlegges minst et halvt år før ungdommer fyller 18 år. Retningslinjer for planlegging av avslutning eller videre oppfølging, av ungdom som ikke skal overføres til HV kan vi imidlertid ikke se finnes. [6]

11 av de 16 ungdommene vi intervjuet som 17-åringer, ønsket seg videre tiltak etter fylte 18 år. Noen ønsket seg økonomisk støtte og ingenting annet, ellers la ungdommene vekt på relasjoner i barnevernet som de ønsket å videreføre, de ønsket en myk overgang og en gradvis avslutning av tiltaket. Da vi intervjuet ungdommene som 18-åringer, så vi at situasjonen ikke var helt som ungdommene hadde ønsket seg som 17-åringer. Fem av de 12 ungdommene som ble intervjuet hadde fortsatt tiltak fra BFT. For de som ikke lenger hadde tiltak, handlet det både om at de ikke lenger ønsket tiltak, eller tiltak ble avsluttet uten at ungdommene følte de var involverte i prosessen. Ungdommene fortalte om manglende dialog i forbindelse med avslutning, om vedtak om avslutning som kom i posten uten at de visste noe, og en opplevelse av å ha blitt *kasta ut* av barnevernet. Alle ungdommene som hadde hatt hjelpetiltak, avsluttet tiltak før de var 18 år gamle. Ungdommenes opplevelse av avslutning eller videreføring av tiltak blir beskrevet nærmere i kapittel 8.

[5] Se også kapittel 8.
[6] Se også vedlegg

Da ungdommene ble intervjuet som 19-åringer, hadde fem ungdommer fortsatt tiltak fra BFT. Det gjaldt to av ungdommene som da de var 17 år bodde i fosterhjem, og tre av dem som bodde på institusjon. Av tabellen nedenfor kan vi lese en oversikt over hvilke tiltak ungdommene hadde fra BFT de ulike årene. De ni ungdommene, vi fulgte alle tre årene, står også i denne tabellen i parentes.

Tabell 5.8 Ungdommenes tiltak fra Barne- og familietjenesten.

Type tiltak	**17 år**	**18 år**	**19 år**
Bor i fosterhjem	5 (3)	2 (2)	1 (1)
Bor på institusjon	7 (4)	1 (1)	
Hjelpetiltak i hjemmet	4 (2)		
Økonomisk støtte til bolig		0/1 (0/1)	
Oppfølging fra fosterhjemmet			1 (1)
Gartnerhaugen, innskrevet		1	
Miljøarbeidertjenesten, Gartnerhaugen		1 (1)	2 (1)
Kontaktperson i RBU			1
Ingen tiltak fra BFT		6/7 (4/5)	7 (6)
Tiltak fra HV		3/4 (1/2)	3 (2)

Ved fylte 18 år var det noe usikkerhet i forhold til tallene, da en ungdom ikke visste om økonomisk støtte til bolig kom fra BFT eller HV. Et annet usikkerhetsmoment for ungdommene, var mulighet for videre oppfølging når tiltak ble avsluttet. Veldig få av ungdommene visste hvordan mulighetene for oppfølging etter 18 år var, og om de kunne henvende seg til barnevernet igjen hvis de valgte å avslutte tiltak, men senere fant ut at de hadde behov for oppfølging. Dette bekreftes også av en tilsynsrapport fra fylkesmannen i Sør-Trøndelag i juni 2008. Her blir det påpekt at Trondheim kommune har for dårlige rutiner på, å sikre at risikoutsatte barn og unge, får den oppfølgingen de har krav på. Det ble særlig fokusert på manglende rutiner i forbindelse med at ungdommen skal få informasjon, om at de har rett til fortsatt hjelp og oppfølging, etter at de har fylt 18 år, selv om de først har takket nei (Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Tilsynsrapport 10. juni 2008).

Noen ungdommer var også usikre på om de fortsatt hadde tiltak fra barnevernet eller ikke. *"Vet ikke om saken er avsluttet eller ikke, det har ikke vært sagt eller skrevet noe om det, men har ikke hatt kontakt med noen fra barnevernet på lenge"*. I de tilfellene hvor ungdommen forteller om usikkerhet i forhold til avsluttet sak, og hvor det ikke

har vært kontakt på lenge, har vi tolket det som at de har avsluttet saken (Jf. tabell 5.8). Ungdommenes tiltak fra HV vil bli utdypet senere i kapitlet.

Ved fylte 19 år hadde altså fem ungdommer fortsatt tiltak fra BFT. To av tiltakene, som var oppfølging fra Gartnerhaugen, skulle avsluttes i løpet av 2007, samme år som ungdommene fylte 19 år. De tre andre ungdommene, som fortsatt hadde tiltak som 19-åringer, visste ikke når tiltakene skulle avsluttes.

De som fortsatt hadde tiltak som 19-åringer, var fornøyde med den oppfølgingen de fikk. De la vekt på å ha noen som var tilgjengelige for dem, både for å prate og å få emosjonell støtte eller få hjelp til praktiske ting. Helt konkret trakk de frem; at de gjennom ettervernstiltakene, har lært å stå på egne ben, lært å disponere penger, og det har vært en hjelp å ha noen til å ”sparke dem bak” og få dem til å ta tak i ting selv, eventuelt få hjelp til å ta kontakt med andre i hjelpeapparatet, spesielt HV. Ungdommene opplevde også at de var blitt hørt, og hadde fått være med i planleggingen av tiltak. Ungdommenes opplevelse av oppfølgingen, og om denne er tilpasset deres ønsker og behov er utdypet i kapittel 8.

5.6 Avslutning av tiltak

Prosessen rundt avslutning av tiltak fra BFT var et viktig tema under intervjuene. Det var her snakk om avslutning av all oppfølging og tiltak ungdommen har hatt fra BFT, ikke kun avslutning av enkelttiltak, som følges av nye tiltak fra BFT. Vi ønsket å finne ut når tiltakene ble avsluttet og hvem som initierte dem, for å kunne si noe om hvordan ungdommens medvirkning i egen sak ble ivaretatt, og om deres behov for støtte ble møtt. Var det ungdommen selv som ønsket å avslutte kontakten, var saksbehandler og ungdom enig i at det ikke lenger var behov for oppfølging, eller ble saken avsluttet til tross for at ungdommen fortsatt ønsket oppfølging?

Da ungdommene ble intervjuet som 18-åringer, hadde sju av ungdommene avsluttet tiltak fra BFT. Ved siste intervju, da ungdommene var 19 år, hadde to nye ungdommer avsluttet sin kontakt med BFT, så til sammen ni ungdommer hadde avsluttet tiltak fra BFT ved fylte 19 år. (Dette inkluderer to ungdommer som hadde avsluttet tiltak før fylte 18 år, men som ikke ble intervjuet som 19-åringer. Av de 12 vi intervjuet ved fylte 19 år hadde 7 avsluttet tiltak):

- To av ungdommene, som begge hadde hjelpetiltak, fikk avsluttet eller valgte selv å avslutte tiltak da de var ca 17 år.

- For fem av ungdommer ble tiltak avsluttet da de var ca 18 år. Av disse hadde én ungdom hatt hjelpetiltak, to hadde bodd i institusjon og to i fosterhjem.
- To ungdommer avsluttet tiltak da var mellom 18 og 19 år; én av disse hadde bodd på institusjon og én i fosterhjem.

Tre av ungdommene hadde selv tatt initiativ til å avslutte tiltaket. Det var på grunn av at de ikke var fornøyde med den oppfølgingen de fikk, og de mente de ville greie seg bedre alene eller med støtte fra HV. Seks ungdommer fortalte at det var BFT som bestemte at tiltaket skulle avsluttes. Tre av ungdommene mente det var greit, de var enige i at de ikke trengte mer hjelp, eller det var planlagt overføring til HV, noe ungdommen var fornøyd med. De tre andre ungdommene var ikke enige eller forberedt på avslutningen av tiltakene. Disse tre fikk avsluttet tiltak da de var 18 år. De bruker uttrykk som at barnevernet *"kasta meg ut"*, at overgangen ble for brå for dem, og de forteller om vedtak om avslutning av tiltak som kom i posten, uten at ungdommen selv hadde fått snakket med saksbehandler. Prosessen rundt avslutningen av disse ungdommenes barnevernsak, var preget av manglende dialog mellom ungdom og saksbehandler. Ut fra ungdommenes uttalelser ser det ut til at dette har preget relasjonene også tidligere. Ungdommene opplevde ikke at de har blitt hørt, og de har vært uenige i tiltakene de har hatt. Selv om de uttrykker at de føler seg avvist av barnevernet i forhold til hvordan tiltak ble avsluttet, var de også klare på at de var glade for å være ferdige med barnevernet, og at de ikke ønsker mer kontakt, de viste en stor motstand og ønsket også selv å avvise barnevernet.

Da ungdommene ble intervjuet som 17-åringer visste få av dem noe om hva som skulle skje framover i forhold til opprettholdelse eller avslutning av tiltak fra BFT. Det kan vi også se av tabell 5.5; en mye høyere andel av saksbehandlerne, visste at det ble planlagt videre tiltak enn av ungdommene. Flere ungdommer ga uttrykk for i intervjuene, at de var urolige fordi den nærmeste fremtiden var uforutsigbar for dem, og det var vanskelig å planlegge å forberede seg på hva som skulle skje fremover. En ungdom som bodde i fosterhjem uttalte at: *"Jeg vet det skal bestemmes om jeg skal fortsette å bo her, men jeg har ikke hørt noe. Jeg vil ha det slik som jeg har det. Føler at jeg hører til her"*. Som tidligere beskrevet trodde de fleste 17-åringene, at de ville ønske en form for oppfølging etter fylte 18 år, og flere ungdommer fokuserte på den personlige oppfølgingen. Dette var noe ungdommene fortsatt la vekt på da de ble intervjuet som 19-åringer. I forhold til å skulle avslutte tiltak, eller overføres til HV uttalte flere av ungdommene at de ønsket, og så det som en trygghet, at de fikk ha kontakt med personer i hjelpeapparatet. *"Ha noen som er der, liksom"*. De ønsket ikke noen konkret hjelp, annet enn at de visste noen var der, og kunne støtte dem hvis de fikk problemer. De mente det var viktig å ha noen å prate med, noen som kan ta kon-

takt med dem en gang i blant for å se at det går bra med dem. *"En telefon i ny og ne, det hadde ikke vært noe problem, nei. At dem bare tok en telefon en gang i halvåret, at de kunne høre hvordan det går, at det ikke har sklidd ut helt, liksom"*. Dette så flere av ungdommene på som en trygghet. En ungdom, som fortsatt hadde oppfølging fra BFT uttrykte at denne oppfølgingen, var noe som var viktig en stund fremover:

> *"Først så sa hun at hvis jeg skulle inn i sosialen at de bare skulle kutte.. Men jeg sier at jeg føler ikke at dere bare skal kutte nå.. Selv om jeg har fått sosialhjelp, for jeg vil jo fortsatt ha dere litt, jeg føler meg ikke helt trygg alene enda.."*

Hvordan ungdommene vurderer samarbeidet med BFT, og hvordan tiltak er tilpasset ungdommenes ønsker og behov er tema i kapittel 8. Ungdommenes relasjon til ansatte i barnevernet omtales senere i dette kapitlet.

5.7 Tiltak fra Helse- og velferdskontoret

Ungdom som har hatt tiltak fra barnevernet er overrepresenterte når det gjelder å motta sosialhjelp. 66 % av ungdom som har hatt tiltak fra barnevernet, har mottatt sosialhjelp en eller flere ganger etter fylte 17 år, mot 15 % i sammenligningsutvalget (Clausen og Kristofersen 2008). Dette kan ses på som en naturlig konsekvens av at mange tidligere barnevernbarn, sliter med arbeidsledighet og problemer med å fullføre skolegang. Vi ønsket å se på hvordan situasjonen var for ungdommene som vi intervjuet. Hvor mange har tiltak fra HV, hvilke tiltak har de og hvordan oppleves kontakten med denne delen av hjelpeapparatet?

Som 18-åringer mottok tre eller fire ungdommer økonomisk støtte fra HV; en av ungdommene var usikre på om støtten kom fra HV eller BFT. Ved 19-årsintervjuet fikk vi snakket med to av disse ungdommene, og én mottok fortsatt økonomisk støtte fra HV. Til sammen tre ungdommer hadde tiltak fra HV som 19-åringer. I tillegg var en ungdom planlagt overført fra BFT i løpet av kort tid. To av de tre ungdommene fikk økonomisk sosialhjelp, og begge hadde samtidig tiltak fra BFT. En tredje ungdom som hadde tiltak fra HV, fikk hjelp til å komme i arbeid, men mottok ingen økonomisk sosialhjelp. Av andre tiltak fortalte en ungdom om behandling for rusmisbruk hos PUT[7], og en annen ungdom hadde i løpet av det siste året vært innskrevet på et ruskollektiv.

Da ungdommene var fylt 18 år, visste flere at HV var et sted de kunne henvende seg til dersom de trengte hjelp, når tiltak fra BFT var avsluttet. Ungdommene som hadde

[7] PUT- Psykiatrisk Ungdomsteam

kontakt med HV var stort sett fornøyd med oppfølgingen de fikk. En av ungdommene opplevde at det var *mye styr* for å få støtte fra HV, med mye papirarbeid, og lot det heller være: *"Jeg orket ikke å gjøre noe med det. Jeg klarer meg denne måneden her og.."* Ungdommene som hadde tiltak fra HV følte de ble hørt, tatt på alvor og behandlet som en voksen. Men både ungdommene som fikk støtte fra HV, og flere som ikke fikk det uttalte at å måtte få økonomisk støtte var noe de helst ville unngå; de ville klare seg selv. *"Det er slitsomt og flaut og måtte be om penger"* og *"det er en kriseplass"*, er uttalelser ungdommene kom med. De som levde av økonomisk støtte fra HV, uttalte at dette var noe de ikke hadde tenkt å leve av lenger enn nødvendig; de ønsket heller å komme i jobb og klare seg selv.

5.8 Sosialt nettverk

Som Ot. prp. 61(1997-1998):14 påpeker, er "mange tidligere barnevernsklienter i en utsatt situasjon når de når myndighetsalder. De mangler ofte det sosiale nettverk som annen ungdom har i egen familie og hjemmemiljø". Det sosiale nettverket er derfor noe som er viktig å ha fokus på, i arbeidet med ungdom i denne fasen av livet. Tilhørighet i et nettverk har ikke betydning bare på det emosjonelle plan; det har også betydning som ressurs på andre områder, for eksempel ved at man omsetter tjenester, kunnskap og erfaringer. Spesielt kunnskap og erfaringer er viktig ressurs for mange ungdommer i denne fasen; mye nytt skjer i livet deres, og de møter mange utfordringer i forhold til å skulle klare seg alene, når de avslutter barnevernstiltak og flytter for seg selv. Sosiale nettverk, og den støtten som kanaliseres gjennom nettverket, kan altså være en viktig ressurs, både med hensyn til psykologisk, sosial og materiell/ økonomisk tilpasning. Samtidig er det viktig å være klar over at sosiale nettverk ikke nødvendigvis trenger å være konstruktive; krav og konflikter innen nettverket kan være stressfaktorer som kan bidra til uheldig personlighetsvekst (Skårstad 2007). For å få et innblikk i ungdommenes nettverk og om de opplevde å få støtte fra nettverket, brukte vi nettverkskart som metode under alle intervjuene. Nettverkskartet ble utgangspunkt for å snakke om viktige personer for ungdommen. Vi var ute etter å se på:

- Hvem er de forskjellige personene de tegnet på kartet sitt?
- Hvilken betydning har de i livet til ungdommen?
- Hvilken ressurs utgjør nettverket for ungdommene?
- Hvilke endringer har skjedd i ungdommens nettverk siden forrige intervju?

Et slikt verktøy var nyttig å bruke i intervjusammenheng, hvor vi ønsket å få et bilde av ungdommens nettverk, fordi dette er en måte å få ungdommen til å reflektere over betydningen forskjellige mennesker i nettverket har, og over hvem som er viktige per-

soner for dem. Ungdommene tegnet nettverkskart under alle intervjuene. Kartet de laget året før, tok vi fram ved neste intervju og brukte som utgangspunkt for å snakke om endringer som var skjedd det siste året.

Privat nettverk

Det var det private nettverket som ble trukket frem som det viktigste for ungdommene, og spesielt familien da vi intervjuet de som 17-åringer. De fleste ga uttrykk for at det private nettverket utgjorde ressursene og støtten for dem, og de opplevde å få den støtten de hadde behov for fra familie og venner. Det de betegnet som støtte fra det private nettverket, var at personer stilte opp når de hadde behov for det, og ga hjelp og støtte hvis de trengte det. De er personer som bryr seg om dem, som kjenner og forstår dem, og som de kan prate med og finne på ting sammen med. Flere av ungdommene trodde at denne støtten var noe de fortsatt ville få etter at de hadde flyttet for seg selv, og de følte seg derfor trygge på at de ville greie seg fint i en selvstendig tilværelse. I følge Bø (1993) bidrar den forventede tilgjengeligheten av hjelp fra andre til at man føler seg stilt overfor mestringsmuligheter, og til at stressituasjoner blir mindre truende. De aller fleste ungdommene uttrykte optimisme i forhold til fremtiden, og til at de skulle mestre en selvstendig tilværelse. Det personlige nettverket var en viktig faktor, i forhold til deres positive forventninger for fremtiden og egen mestring. For de som bodde i fosterhjem, spilte fosterforeldre en viktig rolle i denne sammenhengen. De fleste ungdommene så på fosterforeldrene som viktige støttespillere både nå og i fremtiden; de ønsket å fortsette å bo i fosterhjemmet også etter at de hadde fylt 18 år, og så det som naturlig. En ungdom uttalte om dette: *"Dette er hjemme for meg og jeg skal fortsette å bo her"*. Da vi snakket med ungdommene som 19-åringer var det kun én som fortsatt bodde i fosterhjemmet. Av de som hadde flyttet ut, som vi fikk intervjuet, var det én ungdom som fortsatt hadde kontakt med og oppfølging fra fosterforeldrene; denne ungdommen hadde bodd i fosterhjemmet det meste av barndommen og anså dem som sine foreldre og sin viktigste støtte. To ungdommer hadde ikke lenger kontakt med fosterforeldrene. Den ene ungdommen ble flyttet fra fosterhjemmet som 17-åring, etter konflikter med fosterforeldrene, noe ungdommen opplevde som veldig vanskelig. Den andre ungdommen hadde ingen god opplevelse av å bo i fosterhjemmet, og ønsket å legge denne tiden bak seg.

Ikke alle ungdommene hadde noen de kunne hente støtte fra i det personlige nettverket sitt; de hadde ingen eller kun sporadisk kontakt med familien. En ungdom som bodde på institusjon sa: *"Jeg har ingen rundt meg"*. De unge som ikke hadde noen i det private nettverket som de fikk støtte fra, uttrykte en større usikkerhet i forhold til hva som ventet dem i den nærmeste fremtiden, og de hadde et klart ønske om å få oppfølging fra personer i barnevernet etter at de hadde fylt 18 år.

Da ungdommene ble intervjuet som 18-åringer, så vi at familien fortsatt var ungdommenes viktigste støttepersoner, men det hadde skjedd en del endringer i forhold til familienettverket; blant annet hadde noen ungdommer mindre kontakt med enkelte familiemedlemmer. En ungdom som hadde faren som sin nærmeste og viktigste støtte som 17-åring, hadde ham ikke med på nettverkskartet som 18-åring. Ungdommen fortalte at faren hadde trukket seg helt unna, og at de hadde mye mindre og dårligere kontakt. Dette syntes ungdommen var trist, og uttalte: *"Men hva kan jeg gjøre?"* En annen ungdom som fortalte om endringer i forhold til familien, bodde ved første intervju sammen med moren, og hadde et litt vanskelig forhold til henne. Ungdommen hadde som 18-åring flyttet for seg selv, og fortalte at forholdet til moren var blitt mye bedre etter at de hadde fått litt avstand fra hverandre. *"Er blitt mye mer glad i mora mi etter at jeg flyttet ut"*. Da ungdommene ble intervjuet som 19-åringer var det flere ungdommer som fortalte om foreldre de opplevde hadde sviktet, som ikke stilte opp for dem og som de hadde et vanskelig forhold til. Av de 12 som ble intervjuet som 19-åringer gjaldt det halvparten. To av ungdommene hadde mødre som har flyttet utenlands, og som de nesten ikke hadde kontakt med, en fortalte om en opplevelse av å være økonomisk ansvarlig for sin mor, som bare ringte hvis hun trengte å låne penger. Andre ungdommer fortalte at de savnet mer kontakt med foreldrene, de fortalte om foreldre som har *rota til livet sitt, og som har nok med seg selv*. I tillegg til de som forteller om konflikter og opplevelser av svik fra foreldrene, forteller ungdommer at det er lite støtte å få fra nettverket sitt (deriblant foreldre), men at de har ført dem opp på nettverkskartet sitt fordi de er de eneste de har.

Da ungdommene ble intervjuet som 19-åringer, så vi at den største endringen som hadde skjedd det siste året, i forhold til deres sosiale nettverk, var at flere hadde brutt kontakten med venner de mente ikke var bra for dem. Det gjaldt spesielt for jentene; fem av seks jenter fortalte om slike valg. Flere gutter snakket også om at de savnet gode venner, og fortalte at de hadde mistet kontakten med venner det siste året. Men de ga ikke uttrykk for at dette var resultat av et bevisst valg fra deres side; venner hadde sluttet å ta kontakt med dem eller hadde flyttet. Flere av ungdommene uttrykte; at de savnet gode venner. En gutt fortalte at han har *"mange venner som du bare hilser på slik. Men en ordentlig venn er ikke så enkelt å finne"*. Jentene fortalte om venner som ikke hadde forandret seg de siste årene slik de selv mente de hadde gjort; de brukte narkotika, festet og drev dank, og jentene så at vennene hadde hatt en dårlig påvirkning på dem. De mente de hadde vokst fra vennene sine, ønsket å ha et annet liv og valgte derfor å bryte kontakten med sine gamle vennenettverk. En av jentene uttalte; at hun var lei og provosert av å bli brukt, og følte seg slukt. *"Jeg blir så forbanna, jeg vet selv*

hva jeg har vært igjennom, men jeg sitter nå ikke på torget og drikker meg full for det".

Flere av ungdommene tok opp dette som et tema; å ta ansvar for seg selv og sitt eget liv selv om man har hatt det vanskelig. En jente uttrykte det slik: *"Du er hva du selv gjør det til, sant, og det nytter ikke å sitte der og tro at alt skal komme til deg (..) Du kan ikke forlange at andre skal hjelpe deg hele tida, selv om du kanskje kunne ha trengt det".*

Flere av ungdommene som uttrykte at de var og at det er viktig, å være selvstendig, fortalte om vanskelige forhold til familie og/ eller venner, og det kan virke som at de har problemer med å stole på andre, at de får hjelp fra de menneskene de har rundt seg. En jente fortalte; at dersom hun trengte hjelp og støtte til noe, prøvde hun å ordne det selv. *"Jeg har ikke noe annet valg, jeg har aldri hatt noe annet valg".* Hun kunne snakke med de i nettverket sitt, men *"det løser ingen problemer. Jeg har stort sett slike problemer som folk ikke klarer å sette seg inn i, for det er ikke en tenkelig situasjon for dem. Det blir litt for svart for dem, da".* I følge Benson (2004) opplever unge, som kommer fra familier som gir lite støtte, både materielt og emosjonelt, seg som voksne tidligere enn andre unge. De blir tidligere konfrontert med voksenlivets roller og ansvar for seg selv. En ungdom uttrykker det slik:

> *"Jeg har i gåseøyne bodd for meg selv siden jeg var 13. Egentlig er det bare en voksen der som bor sammen med meg. Teknisk sett er det jo forelderen min, men egentlig er det bare en som bor sammen med meg og som gjør sitt eget".*

Flere ungdommer kommer med uttalelser som tyder på at de tidlig har vært nødt til å ta et ansvar for seg selv og familien. Samtidig forteller flere ungdommer at dette ansvaret er noe de synes er slitsomt, og noe de føler seg alene om.

Offentlig nettverk

Da ungdommene ble intervjuet som 17 og 18-åringer, var det flere som hadde med ansatte i barnevernet på sitt nettverkskart. Disse relasjonene opplevde flere av ungdommene som en viktig støtte. De opplevde at personer var engasjerte i dem og fulgte dem opp. De fortalte om kontinuitet i forhold til saksbehandler, de opplevde å ha fått medvirke, og de opplevde tiltak som forutsigbare og forståelige. Da ungdommene var 17 år så vi at deres relasjoner til ansatte i barnevernet, hadde betydning for om de ønsket oppfølging etter fylte 18 år. De aller fleste ungdommene som opplevde barnevernet som en støttespiller, uttykte at de ønsket videre oppfølging. Flere uttrykte at de ikke var helt sikre på hva de ville ha hjelp til, men at det var relasjonen som var viktig å

opprettholde; enten til saksbehandler eller ansatte på institusjon som de hadde tillit til. Ungdommene som ikke opplevde barnevernet som en støttespiller, ønsket enten ikke oppfølging i det hele tatt, eller de ønsket kun økonomisk støtte. Etter hvert som flere av ungdommene avsluttet tiltak, så vi at kontakten med saksbehandler faktisk hadde betydning for hvordan tiltak ble fulgt opp, og eventuelt videreført etter fylte 18 år. De som ikke hadde tillit til barnevernet ønsket selv å avslutte kontakten før eller ved fylte 18 år. Flere ungdommer fortalte også om skifte av saksbehandler da de var mellom 17 og 18 år, og det førte i flere tilfeller til at kontakten ble brutt. Enten fordi ungdommen ikke trivdes med den nye saksbehandleren og selv valgte å avslutte, eller fordi de ikke ble kontaktet mer, etter at den tidligere saksbehandleren sluttet. Som tidligere beskrevet visste få av 17-åringene noe om hva som skulle skje videre i forhold til tiltak etter at de ble myndige. Spesielt det at de ikke visste hvilken kontakt de fikk ha med mennesker som var viktige for dem, som saksbehandler, institusjonsansatte og fosterforeldre noe som skapte uro og usikkerhet for ungdommene.

For de som fortsatt hadde tiltak som 19-åringer, var det relasjonene de fortsatt la vekt på i forhold til å få oppfølging fra barnevernet. De så det som en trygghet å fortsatt ha kontakt med personer i hjelpeapparatet, fortrinnsvis noen de hadde et forhold til og følte de kjente. Ikke alle ungdommene stolte nok på at de skulle klare seg helt alene. De ønsket kontakten med barnevernet, som et sikkerhetsnett som kunne fange dem opp hvis de fikk problemer.

5.9 Avslutning

Av dataene fra spørreskjemaene ser vi at som gruppe, er de 17-åringene som har besvart skjemaet, i hovedsak fornøyd med den hjelpen de får fra barnevernet, og de mener tiltakene de har er nyttige. Det kommer imidlertid tydelig frem av dataene at 17-åringene ikke vet om det planlegges videre tiltak etter at de har fylt 18 år, selv om saksbehandlerne sier at det planlegges tiltak.

Etter å ha fulgt ungdommene i OBVIT i tre år, og intervjuet dem da de var 17, 18 og 19 år gamle, har vi fått et innblikk i deres livssituasjon og opplevelse av kontakten med BFT gjennom flere år. Vi ser at de aller fleste ungdommene som 19-åringer, klarer seg rimelig godt i sin selvstendige tilværelse, målt opp mot kriteriene Helgeland (2001) har foreslått, som dreier seg om å leve et vanlig liv uten kriminalitet og rusbruk, der en har venner og familie som også lever et slikt liv. Videre å ha bolig og inntekt (enten gjennom arbeid eller trygd og sosialhjelp). Alle bortsett fra tre ungdommer er etablert i egen bolig enten alene eller sammen med kjæreste, og hyppigheten i flyt-

ting har stabilisert seg. De tre unge som ikke har egen bolig bor hjemme hos foreldre eller søsken, to av dem på grunn av økonomi og rusproblemer. Selv om de fortalte om til tider konfliktfylte forhold til familien, uttrykte de også at de opplevde å få den støtten de trengte for å komme seg videre i livet og for etter hvert å kunne starte en mer selvstendig tilværelse.

Ved fylte 19 år hadde fem ungdommer fortsatt tiltak fra BFT, og tre hadde tiltak fra HV. Flere av ungdommene har fortalt om manglende motivasjon i forhold til skolegang, mye fravær og problemer med å fullføre skolen. Som 19-åringer hadde dette også stabilisert seg; halvparten av ungdommene var i ferd med å fullføre et skoleløp. Tre ungdommer var i jobb eller hadde praksisplass gjennom NAV. Tre ungdommer var ved siste intervju arbeidsledige.

I forhold til nettverk har det skjedd en del endringer; både i ungdommenes forhold til venner og til familie. Så godt som alle jentene hadde brutt med et nettverk de mente ikke var bra for dem, og flere satt derfor igjen uten venner. Flere av guttene hadde også mistet kontakten med mange av sine venner, men dette var ikke et bevisst valg fra guttenes side. Mange av ungdommene savnet gode venner. Noen av ungdommene ga også uttrykk for at de savnet mer kontakt med foreldrene, og flere fortalte om foreldre de opplevde hadde sviktet, og som hadde nok med seg selv. Det å ta ansvar for seg selv og sitt eget liv var noe flere av ungdommene var opptatte av. Dette mente de var viktig; de kunne bare stole på seg selv, og de mente de aldri hadde hatt noe annet valg enn å ta ansvar for eget liv. Hadde de problemer eller vanskelige tanker de slet med, var det ingen å snakke med; enten fordi de ikke hadde noen å snakke med, eller fordi ungdommene mente at de rundt dem, ikke kunne forstå det de slet med. Ungdommene la vekt på at de ønsket seg fra hjelpeapparatet noen som var der for dem, som de kunne snakke med, og som tok kontakt med dem en gang i blant for å høre hvordan det gikk. Det ser ut til at det mange ønsker seg fra hjelpeapparatet, er det familien i noen tilfeller ikke er i stand til å gi dem; noen som er der for dem og noen å snakke med.

Referanser

Benson, J. 2004. *Subjective Perceptions of the Transition to Adulthood Among Urban Youth*. Paper submitted for 2004 Annual American Sociological Association meetings in San Francisco, California.

Bø, I. 1993. *Folks sosiale landskaper. en innføring i sosiale nettverk.* Oslo: TANO

Clausen, S.E. og Kristofersen, L. 2008. *Barnevernsklienter i Norge 1990-2005. En longitudinell studie*. NOVA Rapport 3/2008.

Courtney, M. E. og Dworsky, A. 2006. Early Outcomes for Young Adults Transitioning from Out-of-Home Care in the USA. *Child and Familiy Social Work, 11, 209–219.*

Espersen, L. D. 2004. *Fra anbringelse til eftervern. En pilotundersøgelse blandt sagsbehandlere.* København: Socialforskningsinstitutet.

Fylkesmannen og Helsetilsynet i Sør-Trøndelag, 2008. Rapport fra tilsyn med barnevern-, helse- og sosialtjenester i Trondheim kommune.

Helgeland, I. 2001. *Ungdom med atferdsvansker – hvordan går det med dem som 30-åringer? En longitudinell studie.* Oslo: HIO - rapport nr. 8.

Helgeland, I. 2003. *Ungdom med atferdsvansker – hvordan går det med dem som 30-åringer?* Oslo: Gyldendal Akademisk.

Ot.prp. nr. 61 (1997-98), *Om lov om endringer i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester og lov 13. desember 1991 nr. 81 om sosiale tjenester.*

Skårstad, A. 2007. Ungdom i barnevernet og sosiale nettverk. *BV – praxis 1/2007.*

Storø, J. 2005. *Å gå over brennende bruer.* HIO – hovedfagsrapport nr. 14.

Veland, J. 1993. *Hvordan gikk det med barnevernets barn?* Fylkeshelsesjefen i Rogaland og Senter for Atferdsforskning, Stavanger.

Oddmar Iversen

6. Muligheter og begrensninger
Samhandling mellom barne- og voksentjenestene

Trondheim kommune har som mål å oppnå bedre samarbeid mellom tjenester som har samme målgruppe. Dette er ønskelig for at brukerne skal oppleve stor grad av helhet i tjenestetilbudet fra kommunen. I dette kapitlet oppsummerer og drøfter vi de synspunktene som etatslederne i Barne- og familietjenestene (BFT) og Helse- og velferdskontorene (HV) i Trondheim kommune har, om arbeidet med målgruppen ungdom 17-19 år, som har eller har hatt tiltak etter Lov om barneverntjenester. Denne "overgangen" fra barn til voksen er i vår sammenheng, forstått som prosessen mot avslutning av barneverntiltak til et selvstendig liv uten tiltak, eller ettervern ved videreføring av barneverntiltak, eller overføring til voksentiltak. Sentrale tema som vi ønsker å belyse er: hvordan samarbeider tjenestene og hva er viktig i dette arbeidet, er bruken av tiltakene i tråd med målene, hvordan vurderer de det arbeidet som utføres, har det skjedd endringer i løpet av prosjektperioden og hvilke utfordringer ser de i dette arbeidet?

6.1 Hvordan samarbeider tjenestene?

Dersom ungdom i denne målgruppen trenger hjelp og støtte, eller tjenester fra det offentlige i denne prosessen, er målet at for den enkelte ungdom skal det ikke ha betydning om disse tiltakene kommer fra BFT eller HV.

> *"Målet må jo være at det skal være minst mulig merkbart for de ungdommene som dette gjelder, når de går over fra en etat til en annen, at det må gjøres på en så smidig måte at ungdommen merker minst mulig til det".*

Forvaltningen i BFT arbeider i skjæringspunktet mellom ungdom, lovverk og tilgjengelige tiltak. Forvaltningen bestiller en tiltakspakke til ungdommen etter å ha rådført seg med ansatte på tiltakssiden som kjenner ungdommen/ familien, og med ungdommen og hans eller hennes familie. Føringer som loven gir; økonomiske rammer, tilgjengelige tiltak i systemet (tiltaksapparatet), saksbehandler sin kunnskap om hvilke tiltak som er tilgjengelige, hvilke tiltak ungdommen ønsker. Saksbehandler sitt faglige skjønn om hvilke tiltak som er mest tilpasset ungdommens behov, er med på å be-

stemme hvilke tiltakspakker som settes sammen for ungdommen. Disse tiltakene bestilles fra BFT Tiltak og/ eller eventuelt fra andre utførerenheter i organisasjonen.

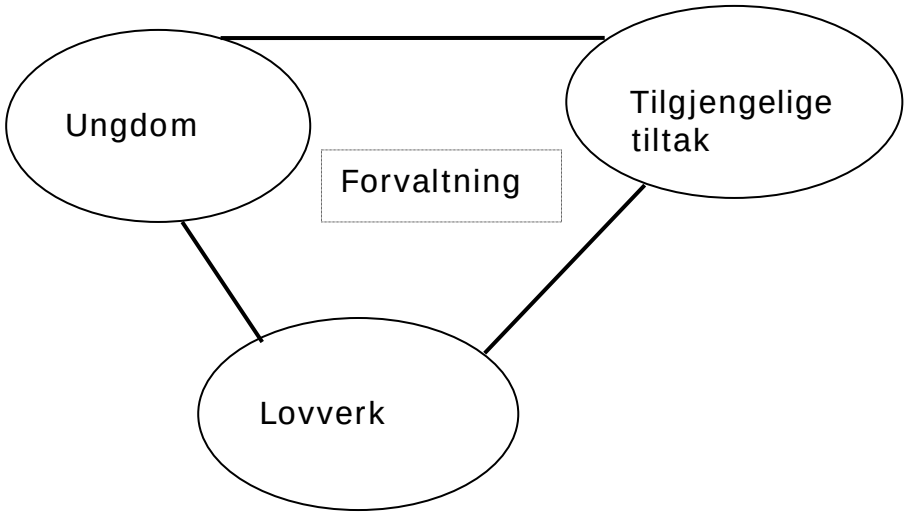

Der overføring av saker mellom BFT og HV blir vurdert som nødvendig, må dette gjøres på en så smidig måte at ungdommen merker minst mulig til det. Ideelt sett er tenkningen at samarbeidet mellom BFT og HV, skal være preget av gode rutiner med høy grad av deltagelse og medvirkning fra ungdommen selv. Samarbeidet mellom BFT og HV skal samtidig være så fleksibelt, at ungdommen selv ikke skal bli negativt berørt eller involvert, selv om det oppstår samarbeidsproblemer mellom de voksne i forbindelse med overgangen.

Et tema som diskuteres er hva som skal til for at ungdommen skal bli selvstendig og klare seg selv? Det er ulike oppfatninger om det er ”barnesiden” eller ”voksensiden” som har best kompetanse på dette området. Er det mer omsorg og støtte som skal til, eller er det mer ”krav”? Her finner vi synspunkter og argumentasjoner som synes å avspeile ulike kulturer og holdninger mellom barnesiden og voksensiden. Fra voksensiden gis det uttrykk for at barnesiden har urealistiske forventninger, til hva voksensiden kan stille opp med av ressurser. Det forventes også at voksensiden skal overta vedtak/tiltak som de finner alt for kostbare.

Det blir også pekt på at det kan være store kvalitative forskjeller mellom nivået på tiltakene i henholdsvis barne- og voksensiden, og at det kan bli en ”brutal” overgang for de ungdommene som opplever dette. Det synes nemlig å være en generell oppfatning hos alle lederne at enhver ungdom som blir overført til HV, vil få et klart lavere omfang på eventuelle tiltak. Det kan være vanskelig å tolke hva lederne mener er det største problemet i denne sammenhengen. Er det at voksensiden har en mye mindre

innholdsrik verktøykasse, både kvalitativt og kvantitativt, med fare for at ungdommen vil oppleve et markert fall i nivået på tiltakene, eller er det at tiltakene fra BFT er på et for høyt omsorgsnivå og dermed til hinder for en god selvstendighetsutvikling? Det er muligens to typer ”løsninger” på dette dilemmaet; noen vil forsøke å beholde et kvalitativt godt (men dyrt?) tiltak fra barnesiden så lenge som mulig, mens andre vil tenke at forskjellene mellom nivåene på tiltakene må reduseres, fortrinnsvis gjennom å trappe ned tiltakene fra barnesiden gradvis frem mot 18 årsdagen, slik at overgangen ikke blir så ”brutal” for ungdommen?

Gjennom våre intervjuer med lederne synes det som om det er den siste strategien som i dag har fått gjennomslag. Det er særlig omsorgstiltakene i institusjoner som av lederne blir oppfattet som problematiske, slike tiltak vil ikke HV videreføre, en av lederne i forvaltning formulerer dette slik:

> *”Vi har noen ungdommer som utfordrer oss veldig, og det er de som kommer fra institusjon! De har ofte så store behov og spesielle behov at vi sliter med å ta imot dem, de passer ikke helt inn i våre voksentjenester, eller vi passer ikke sammen, fordi barnevernet har helt andre pakker som vi ikke kan tilby dem. Det er ikke alltid like enkelt”*.

Det virker som om lederne både på barnesiden og voksensiden har utviklet en felles faglig tenkning rundt dette spørsmålet, de legger vekt på at de skal unngå å ha ”tunge” institusjonsplasseringer inn mot 18-årsalderen, begrunnet av en leder slik: *”HV vil ikke videreføre slike tiltak likevel, og det er ikke sikket det er god jobbing heller, altså.., ungdommene kan jo bli institusjonalisert etter hvert også”*.

Det kan se ut som om også praksisen i kommunen er påvirket av denne tenkningen, i og med at antallet institusjonsplasseringer for ungdom i alderen 18 til 23 år er sterkt redusert i perioden 2005 til 2007 (se kap.5). Det blir også trukket frem at det jo er en felles oppfatning innenfor fagmiljøene, og et nasjonalt mål å redusere institusjonsplasseringer generelt (Bekkemellem 2007). Barn skal helst ikke ha sin oppvekst knyttet til en institusjon, men det kan være en diskusjon om det kan være nyttig for kortvarige perioder. Her er vi ved et sentralt tema som ofte blir gjentatt i våre intervju med lederne, og som sannsynligvis er kilde til en god del uenigheter og konflikter ute i bydelene. Vi finner kombinasjoner av faglige og økonomiske argumenter bak denne ”nye” tenkningen, som innebærer å få til en eventuell overføring til voksensiden tidligere enn før. Den faglige begrunnelsen handler om at dersom de beholder ungdommene i et omsorgstiltak for lenge, så får de ikke selvstendiggjort dem, og de er redde for at forskjellen mellom deres omsorgsnivå og det voksensiden kan tilby, blir så stor at ungdomme-

ne da ”detter” ned, og da er det nesten litt bortkastet at de har ”investert” så mye i ungdommen, når voksensiden ikke klarer å følge opp?

Som nevnt er også spørsmålet om hvem som har best kompetanse et tema i denne diskusjonen. Har voksensiden bedre kompetanse på ungdom/voksen-problematikk? En av lederne på barnesiden mener at dette berører noen holdningsmessige spørsmål: kanskje må barnesiden bli flinkere til å ”slippe til” voksensiden, og ikke være så redd for at deres omsorgstenkning kanskje blir erstattet av forventninger om å klare seg selv på egen hånd*; ”noen ungdommer trenger noe annet enn barnevernets klamme hånd”*. Det betyr at barnesiden kanskje trenger en erkjennelse om at de ikke er ”gode nok” på dette med voksenlivet, og at voksensiden kanskje har mer kompetanse som bør inn, særlig i forhold til ungdommer med psykiske problemer og rusproblematikk.

”HV er flinkere på voksenlivet enn BFT”. Dette er en påstand som vi hører fra flere av lederne i BFT, særlig forvaltningskontorene. De mener det kan være en fare i, at de selv blir sittende for lenge i ”barnevernstenkning”. Med barnevernstenkning virker det som om de mener litt for mye omsorg? Det er tydelig at dette berører en intern diskusjon i kommunen, som handler om omsorgsnivået på tjenestene, og at det er ulike kulturer og ulikt syn på dette mellom BFT og HV. *”Det er jo også innholdet i dette; hvem er best skikket til å ta seg av disse ungdommene? Kanskje har vi (voksensiden) noe annet å tilby? Kan voksensiden bidra til å utvikle <u>bedre</u> tjenester til disse ungdommene?”*

Ikke alle i voksentjenestene er enige i dette, og trekker fram at deres erfaringsgrunnlag er et helt annet enn det som barnevernbarna representerer:

> *”Vi (HV oppfølging) representerer en tjeneste som er innrettet mot forholdsvis ”tunge” brukere, kanskje hovedvekten er mellom 30 til 50 år. Det er en diffus målgruppe; alle som har problemer i dagliglivet. Vi skal være en rehabiliterende tjeneste som skal hjelpe folk å bli selvhjulpen, men mange ganger føles det som om det er omsorgstiltak på permanent basis det snakkes om. Kanskje disse ungdommene som kommer fra barnevernet har store behov, vi har jo ofte ikke kontakt med folk oftere enn hver 14.dag, her har vi en kjempeutfordring; hvordan skal vi klare det?”*

Her må det også presiseres at klienter med klart definerte funksjonshemninger (psykisk utviklingshemning, fysiske funksjonshemninger), sjelden mottar sine tjenester fra HV-oppfølging, da disse får sine tjenester fra de faste, etablerte tjenestene i kommunen (omsorgsboliger, hjemmetjenester, hjemmesykepleien med mer).

Det er primært de med problemområder relatert til psykiatri, rus og atferdsvansker, som blir trukket frem som utfordringene i voksentjenestene. Uansett er det blitt en økt bevisstgjøring i forhold til å tenke mer differensielt, og alle understreker at BFT må bli flinkere til å finne ut hvem som bør overføres, og hvem som helst bør avsluttes i regi av BFT. Når og hvordan en sak eventuelt skal overføres fra BFT til HV, har vært et sentralt tema som har fått mye oppmerksomhet internt i kommunen de siste to årene. Lederne refererer til nye skriftlige retningslinjer som er utarbeidet sentralt (se vedlegg til kapittel 4), og som vektlegger at overføringen av saker skal forberedes og gjennomføres *tidligere* enn før. Lederne av forvaltningskontorene (både i BFT og HV) har i siste intervjurunde, klart endret sin oppfatning i retning av at ungdommene skal overføres tidligere enn før til HV. Flere sier nå at forberedelse til dette bør skje allerede to år før ungdommen blir 18 år, mot tidligere et halvt år. Begrunnelsene for dette er litt forskjellige, men det viktigste som nevnes er at dette må til for å ansvarliggjøre voksensiden, for å få til bedre sammenheng og kontinuitet i tiltakene, og for å hindre at tiltakene skal "dette sammen", eller reduseres så mye at det vil være uheldig for ungdommen.

Erfaringer fra arbeidet med barn og unge med funksjonshemninger, blir også trukket frem som eksempler på god praksis, som kanskje kan overføres til arbeidet med unge i barnevernet. For gruppen med funksjonshemninger har det tradisjonelt vært fokus på å få til smidige overganger. Det er blant annet utarbeidet egne retningslinjer for denne gruppen, som kan være en god modell, og det er i denne typen saker ikke uvanlig at det startes et forberedelsesarbeid til voksenlivet allerede ved 14 til 15-årsalderen.

Det refereres også bare til at dette er en administrativ beslutning fra den øverste ledelsen i kommunen om at BFT skal overføre flere saker til HV, og at de skal redusere sitt engasjement i forhold til ungdom som har fylt, eller snart fyller 18 år:

> *"Det er en føring fra rådmannen om at vi skal få til en raskere og bra overgang fra barnevernslovgivningen over til voksenrekkene, og helst ikke til å bli en sosialklient. Målet er jo at de skal bli selvstendige, og en må unngå at de bare spaserer rett fra det ene omsorgslovverket til det andre omsorgslovverket".*

Det blir også begrunnet med at voksensiden trenger mer tid på å sette seg inn i sakene, for kartlegging og planlegging av tiltak. Implisitt i denne argumentasjonen ligger også en forventning om at barnesiden bør begynne tidlig, å tenke tilpasning av egne tiltak slik at det skal bli lettere for voksensiden eventuelt å ta over. I praksis betyr dette at

tiltakenes innhold, særlig ressursbruk og omfang i de fleste tilfellene må reduseres mot 18-årsgrensen. Det blir framsatt både faglige og økonomiske argumentasjoner for dette. Voksensidene argumenterer først og fremst med at de ikke mer eller mindre blindt, vil overta sakene med de tiltakene som er inne, men de vil gjerne tilby noe annet, i det minste vil de gjerne presentere hva de kan tilby av voksenkompetanse. Her kommer igjen diskusjonen om nivåforskjellene på tiltakene, mellom barne- og voksensiden til syne. Barnesiden er vant til å tenke mye omsorg og støtte, voksensiden har klarere forventninger om selvstendighet, og stiller kanskje tydeligere krav om at ungdommen skal være i en eller annen type aktivitet; skolegang, kvalifisering eller arbeid.

Noen viktige avklaringer har skjedd gjennom det interne arbeidet med nye retningslinjer i kommunen. Det ser ut til å være en bred enighet i ledergruppen, om at de ungdommene som har ”kroniske” behov, eller har så sammensatte problemer at de forventes å være brukere av helse- og sosialtjenester i flere år, bør overføres så tidlig som mulig, slik at voksensiden får tid til å planlegge nye tiltak i god tid. Det synes også å være enighet om at det er barnesiden (barnevernet), som skal følge opp ungdommen etter fylte 18 år, dersom det er utsikter til at de vil bli selvstendige og klare seg selv innen en rimelig tidsperiode. Dersom de ser at ungdommen har hjelpebehov på et litt lengre perspektiv, er det naturlig at HV tar over ansvaret, og at dette blir ”spisset” inn mot 18-årsdagen. Dette er også bedre tilpasset organisasjonens ansvarsfordeling og budsjetter.

BFT forsøker også å ta hensyn til at et tiltak ikke skal ”dette sammen”, ved at de dekker en miljøarbeider som kan følge de opp til de er 19 år, for å sikre et høyere nivå, og dermed beholde nytten eller effekten av for eksempel et institusjonsopphold. En leder uttrykker det slik*: ”jeg håper det snart er slutt på den tiden at vi har ungdommer på institusjon til 18-årsdagen! Hvis de er det, må vi i hvert fall være med å avvikle det, over i en form som HV kan klare å ta over”*.

Dette betyr vel at tiltaket må reduseres, i alle fall vurdert ut i fra økonomiske vurderinger. I det hele tatt blir økonomien ofte nevnt, både indirekte, men også direkte: *”Hvis det er en sjanse for at de (ungdommene) blir selvstendige før 20 år, så beholder vi de (i BFT), da er de ikke spesielt dyre, og heller ikke spesielt arbeidskrevende”*.

Det er imidlertid ikke bare økonomiske hensyn, som blir tillagt vekt. I de tilfellene der kommunen har overtatt ansvaret for ungdommen, og altså gått inn i foreldrenes sted, og særlig hvis de har vært under omsorg noen år, så strekker de seg litt lenger. Åpenbart føler kommunens ledere seg mer forpliktet overfor denne gruppen, enn i forhold til de ungdommene som kommer inn i systemet i 15 til 16-årsalderen. Enkelte ganger

kan lederne til og med synes at saksbehandlerne strekker seg for langt, noe følgende sitat illustrerer: *"de gir ungdommene mobilnummeret sitt også, de har et veldig sterkt engasjement. Ja, noen ganger kan det være harde prosesser på å få de til å gi fra seg en sak"*.

Dette kan bety at det hos noen saksbehandlere er frustrasjon, over at de føler seg tvunget til å overføre saker til HV, der de egentlig kanskje mener at de fortsatt bør ha oppfølgingsansvaret? Uansett setter denne nye praksisen store krav til samarbeid mellom BFT og HV, når de i fellesskap skal kartlegge og avgjøre behovet for oppfølging for den enkelte ungdom. Denne praksisen representerer for øvrig en faglig tenkning, som for eksempel ikke er i tråd med det som skjer innenfor barne- og ungdomspsykiatrien (BUP), der det fra 1. september 2008, vil bli innført en "behold-din-behandler-garanti" for ungdom som har et tilbud fra BUP. Dette skal gjelde dersom den unge har etablert et tillitsforhold til en behandler, der behandlingen startet opp før den unge fylte 18 år, og der ungdommen selv ønsker å fortsette i BUP. Bakgrunnen for denne garantien er et ønske om å sikre kontinuiteten i behandlingen. I begrunnelsen fra Helsedirektoratet vises det også til at barnevernet har en aldersgrense på 23 år, noe som vil lette samarbeidet mellom de to tjenestene (Helsedirektoratet 2008).

For å finne gode løsninger på denne typen dilemmaer, vil det være behov for en felles strategi eller tenkning rundt kartlegging av behovene til ungdommen, og her vil det ligge potensielle problemområder knyttet til forståelsen av hvilke behov ungdommen har, og hvordan de best kan møtes. En viktig del av denne diskusjonen vil være om voksensiden, er i stand til å utvikle individuelt tilpassede tiltak? Selv er lederne på voksensiden noe skeptisk til dette, da de har en tradisjon på at de har sine "faste" tiltak, som passer godt for noen typer brukere, men som er uegnet for andre.

6.2 Koordinering av tiltak og helhetlig tenkning

Oppfatningen blant lederne om de lykkes med å etablere tiltak er preget av at sammenheng og kontinuitet varierer med hvilken type ungdom vi snakker om. For de ungdommene som fungerer forholdsvis greit er det uproblematisk, likeledes dersom ungdommen har omfattende hjelpebehov som er dokumentert og som blir oppfattet som varige, disse får stort sett behovene sine dekket. Det er i en gråsone mellom disse yttergruppene vi finner problemområdene. Dersom du har problemer med rus, psykiatri eller generelle atferdsvansker er det vanskelig å få til sammenhengende og helhetlige tiltak. Disse ungdommene er det vanskelig å hjelpe til å bli i stand til å bo alene, fungere i skole eller arbeid, og over i en selvstendig og god voksentilværelse.

De fleste lederne i voksentjenestene vil nok si seg enige i dette utsagnet fra en av lederne*: "de som har store differensierte behov, i forhold til opplæring, bolig, psykiske problemer og rus, der sliter vi veldig"*. Dette er en beskrivelse som passer godt på ungdom som har hatt omfattende hjelp og som fortsatt skal ha det. Men dette gjelder tross alt et lite mindretall.

I utgangspunktet skal det være sammenheng mellom tiltakene, gjennom bruk av ansvarsgrupper, individuelle planer og brukermedvirkning. Men det blir fra alle også uttrykt bekymring, om dette fungerer godt nok i praksis. På papiret skal det fungere, og tjenestene er organisert på en slik måte at det skal ligge til rette for en slik praksis. Når de kommenterer på at det dessverre ikke alltid ser ut til å fungere, og når enkeltsaker blir kommentert i media, peker de på "den menneskelige faktoren". Det er alltid en viss personavhengighet til stede, noen er dyktigere enn andre til å få til gode løsninger.

Det blir også etterlyst mer kreativitet i tiltaksarbeidet*: "Jeg vi si at de (ungdommene) møter fleksible løsninger, men det kan jo hende at fantasien til den det gjelder er mye større enn det vi klarer å følge opp som system. Der kan vi kanskje bli litt mer kreativ, og litt mer ubundet i måten å tenke på?"*

Det kommer også frem at lederne egentlig har for dårlig kjennskap til enkeltsaker, for å kunne uttale seg med sikkerhet om tiltaksarbeidet er godt nok, og om tjenestene er godt koordinerte. De må derfor i høy grad "synse" og "tro" om dette temaet, og da er flere *"redd for at det ikke er godt nok"*. De fleste lederne uttaler seg på lignende vis: *"jeg håper og tror det", "det tviler jeg på", " ja, hvis bare retningslinjene blir fulgt", "det er ikke så godt å si, det er ikke sikkert nei"*. Svarene bærer preg av at de vet for lite generelt om dette, og de har ikke "objektive" data å støtte seg på, og blir overlatt til gjetninger; *"vanskelig å si noe om dette", "får bare håpe at det er blitt bedre enn før", "skulle ønske jeg kunne si ja, men det kan jeg dessverre ikke"*. Noen er mer direkte i sine uttalelser*; "dette er altfor dårlig, og det gjelder på flere nivåer", "det blir for stykkevis og delt", "jeg tror ikke ungdommene opplever det. Hvis forskjellen blir for stor mellom BFT og HV, så oppleves kanskje dette som lite sammenhengende tjenester?"*.

Det er særlig mellom forvaltningskontorene på barnesiden og voksensiden, at de største utfordringene ligger med tanke på samarbeidsrutiner; det å utvikle felles forståelse og holdninger til hvordan ungdommene skal forstås og behandles. Det er her vi finner tendenser til ideologidebatter og kanskje mer grunnleggende faglige uenigheter. En av lederne mente at dersom en ungdom ikke er moden nok til å ta imot de "standardiser-

te" tilbudene, som finnes på voksensiden i form av oppfølgingstjenesten, Arbeid og Kompetanse (AK) eller NAV, så bør han kanskje ikke overføres? Hvis barnesiden vil overføre en sak, hvorfor mener de da at deres eget tiltak skal fortsette? Kanskje bør han/hun fortsatt være i BFT, til han/hun er ferdig med de tiltakene som handler om omsorg, støtte og bistand? Dette synspunktet er egentlig tosidig, på den ene siden; dersom ungdommen fortsatt trenger mye omsorg, hvorfor skal han da overføres til voksensiden, og er det rimelig at voksensiden skal betale for noe som egentlig er et barnevernstiltak? Muligens er dette først og fremst en diskusjon om hvem som skal betale for tiltaket, og ikke om tiltaket er definert som et "barnevernstiltak" eller et "voksentiltak", for ungdommen det gjelder spiller det kanskje mindre rolle?

Det er når barnevernet vil overføre de store, "tunge" sakene at begreper som "minefelt" dukker opp: *"dette er jo på mange måter et minefelt, når de har store, tunge saker som de vil overføre til oss, og vi ser at dette har vi verken ressurser eller budsjett til å ta imot, ikke har vi tiltakene heller"*. Enkelte ledere i BFT opplever en indirekte kritikk fra voksensiden om at de "har for gode tiltak", i alle fall at de er for kostbare, og at de ligger på et nivå som de (voksensiden) ikke har økonomi eller ressurser til å overta. Spørsmålet blir da om det må skje en tilpasning mellom BFT og HV sine oppfatninger, om hva slags nivå tjenestene skal ligge på, slik at det ikke blir en for brå og markert endring fra et høyt nivå i BFT, til et mye lavere nivå i HV. Det kan ikke legges skjul på at mange av konfliktene og uenighetene dreier seg om økonomi, hvem som skal betale regningen.

Flere av lederne mener at det ideelle, rent faglig, hadde vært at barneverntjenesten burde beholde ansvaret for de fleste ungdommene til de er 20 (eller 23), dersom det er behov for det. Også i et "utenifra"-perspektiv kan det se ut som om disse diskusjonene først og fremst handler om hvilket budsjett i kommunen som skal belastes.

En positiv bivirkning av disse konfliktene er at i forbindelse med slike diskusjoner rundt enkeltsaker, så klarer BFT og HV ofte å bli enige, og det er i slike tilfeller at samarbeidsevnen og -viljen blir utviklet. I mange saker ender det med en deling av utgiftene, og det fører kanskje til mer gjensidig forståelse for hverandres ståsted. I noen bydeler nevner barnesiden spesielt, at de har merket en holdningsendring hos voksensiden, i forhold til at det oppleves lettere å få til samarbeid nå, voksensiden sier ikke like ofte nei som tidligere, og de blir oppfattet som mindre "byråkratiske" enn tidligere.

6.3 Samarbeid med ungdommen

Alle lederne sier de er opptatt av at ungdommene må være med og bestemme innholdet i eventuelle tiltak, noe annet blir oppfattet som både meningsløst og nytteløst. Det er nærmest en forutsetning at ungdommen må være enig i eventuelle tiltak, som skal forlenges utover 18-årsdagen, det er blant annet ikke lenger mulig å bruke tvang etter barnevernsloven. En leder sier det slik: *"det er nesten umulig å jobbe med ungdom hvis de ikke får være med å bestemme, det styrer seg nesten av seg selv. Det er jo ikke noen vits i å sette i gang tiltak som ikke ungdommene selv går for!"*

I denne alderen er det meget vanlig at ungdommen er med på aktuelle møter, som omhandler deres sak og beslutninger som skal fattes, særlig gjelder dette ungdom som bor på institusjon. Her er nok medbestemmelsen best ivaretatt. Utgangspunktet er altså at ungdommene skal delta i beslutninger når de blir 17 til 18 år, men noen av lederne var imidlertid usikre på om dette blir fulgt opp i praksis. Brukermedvirkning er en sak som flagges høyt hos lederne generelt. Dette er noe de legger stor vekt på og understreker i sin kommunikasjon til de ansatte: *"Vi har veldig fokus på det! Det står i lederavtalene, brukermedvirkning skal vi ha i bakhodet hele tiden!"*.

Det er imidlertid også mye realisme å spore i ledernes svar, de vet at dette er vanskelig å realisere, og de peker på at det kan være en utfordring for ungdom å delta på store ansvarsgruppemøter. Du skal være ganske ressurssterk og trygg på deg selv, i slike sammenhenger. På voksensiden er de også tydelige på at de har relativt "standardiserte" tilbud, med lite rom for brukermedvirkning og individuelle tilpasninger, *" jo større ønske om frihet til å leve på siden av standarden, jo mindre tjenester blir det fra oss"*.

Et område som det er vanskelig å få innsyn i, er hvordan prosessen er i forbindelse med vurderingene som gjøres, i forhold til beslutninger om en sak skal avsluttes eller ikke. Det er lett å tenke seg at det må være enighet og medvirkning tilstede fra ungdommens side, dersom det blir foreslått oppfølgingstiltak utover 18-årsgrensen, men hva med de sakene som avsluttes? Her vil vi for eksempel finne saker der ungdommen selv vil avslutte, mens barneverntjenesten er uenig. Hvilke rutiner følges i slike saker, hvordan blir ungdommene informert om sine rettigheter og angrefristen?

Dersom tiltak blir iverksatt er det variert praksis med hensyn til om det utarbeides individuelle tiltaksplaner (IP) for ungdommen. Mange av lederne vi intervjuet, refererer til at barnevernet opererer med sine egne planer, som riktignok er tiltaksplaner eller omsorgsplaner, men de oppfatter at innholdet og hensikten med disse planene er det

samme som med individuelle planer. Slik sett oppleves ikke behovet for egne individuelle planer (IP) som veldig viktig i BFT.

Det synes for øvrig å være en viss forvirring til stede når det gjelder bruken av IP, både om innholdet og hvilke typer brukere som vil ha nytte av det. Utgangspunktet er at alle som vil ha det, skal få det. De som skal ha en IP, er de som har store omfattende behov, der det er mange aktører inne, og da skal det brukes som styringsverktøy. *"Det er vår plikt å opplyse og motivere brukerne om at dette er noe de bør ha. En IP trenger heller ikke være så veldig omfattende, ting kan gjøres veldig enkelt!"*

Oppfatningen er at IP brukes i forhold til barn og unge med store lærevansker, funksjonshemninger av medisinsk karakter (motoriske, organiske dysfunksjoner, utviklingsforstyrrelser med mer), og lite i forhold til barn som tradisjonelt hører inn under barnevernet; barn med hovedsakelig psykososiale vansker. Dessuten har disse som nevnt, egne tiltaksplaner og omsorgsplaner dersom omsorgen blir overtatt. Mange av lederne synes dette er godt nok, mens andre mener at det bør innføres IP for alle. *"Alle skal få tilbud om IP. Hvis vedkommende har sagt nei til IP hos forvaltning, så skal vi likevel motivere dem for å ta imot dette tilbudet. Det skal jo være frivillig, men alle bør jo få det!"*.

6.4 Felles ideologi eller ulike kulturer?

Det synes å være en generell oppfatning om at det er en felles ideologi tilstede på toppnivå i kommunen, men at det vil ta tid før den sprer seg nedover til saksbehandlernivå i forvaltningen, og ikke minst hos tiltaksarbeiderne på oppfølgingskontorene. Det blir spesielt nevnt at dette har vært et tema i omstillingsarbeidet, som har pågått i kommunen, og at det har vært viktig med drahjelp på kommunaldirektørnivå, for å få til dialogen mellom BFT og HV. Flere etterlyser imidlertid en ideologidebatt, som helst bør involvere alle nivåer i organisasjonen. Av felles ideologier som er etablert på fagansvarlig nivå nevnes; at man må bruke mer ressurser på de minste barna, enn på ungdom og voksne. Det er også enighet om at det er én felles barne- og familietjeneste i kommunen, selv om den er delt opp i flere forskjellige enheter. Det er også en klar felles holdning i ønsket om å redusere "klientifiseringen" av ungdommene. Utad, på generelle overordnede målsetninger, er det nok ukomplisert å slutte seg til en felles ideologi, men når det blir snakk om konkrete problemstillinger i enkeltsaker, kommer det ofte frem synspunkter som viser at de kan stå for forskjellige meninger og holdninger.

Det blir således bekreftet at det er ulike kulturer og normer, både mellom barne- og voksensiden, og mellom forvaltningskontor og tiltakskontor og mellom bydeler. I tillegg er folk forskjellige generelt. Dette blir ikke nødvendigvis oppfattet som et problem, men mange trekker frem det positive i at det er uenigheter og meningsforskjellene som kan utvikle kommunens ansatte på en slik måte at det fører til ny læring og bedre samarbeid.

Det blir oppfattet som positivt at det er meningsbrytninger og diskusjoner, men disse må selvfølgelig tas internt, og i alle fall ikke komme til uttrykk på ansvarsgruppemøter med brukeren tilstede*: "i mange tilfeller når vi møtes, så er det jo "brytninger", og det er jo positivt, men hvis vi kommer til ansvarsgruppemøter og mener forskjellige ting, så bør jo ikke det skje da"*.

Flere av lederne er optimistiske med tanke på fremtiden, de forteller at de er blitt mye flinkere til å snakke med hverandre, det er en kontinuerlig diskusjon mellom etatene, på flere nivå, men kanskje særlig på ledernivå. Dette har ført til flere felles samarbeidsprosjekter, flere felles møtepunkt og de opplever at de har fått økt felles forståelse for hverandres hverdag.

En felles ideologi kan muligens også gjenspeiles, i det lederne forteller; om at bedre samarbeid mellom etatene og bedre styring av ressursene, gjør at det blir lettere å lage fleksible tiltak, basert på *miljøarbeid* og *nettverkstenkning*. Det er en generell målsetning om å redusere bruk av institusjonsplasser spesielt, og at kommunen skal bli bedre på å gi ungdommene tilbud i nærmiljøet. Dette begrunnes med at de fleste undersøkelser viser at langvarige opphold i institusjoner, sjelden kan vise til positive effekter. Samtidig understrekes det at de ungdommene, som trenger opphold i fosterhjem eller institusjon selvfølgelig skal få det.

En grunnleggende og åpenbar forskjell mellom barne- og voksensiden, er naturlig nok koblet opp mot ulikt lovverk og ulike grunnideer i tråd med dette. Barnevernet er først og fremst tuftet på å gi barn og unge omsorg, mens voksentjenestene har fokuset på å gjøre folk selvhjulpen. De er vant til å stille vilkår, det gjør de sjeldnere i barnevernet. Her finner vi kanskje en årsak til at det kan oppstå uenighet og diskusjoner i enkeltsaker. Begge sider må kanskje endre sine utgangspunkt noe, barnesiden må begynne å stille krav, og voksensiden må kanskje ha forståelse for at de ikke kan sammenligne en 18-åring med en 23-åring som er sosialhjelpsmottaker. Det er heller ikke unaturlig å sammenligne med det som blir mer og mer vanlig generelt blant ungdommer, nemlig at tidsrammene for å bli "selvstendige" ser ut til å øke. I et slikt perspektiv bør det ikke

være urimelig å tenke seg at barnevernbarn, som har hatt en dårligere start enn de fleste, har behov for et godt støttesystem rundt seg, selv om de tipper over 18-årsgrensen.

6.5 Endringer og utfordringer i Trondheim kommune

Både omorganiseringen internt i kommunen og frikommuneforsøket, har ført til endringer. Særlig trekkes det fram, at det har ført til bedre samarbeidsrutiner mellom tjenestene. Det betyr at det i dag både er mer samarbeid, og at dette samarbeidet er kommet inn i mer strukturerte og faste former. Nå er det etablert faste samarbeidsfora, og den utstrakte samlokaliseringen, og etableringen av bydelsvise servicekontor med felles mottak og etter hvert NAV-kontorene, har påvirket disse prosessene positivt. Dette er det bred enighet om blant lederne, og alle ser store fordeler med dette, som kommer brukerne til gode.

Generelt har det skjedd positive endringer, mener flertallet av lederne: *"I dag får vi mer igjen for pengene, bedre samarbeid fører til bedre utnyttelse av ressursene"*. Barne- og voksensiden har blitt bedre kjent med hverandre, de snakker mer sammen, kommunikasjonen har blitt mye bedre, de har fått mer forståelse for hverandre, og de er mer i dialog. Konflikter og uenigheter er til stede, men de har funnet gode måter å møtes på, for å løse problemene.

Har voksensiden sin tenkning fått mer gjennomslag de siste årene? Noen av lederne fra HV mener det, de sier at det tidligere ble lagt alt for mye vekt på "omsorgslinjen", at barnesiden har forstått at ungdommene skal bli selvstendige, og at de må bli flinkere til å planlegge for et "voksenliv". En leder sier at voksentenkning betyr: *"det som går på å greie seg i livet: gå på skole, få yrke, bli økonomisk selvhjulpen og å ha planer for resten av livet..."*

Hva er i så fall barnetenkningen preget av*? "Barnevernet må ha fokus på de minste barna, vi må la de store gå over til HV",* er en uttalelse.

Når det gjelder "trender" i tiltakstenkningen, synes arbeidslinja å ha fått stor gjennomslagskraft; å få ungdom inn i en eller annen form for aktivitet, i samarbeid med AK og NAV. Det er lagt større vekt på å finne tilbud om aktivitet for ungdommene nå enn tidligere.

Redusert bruk av institusjonsplasser er også en klar målsetning, i stedet skal det satses på ulike typer oppfølging utenfor institusjon, med hovedvekt på nettverkbaserte, miljø-

terapeutiske tjenester. Her er Gartnerhaugen med sine miljøterapeuter, det tiltaket som av alle blir nevnt spesielt, og som det knytter seg store forventninger til. Begrunnelsene er både faglige og økonomiske.

Noen av lederne fra tiltak/oppfølging er fremdeles kritiske til bestiller/utfører-modellen, og mener den er for byråkratisk, saksbehandlingen blir tungvindt, den må gjennom for mange ledd, og kan indirekte virke mot målsettingen om helhetlige og fleksible løsninger i tiltaksarbeidet. Men generelt kan vi spore en mye mer positiv holdning til organiseringen med bestiller og utfører nå enn tidligere. Noen kommentarer på at det kan bli noe dobbeltarbeid, men de arbeider kontinuerlig med avklaring av roller og ansvar.

Det blir en kommunikasjonsutfordring der det skal trekkes en grenseoppgang, mellom tiltak og forvaltning, der det må kommuniseres godt. Dette handler om å utvikle en felles kompetanse på tross av ulike erfaringsbakgrunner og å få til grenseoppgangene, med en hensiktsmessig arbeidsfordeling mellom tiltak og forvaltning. Fordelene er større enn ulempene, men en av forvaltningslederne etterlyste spesielt at tiltaksenhetene kunne iverksette noen mindre tiltak, på egen hånd, uten å gå veien om forvaltning. Av og til kan det være spørsmål om relativt beskjedne konkrete økonomiske støttetiltak, som det skulle være unødvendig å søke om sosialhjelp til. Det fører bare til unødvendig byråkrati og klientifisering.

Omorganiseringen i forbindelse med forsøket, med overtagelse av det statlige ansvaret for barnevernet, har i følge lederne på barnesiden vært en stor suksess*: ”Ja det er jeg helt sikker på. Vi har fått mye større handlingsrom og vi står mye friere. Organiseringen gir oss mulighetene til å være mer fleksible og smidige, enn om vi var nødt til å gå via et annet apparat”*.

Men har ungdommenes livssituasjon bedret seg som følge av de organisatoriske endringene? Det er det alt for tidlig å si noe om, forsøket har ikke vart lenge nok og dessuten er det svært vanskelig å si noe om, hva det er som bestemmer ungdoms opplevelse av om de har det godt eller ikke, eller som en av lederne klokelig sa: *”Jeg tror ikke vi skal overvurdere myndighetenes evne til å påvirke ungdommenes oppfattelse av det å ha et ok liv eller ikke. Det er fryktelig mange faktorer som påvirker ungdommenes liv”*.

Er det også en ”omorganiseringsslitasje” i personalet? En av lederne formulerer dette slik: *”Trondheim kommune omorganiserer hvert femte minutt! Vi lærer jo mye av det, men folk får etter hvert nok med sitt”*. Det er også mange nye ting som dukker opp,

mange nye prosjekter ser dagens lys, og det er vanskelig å få oversikt over "tilbudsjungelen".

En spesiell utfordring som blir nevnt, er at det i forbindelse med barnevernsforsøket, ble utviklet noen gode tiltak som kommunen bør videreføre, selv om forsøket er avsluttet. Det tenkes her særlig på tiltakene innenfor Ressurssenteret for barn og unge (RBU) og Gartnerhaugen, som klarte å fange opp mange av disse ungdommene i overgangsfasen.

Lederne ble også spurt om hva de så som særlige utfordringer for kommunen, innenfor dette ansvarsområdet med ungdom. Svarene er sammensatt og peker på mange aktuelle problemstillinger: *"innvandrerungdom, kulturforskjeller, ungdom med voldsproblematikk og rus, og så har vi boligproblemet, vi har for lite boliger!"*

Tilpasning til NAV-kontorene blir også nevnt; en del av kommunenes oppfølgingstjeneste (med sosialfaglig bakgrunn), ble overført til NAV i februar 2008. Det knyttes store forventninger til bedre samarbeid i forbindelse med dette.

Oppfølgingstjenestene på voksensiden har i følge flere av lederne, store kapasitetsproblemer. De klarer ikke å være "*tett nok på*" ungdommene. De vil gjerne følge opp hyppigere og bedre enn de gjør i dag, de erkjenner at mange blir for mye overlatt til seg selv og egne initiativ, samtidig mener de jo også at det er en del av selvstendiggjøringen, at de skal klare seg selv.

Boligproblemet blir trukket fram av alle som en stor utfordring, her er det både kapasitetsproblemer, og problemer i forhold til kvaliteten på kommunens boligtilbud til vanskeligstilt ungdom. Alt for mange unge blir plassert i boligsituasjoner, som innebærer en høy risiko for at ungdommen skal trekkes mot miljøer, som i mange tilfeller kan føre til sosial marginalisering.

Det er også en gruppe ungdom som blir spesielt nevnt, de med den tyngste problematikken, da snakker vi om samarbeid med psykiatrien som har den rette kompetansen og vi snakker om de ungdommene som har "tunge" syndromer:

> *"Vi sliter med å finne det rette tilbudet til de som er veldig dårlig stilt men som ikke passer inn i de etablerte tilbudene til de som er psykisk syke, som har krav på omsorgsbolig fordi de har fysiske funksjonshemninger eller psykisk utviklingshemning. Dette er ofte ungdommer som barnevernet har hatt et tiltak for som har fungert, og så forventes det at voksensiden skal klare det samme. Mens barnesiden "kjøper"*

slike tiltak, er det verken tradisjon eller budsjett for å gjøre det samme på voksensiden. Det er en stor utfordring!"

Et nytt problemområde som får en del oppmerksomhet, er de ungdommene som faller ut av videregående skole. Her kreves det samarbeid mellom flere etater/nivåer. Mangelen på ressurser er en gjenganger:

"Det er ikke rutinene som mangler, de er gode nok, men det er å få de omsatt i praktisk handling! Det handler om relasjoner og kapasitet. Det er selvfølgelig et ressursspørsmål, og det vil det alltid være; de fleste ansatte føler at de skulle ha gjort mer enn de rekker. De får for lite tid til å følge opp alle brukerne på en god nok måte. Samarbeidsrelasjonene internt i kommunen, går også mye bedre dersom saksbehandlerne kjenner hverandre".

"Det viktigste er å være nær brukerne, ha tid til å gå mer sammen med dem, men samtidig er det mange andre aktiviteter og oppgaver som de ansatte skal utføre, eksterne og interne møter, journalføring og telefoner, i tillegg er det mange tilbud om kurs og seminarer og utdanninger som høres interessante ut! Uformelle interne tidsstudier viser at den direkte kontakten med brukeren, er nok ikke hovedoppgaven til de fleste ansatte. Er svaret på dette problemet flere ansatte eller nye måter å organisere arbeidet på? "

Om samarbeidet mellom BFT og HV:

"En viktig utfordring i samarbeidet mellom barne- og voksensiden, er også å få en felles oppfatning og erkjennelse av at begge etater kan ha ansvar for aldersgruppen 16 til 20 år, og at de må forhindre at det blir for store "bistandsgap" mellom tjenestene. Enkelte ungdommer kan rammes av dette og falle mellom noen stoler her. Det kan bli en for brå overgang mellom det å kanskje bli for tett oppfulgt på slutten av barnevernskarrieren, og det å få økonomisk sosialhjelp en gang i måneden når du er blitt 18 år".

6.6 Avslutning

I Trondheim kommune ser vi nå en tendens til at ungdom, som trenger oppfølging/ettervern blir overført fra BFT til HV oftere og tidligere enn før, helst før de er 18 år. Det er nok delte meninger blant lederne om denne utviklingen. Noen ledere er skeptiske til det de oppfatter som et rent administrativt, byråkratisk vedtak, om at alle ungdommer skal overføres til HV ved 18 år. De mener det må være rom for fleksibili-

tet, særlig i de tilfellene der det er utsikter til at saken kommer til å bli avsluttet i løpet av rimelig kort tid.

Noen ledere er overbevist om at denne praksisen først og fremst, handler om at BFT har hatt så store budsjettsprekker de siste årene, at dette forhåpentligvis skal bidra til å redusere budsjettoverskridelsene hos BFT. Noen aksepterer dette, og legger vekt på de faglige begrunnelsene, mens andre peker på at dette er en dreining av praksis, som går imot det som lovverk og statlige føringer sier; at ungdom skal kunne få oppfølging av barnevernet til de er 23 år.

Vårt inntrykk er at kommunens enhetsledere vurderer og kategoriserer ungdommenes situasjon og behov i tre hovedgrupper:

1. De ungdommene som har vedvarende behov av kronisk karakter, og som vil trenge oppfølging og omsorgstiltak også i voksenlivet. De skal overføres til HV tidlig, planleggingsprosessene bør starte minst to år før de fyller 18.
2. De ungdommene som er ”nesten i mål”. Disse skal ikke overføres til HV, oppfølging og avslutning av saken skal være i regi av BFT.
3. De ungdommene som har sammensatte og store behov som krever en felles innsats fra BFT og HV. Her er rus og psykisk helse sentral problematikk.

Det er den siste gruppen som representerer de største utfordringene, og som krever et utstrakt samarbeid for å få til individuelle, fleksible tiltak som i mange tilfeller må finnes utenfor de etablerte ordinære tiltakene innenfor HV.

Nettverkstenkning og nærmiljøbaserte tiltak, skal prege kommunens tiltaksutvikling fremover. Dette krever bedre samarbeid mellom tjenestene, og bedre styring av ressursene. Helhetlig tenkning i tiltakene blir av lederne vurdert som at de må ha et samtidig fokus på følgende faktorer:

- ”Bo & leve”, ulike typer mestring av dagliglivets krav
- Ytre rammebetingelser: økonomi, bolig
- Selvstendiggjøring gjennom utdanning, arbeidstrening eller kvalifisering
- Psykososiale behov: sikre en tilknytning til familie, venner, sosiale relasjoner.

Boligproblemet er kanskje det som de fleste lederne trekker frem, som den vanskeligste utfordringen ved siden av manglende ressurser til å følge opp ungdommene som trenger det tett nok.

Referanser

Bekkemellem, Karita. Tale på Barne-, ungdoms- og familieetatens lederkonferanse, publisert på nett 27.03.2007.

Helsedirektoratet. *Nyhetsbrev nr. 4*, 2008

Inger Sofie Dahlø Husby

7. Ungdommenes råd til barnevernet
Samhandling, kommunikasjon og problemløsning

> *"Hvis du skal hjelp noen, for det er jo det dem egentlig skal, da er det greit å ha et godt forhold til dem de skal hjelpe, at det ikke er negativt".*

I mange av livets situasjoner, når vi ikke vet hva som er lurt eller best, spør vi andre om råd. Vi spør en venn, en kollega og/eller en profesjonell om gode råd. Hva kan vi lære av ungdommens råd til ansatte i barnevernet? Et gammelt ordtak sier "den vet best hvor skoen trykker, som har den på". Skomakeren kan "kunsten" å lage sko; det handler om utseende, valg av lær til ulik bruk, sømmer og tråd. Men den som skal ha skoen på, kjenner best hva som er riktig "lest" for ham eller henne. Det er ikke sikkert "standardlesten" passer, den må justeres og tilpasses vedkommendes føtter. En god skomaker samarbeider med den som skal bruke skoen for å få best mulig resultat. La denne beskrivelsen være et bilde på hvordan samarbeidet med ungdommer bør være i overgangen fra barnevern til voksenliv. Ungdommene har behov for "gode sko" når de starter voksenlivet. Barnevernarbeideren har kunnskap om ungdommers generelle (psykososiale) behov, lover og regler for å få hjelp og støtte, og erfaring fra å ha gitt hjelp til andre ungdommer i samme livssituasjon. Ungdommen har meninger om hva de vil ha hjelp til, og de vet hva som er god hjelp for dem. Noen ganger har de kanskje for store forventninger om støtte, andre ganger ber de om for lite.

Vi har fulgt 16 ungdommer i overgangen fra barnevern til voksenliv, og vi har spurt dem da de var 17 og 19 år, om råd til ansatte i barnevernet. De aller fleste benyttet anledningen til å gi råd. Bare tre ungdommer hadde ingen råd å gi. Rådene er i hovedsak myntet direkte på saksbehandler, andre ganger gjelder rådene andre ansatte i barnevernets tiltak (oppfølgere, kontaktpersoner eller miljøterapeuter). Noen ganger gir de også råd generelt til ansatte i barnevernet. Ungdommen gir råd med utgangspunkt i egne opplevelser, men også ut fra erfaring de har med hvordan barnevernet møter andre ungdommer. Noen har negative opplevelser med barnevernet, og gir råd om hvordan de kan bli bedre; andre har positive erfaringer for egen del, men kommer med råd som understreker nettopp den gode måten de selv har blitt møtt på.

7.1 Samhandling hånd i hånd med problemløsning

I OBVIT-undersøkelsen har vi sett at noen ungdommer har en god dialog med barnevernet og mottar videre oppfølging, mens andre har en dårlig dialog. Noen opplever 18-årsdagen som en ”befrielse”, og vil ikke ha mer med barnevernet å gjøre. Å gi hjelp til ungdom i overgangen fra barnevern til voksenliv, handler på den ene siden om samhandling og god kommunikasjon, og på den andre siden om å løse den faglige oppgaven med oppfølging.

Askeland (1994) skriver at sosialt arbeid er en kombinasjon av to prosesser som går parallelt. Den ene er samhandlingsprosessen som har fokus på personene, kontaktforholdet mellom klienten og sosialarbeideren. Den andre er problemløsningsprosessen som strukturerer arbeidet med oppgaven som skal løses. Målet med samhandlingsprosessen er å bygge opp og vedlikeholde kontakten mellom klient og sosialarbeider, som et grunnlag for samarbeid og problemløsing (Askeland 1994). I arbeidet med ungdommer i overgangen fra barnevern til voksenliv, er første oppgave som skal løses, å finne ut om ungdommen trenger videre oppfølging eller ikke. Hvis ungdommen har behov for hjelp, er andre problem/oppgave å bestemme hva ungdommen trenger hjelp til. Et tredje problem/oppgave er å tilpasse hjelpen i forhold til tiltak og ressurser barnevernet rår over. Askeland skiller som nevnt ovenfor, mellom samhandlingsprosessen og problemløsningsprosessen, og anbefaler en systematisk fremgangsmåte, når barnevernet for eksempel skal bestemme om ungdommen trenger videre oppfølging eller ikke. I følge Askeland er det problemløsningsprosessen som strukturer arbeidet med saksinnholdet i kontakten med ungdommen. Prosessen er oppgaveorientert og delt i seks faser: problemdefinering, kartlegging, analyse, planlegging, iverksetting og evaluering. Prosessen er sirkulær og kan også illustreres som en spiral som stadig får større sirkler, i takt med økt informasjon og nye perspektiver, samt økt innsikt og forståelse (ibid). Det betyr at jo bedre kjent barnevernarbeiderne blir med ungdommen og hans elles hennes livssituasjon, jo mer innsikt og forståelse får de for hva nettopp denne ungdommen trenger hjelp og støtte til. Metoden er allmenn og gjelder de fleste fagområder. Innholdet i fasene derimot, vil variere med faglig syn, det vil si hvilke teorier og modeller vi bygger arbeidet på (ibid) og gjeldene lovverk og forskrifter.

Hvor stor vekt kontaktforholdet gis, har variert i takt med faglige strømninger i faget, men jo mer byråkratisert faget har blitt, desto mindre vekt har blitt lagt på kontaktforholdet mellom klient og sosialarbeider (ibid). Vi ser eksempler på denne utviklingen i

dagens barnevern blant annet gjennom økt bruk av standardiserte metoder som MST[8] og ART[9] i arbeid med ungdom. Dette er eksempler på manualbaserte metoder som har vist dokumentert effekt (Bunkholdt og Sandbæk 2008). Metodene og teknikken er i fokus, kanskje på bekostning av kontaktforholdet til ungdommen, som handler om å være oppriktig interessert og vinne ungdommens tillit. Vi kan ha ulike meninger om betydningen av kontaktforholdet i sosialt arbeid, men vi kommer ikke unna at det har betydning. Det er i kontaktforholdet vi avslører våre ferdigheter i å kommunisere, og vår evne til å vise empati.

Hva er god kommunikasjon?

God kommunikasjon handler på den ene siden om å formidle et meningsfullt budskap til den andre, og på den andre siden om det å fremme bestemte verdier i selve samhandlingen. Det kan være verdier som trygghet, åpenhet og tillit (Røkenes og Hanssen 2002). Lov om barneverntjenester og FNs barnekonvensjon legger vekt på at barnet har rett til å få informasjon og bli hørt. I arbeid med ungdommer i overgangen fra barnevern til voksenliv, er barnevernet med andre ord pliktig til å la ungdommen medvirke i oppfølgingsarbeidet. Ungdommen har rett på informasjon blant annet om muligheter for videre hjelp og oppfølging; det handler om å formidle informasjon og få tak i informasjon fra ungdommen. Men skal barnevernet gjøre en god jobb med ungdommen, kan den andre siden ved kommunikasjonen være langt viktigere. Det er for eksempel lettere å utveksle informasjon og forstå hverandres meninger, dersom vi har kommunisert slik at vi har bygd opp en bærende relasjon, preget av tillit, trygghet og en følelse av kontakt.

Fire forhold har betydning for utvikling av en god relasjon: væremåte, personlighet, empati og anerkjennelse. Det er barnevernarbeiderne sitt ansvar å legge til rette for at ungdommen opplever relasjonen til dem som god og utviklingsfremmende (ibid). Askeland (1994) skriver at sosialarbeidere må ha evne til å knytte, utvikle og utdype kontakt med andre. Det gjelder også når klienten ikke vil ha kontakt og avviser. Videre må kontaktforholdet være en blanding av omsorg, støtte og konfrontasjon. Konfrontasjon kan gies med varme og omsorg, og være et uttrykk for at sosialarbeideren virkelig bryr seg. Et slikt kontaktforhold vil inspirere klienten til vekst og utvikling.

Væremåte – personlighet – empati og anerkjennelse

Røkenes og Hanssen beskriver væremåte som reaksjonsmønstre og handlingsmønstre som gjentar seg hos oss i ulike situasjoner. Det kan for eksempel være om vi er venn-

[8] MST – Multisystemisk terapi. Multisystemisk terapi er et tidsbegrenset og intensivt familiebasert program. Målgruppen er ungdom mellom 12 og 17 år med store atferdsvansker som rus, kriminalitet og skulking.

[9] ART – Aggression Replacement Training

lige, interesserte og i møtekommende; om vi er uredde og kan samtale om det klienten vil snakke om; om vi er avslappet og så videre. Det er stilen vår som det er mulig å forandre på om vi blir gjort oppmerksomme på den. Personligheten er personens karakteristiske måte å reagere på følelsesmessig, tankemessig og atferdsmessig. Den er grunnleggende og dyptgripende og lar seg ikke så lett forandre på. Empati i samtalen, er å lytte, forstå og være anerkjennende (op.cit). Askeland forklarer empati med evnen til å leve seg inn i følelsene og tankene til den andre på et bestemt tidspunkt (op.cit). Askeland vektlegger, likt med Røkenes og Hanssen, forståelsen av den andre. Forskjellen ligger i at Røkenes og Hanssen legger inn en dimensjon mer, gjennom å skille mellom å bli forstått og det å bli anerkjent. De skriver at i en samtale med en fagperson kan en klient oppleve seg empatisk forstått, men ikke nødvendigvis akseptert, anerkjent, bekreftet, validert og respektert. Vedkommende kan tvert imot føle seg fordømt. Dersom vi ikke bekrefter, validerer og anerkjenner den andres selvopplevelser, risikerer vi at vedkommende sitter igjen med en opplevelse av å være skamfull, skyldig og full av feil. Dialogen stanser opp og i verste fall vil den begrense seg til tema der den andre føler seg akseptert (op.cit). Følgende sitat fra en av ungdommene viser hvordan ungdommen unnlot å ta opp tema, hun var redd for ikke ville bli akseptert*: "Hvis jeg sier til dem hvordan ting har vært, graver jeg min egen grav"*.

I arbeidet med ungdom er denne nyansen meget sentral. Ungdommer er i utvikling og prøver å finne sin egen identitet; hvem er jeg, hvem vil jeg være og hvilket yrke skal jeg slå inn på, hva passer for meg egentlig? Slik de opplever verden, forholdet til familie, venner og profesjonelle, kan være ukjent for vår erfaringsverden. En av ungdommene i OBVIT-undersøkelsen uttaler; at god hjelp er *"å bli hørt og lyttet til"*, han *"tåler ikke"* at folk uttaler seg om hva som er bra for ham. Han synes at noen barnevernarbeidere har vært fæle til å vite best, ikke hørt på ham, men vært forståsegpåere. Ungdom er med andre ord vare for ikke å bli akseptert og respektert med sine opplevelser og meninger. Ungdommens opplevelse av seg selv, må tolereres og anerkjennes (Schibbye 1996 i Røkenes og Hanssen 2002), for å gyldiggjøre deres indre opplevelser. I tråd med Røkenes og Hanssen handler det ikke om alltid å godta/anerkjenne den ytre atferden. Barnevernsarbeideren kan ikke anerkjenne at ungdommen stjeler, er voldelig og ruser seg, men han eller hun kan anerkjenne selvopplevelsen som ligger til grunn for slik handling og atferd (op.cit.). Det betyr også at barnevernarbeiderne noen ganger vil måtte gjøre faglige vurderinger, i motstrid til hva ungdommene mener er deres eget beste. Men poenget er at når sosialarbeideren er uenig med ungdommen, må ungdommen likevel få oppleve å føle seg respektert og akseptert. Uenighet og konfrontasjon kan være uttrykk for god omsorg.

Ungdom kan lett føle seg fordømt og avvist, når de ikke følger opp planer og vedtak bestemt av barnevernet, og kontakten brytes. Dette var tilfelle for en ungdom i OB-VIT-undersøkelsen. Hun hadde spurt barnevernet om å få dekket husleie for hybel, men fikk avslag. Barnevernet garanterte kun for depositumet på hybelen. Ungdommen fant seg imidlertid ikke til rette på hybelen, flyttet ut igjen og hjem til en slektning. De siste månedene av leieforholdet unnlot hun å betale husleien og barnevernet måtte gjøre opp for henne, ettersom de sto som garantist. Ungdommen beskriver at hun hadde lite penger og at hun bare benyttet sjansen. Etter denne episoden ble kontakten med saksbehandler brutt: *"jeg fikk en sint telefon …jeg tør ikke ringe henne, hun er sint på meg"; hun er vel min fiende"*. I dette tilfelle var barnevernarbeider og ungdom uenige i saksforholdet og problemdefineringen (om barnevernet skulle betale hybel eller ikke). Samhandlingsprosessen hadde heller ikke vært god, i stedet for å se saksbehandler som en hjelper, oppfattet ungdommen saksbehandler som en fiende. Det gir et dårlig grunnlag for samarbeid om oppfølging og tiltak.

Ungdommens råd over tid - endringer?

Råd til ansatte i barnevernet ble tematisert i intervjuene med ungdommene da de var 17 og 19 år. Vi ønsket å fange opp endringer i råd, i perioden ungdommene var igjennom overgangen fra barnevern til voksenliv. Men datamaterialet viser at rådene i hovedsak er fra intervjuene ved 17 år (første intervju). I intervjuet ved 19 år ønsker blant annet mange av ungdommene i fosterhjem, ikke å snakke mer om barnevernet og "fortiden". Andre ganger har vi ikke lykkes med å få til et intervju ved 19 år[10] (tredje intervju).

For de ungdommene som gir råd over tid (dvs. i intervjuet ved 17 og 19 år), setter noen fokus på forholdet mellom saksbehandler og ungdom, og holder seg til det gjennomgående. Andre gir også råd om forholdet saksbehandler – ungdom, men mest i intervjuet ved 17 år. I intervjuet ved 19 år kommer de også med noen refleksjoner og råd, knyttet til måten barnevernet jobber på. De gir råd om at barnevernet må bli bedre til å følge opp og unngå feilplasseringer av ungdommer. Videre gir de råd om mindre ansvar til uerfarne barnevernarbeidere, da det er fort gjort å gjøre feil i barnevernet. Endring i råd over tid, er at når ungdommen blir eldre (her 19 år), ser de i større grad barnevernet utenfra/på avstand, og kan kritisere barnevernet som system. Da de var yngre og sto midt i det, var de mer opptatt av forholdet til barnevernarbeider; om de ble spurt, lyttet til og forstått.

[10] Se kapittel 1 for mer informasjon om metode

For å få frem variasjoner og nyanser, har vi sett nærmere på tematisk innhold i rådene, uavhengig av om intervjuet ble foretatt ved 17 eller 19 år, og om samme ungdom kom med flere råd i samme svar. Vi har organisert datamaterialet i to kategorier i lys av ovenstående teoritilfang:

- Råd fra ungdommen om samhandling og kommunikasjon (samhandlingsprosessen)
- Råd fra ungdommen om hvordan løse den faglige oppgaven og forstå saksinnholdet (problemløsningsprosessen).

Rådene bygger på data fra 12 ungdommer; noen med hjelptiltak, andre i fosterhjem og institusjon.

7.2 Råd om samhandling og kommunikasjon

Ungdommen kommer med råd som gjelder flere sider ved samhandlingsprosessen.
De gir råd om å få medvirke; de vil også bidra med informasjon:

"Finn ut mer om ungdommen, spør dem litt mer…" (til saksbehandler).

"…..*snakk mer med dem"* (ansatte i barnevernet generelt men kanskje mest saksbehandler).

"Barnevernet må ikke høre så mye på rykter, de skal høre på hva ungdommen har å si selv" (til ansatte i den kommunale barneverntjenesten).

De gir råd om hvilke verdier de ønsker barnevernet skal legge vekt på i samhandlingsprosessen: *"….få dem til å stole på deg, vis dem tillit.....for tilliten må være der hvis du skal hjelp en person, og da må du ikke være bitchy, og det er det mange saksbehandlere som er. Det beste er gjensidig tillit mellom ungdommen og saksbehandler"*.

"de bør ikke være så mistenksomme" (saksbehandler/oppfølger).

Forholdet til saksbehandler over tid er sentralt når det gjelder tillit til saksbehandler og barnevernet: *"henne likte vi veldig godt, alle ble tatt med på råd, hun var til å stole på (samme saksbehandler i 7 til 8 år").* Så kommer det flere nye saksbehandlere og den siste har vedkommende møtt bare en gang: *"de er ikke til å stole på, …bryr seg ikke om meg"*.

Hvor betydningsfullt forholdet til saksbehandler er for løsningen av sosiale problem, er dokumentert i en dansk undersøkelse fra to mindre kommuner (Uggerhøj i Sandbæk

og Tveiten 1996). Det er ikke størrelsen på den sosiale ytelsen, hvordan forvaltningen er organisert eller tvangsvedtak i forhold til barna, som er avgjørende for hvordan familien vurderer samarbeidet. Det er den menneskelige rådgiveren og hans eller hennes evner til å involvere familien som betyr mest for familien – og dermed blir avgjørende for å løse de sosiale problemene[11].

Ungdommen gir også råd om væremåten til barnevernarbeideren: *"De bør være interessert i den ungdommen, vise at de bryr seg, ikke bare være unødvendig masete….de bør like dem"* (saksbehandler/oppfølger).

"…det er så overfladisk" (til saksbehandler). Ungdommens uttrykk for bitterhet mot barnevernet, og mener de vil helst hjelpe når det passer dem, ikke når vedkommende selv ber om hjelp. Hun unnlater å fortelle barnevernet hvordan hun egentlig har det, *"best å si at ting går bra*", da er det ikke så farlig med å gi henne hjelp.

"Hør på hva de sier, bry dere mer, vær mer fleksibel og ikke bare opptatt av regler, vær også opptatt av hvordan ungdommen har det" (ansatte i barnevernet generelt men kanskje mest saksbehandler). Forfatters tolkning er at ungdommen etterspør oppriktig og ekte engasjement og godhet samt mer vilje til å finne gode løsninger. Det er mange rutiner og "regler" (forskrifter og lovverk) i barnevernet, men de må ikke bli et hinder for god hjelp, snarere tvert om.

Videre gir ungdommen råd som ligger i grenselandet væremåte – personlighet:
"de må ikke være så jævlig høytidlige, ….det er lov å si faen en gang i mellom. Det er lov å gjøre feil, bare man innrømmer det" (til saksbehandler). Måten vi takler kritikk på er ulikt, for noen av oss ligger stolthet og ufeilbarlighet dypt forankret, og vi er kanskje redde for å gjøre feil og dumme oss ut. Men ungdommen avslører dette. Det er menneskelig å feile. Da kan ungdommen forstå og finne mening i at det går an å lære av sine feil, reise seg og gå videre.

Vi har også sett på hvordan råd om å utvise empatiske ferdigheter i samtalen, er sentral for våre informanter: *"Lytt litt mer til ungdommen. Prøv å sette deg inn i hans situasjon"* (til saksbehandler). Hun kommer med et eksempel om at en person som strever med skolefag, ikke trenger å være dum eller kriminell.

"Barnevernet må lære seg å lytte til, og ikke snakke over, ikke snakke ned til folk, snakke ned til barnevernsunger, såkalte problembarn, unger som foreldrene blir slitne av, foreldrene ikke klarer mer selv. De bør ikke snakke ned til ungene for det, det er jo

[11] Se også kapittel 8.

ikke ungenes skyld, det er jo foreldrene, det er jo omsorgssvikt det står om. Det er jo derfor barnevernet kommer inn i bildet" (til ansatte i barnevernet generelt, men mest til saksbehandler).

"De må sette seg inn i det ungdommen går igjennom, ikke tenk tilbake på deres egen tid, prøv å forstå fra deres synsvinkel" (til ansatte i barnevernet generelt). Dette sier en ungdom som opplever at hennes kontaktperson klarer nettopp det.

"prøv å sette seg som en 13 til 14-åring, ikke som en 30 til 40-åring, se det fra siden til en 13 til 14-åring" (til saksbehandler). Ungdommen gir uttrykk for at det var skummelt å bli flyttet fra foreldrehjemmet.

"Prøv å forstå ungdommen litt bedre". Ungdommen er opprørt og sint på barnevernet, hans erfaring er at barnevernet ikke ser selv hvor mye galt de gjør. Ungdommen har opplevd trusler, spydighet og frekkhet av barnevernet (til ansatte i barnevernet generelt, men kanskje mest ut fra erfaringer med opphold i institusjon).

Røkenes og Hanssen skiller som tidligere nevnt, mellom det å bli forstått og det å bli anerkjent. Uttalelser fra noen av ungdommene ovenfor viser at de har erfaring med ikke å bli forstått, ei heller verdsatt som menneske (anerkjent). Noen har opplevd å bli snakket ned til, og at de nærmest får skylda og kommer i en utsatt posisjon selv når de mottar hjelp. Ungdommen ønsker å bli møtt med holdninger fra barnevernarbeideren som skiller mellom væremåten deres og respekten for dem som medmennesker. Ungdommen har behov for å bli anerkjent gjennom at vi aksepterer dem som mennesker til tross for at vi ikke liker det de gjør.

Evnen til å samarbeide, er noe ungdommen holder frem: *"men hvis de skal hjelpe noen, for det er jo det dem egentlig skal, og da er det greit å ha et godt forhold til dem de skal hjelpe, at det ikke er negativt"*. Ungdommen mener at hvis ikke saksbehandler og familien klarer å samarbeide, at saksbehandler ikke lenger klarer å være profesjonell, men blir irritert og negativ, da bør vedkommende saksbehandler gi saken fra seg til en kollega.*"….de bør komme overens med de, de jobber for…"*.

Askeland (1994) sier at evnene til å samarbeide er en sentral ferdighet i samhandlingsprosessen, og den kan få store følger for problemløsningsprosessen, eksempelvis problemdefineringsfasen. Hvis ungdommen allerede i den første fasen takker nei til videre tiltak, men likevel trenger det, er det en særlig utfordring for barnevernarbeider å finne frem til noe de begge kan være enige i, som utgangspunkt for videre kontakt (op.cit). I våre data er det eksempel på ungdom, som slett ikke er enige i de tiltak barnevernet

har bestemt på deres vegne, de har for eksempel blitt plassert på institusjon mot sin vilje. For noen ser det ut som uenigheten om oppfølging og tiltak varer ved, også etter at de har flyttet ut fra institusjonen og mottar hjelp og støtte i overgangen. Det bør være et mål å komme overens med ungdommen om noe som grunnlag for videre kontakt.

Det går også an å bli enig med ungdommen om en angrefrist. Barnevernarbeider kan avtale å møte ungdommen om 2 til 3 måneder. Da kan de sammen finne ut om det likevel er behov for støtte og hjelp. Oterholm (2008) fant i en landsomfattende undersøkelse at ansatte i barneverntjenesten, prøver å motivere ungdom for videre tiltak hvis de vurderer at ungdommen har behov for det, selv om ungdommen ikke ønsker. De informerer om muligheten til å opprettholde tiltak etter fylte 18 år, og til å ombestemme seg hvis de har sagt nei til oppfølging, men etter en stund finner ut at de ønsker seg det. Men få av ungdommene i OBVIT-prosjektet har hørt om muligheten for å opprettholde tiltak, eller at de kan komme tilbake og få hjelp hvis de endrer mening. Vi har ikke snakket med saksbehandlerne i vår undersøkelse, og vet derfor ikke noe om saksbehandlerne har informert ungdommen om mulighetene til å ombestemme seg. Denne informasjonen er i så fall i liten grad nådd frem til ungdommene. Dette til tross, ungdommene i OBVIT-prosjektet ønsker at barnevernet tar kontakt med dem. Med bakgrunn i Oterholm sin undersøkelse, er det grunn til å spørre om ansatte i barnevernet i Trondheim kommune, har et kommunikasjonsproblem med ungdom? Eller er det slik at noen ansatte i Trondheim kommune ikke informerer ungdommen, om muligheten for å ombestemme seg og eventuelt motta hjelp på et senere tidspunkt? Kanskje de nettopp ønsker å få ungdommen ut av barnevernet? Ungdommen er i en sårbar fase av livet, på vei inn i økt ansvar for eget liv og økt ansvar for å bære konsekvensene av egne valg. Å erkjenne at en har et problem kan være vanskelig, og det kan ta tid å bli bevisst på hva problemet er. Myndighetsalderen gir ungdommene en ny frihet til å si nei takk til hjelp og støtte fra det offentlige. I en slik overgangssituasjon stilles det store krav til den ansattes samarbeids- og kommunikasjonsevne, for at ungdommen skal kjenne seg respektert og verdsatt til tross for hjelpebehov.

7.3 Råd om hvordan forstå og løse problemer

Råd ungdommene kommer med, får også betydning for problemløsningsprosessen i flere ulike faser. Ungdommen råder saksbehandlerne til å ta kontakt selv om ungdommen selv ikke gjør det: *"…ta kontakt med barnet, ungdommen"*. Ungdommen er i en periode av livet med løsrivelse og selvstendiggjøring, de trenger at barnevernarbeider oppsøker dem, er i forkant og på tilbudssida.

Videre gir ungdommen råd om at barnevernarbeiderne må *"hør på hva ungdommen har å si, hva de har slitt med før og hva de tenker om fremtiden"* (til saksbehandler). Oterholm (ibid) fant at 95 % at barneverntjenestene vanligvis gjør en kartlegging, sammen med ungdommen om hva han/hun trenger av tiltak for å klare seg. Praksisen med å ta kontakt og høre hva ungdommen mener, er grunnleggende i alle fasene av problemløsningsprosessen (fra problemdefinering til evaluering). Vi fant at de ungdommene som fortsatt var under oppfølging ved 18 år, var enige i tiltakene, og de hadde blitt hørt og fått være med i planleggingen (Skårstad m. fl. 2007).

Det kan være en utfordring, særlig i analysefasen og under planlegging av tiltak, hvor mye og i hvilken grad ungdommene skal få bestemme tiltaket. Flere av ungdommene i OBVIT-prosjektet, ble plasserte i fosterhjem mens de var små og de hadde liten eller ingen innflytelse på avgjørelsen, andre ble som tidligere nevnt plasserte på institusjon mot sin vilje. I overgangen fra barnevernstiltak til selvstendig tilværelse som voksen, forventer vi gjerne at ungdommen gjør selvstendige og fornuftige valg for fremtiden. Men hvor lett er det for ungdom i barnevernet som har erfart at det offentlige har bestemt og tatt avgjørelser på deres vegne? I tillegg bærer de med seg belastninger og psykiske sår, etter å ha vært utsatt for omsorgssvikt, vold og overgrep. Ungdommene i vårt utvalg er forskjellige, noen strever med rus og har psykiske vansker, andre klarer seg bra. Men viljen og ønske om å være mer delaktig i hva som blir bestemt er tydelig:*"…De bør høre på oss og så prøve å gjøre det slik at vi ungdommen blir fornøyd, forsøke å få det til, istedenfor å sette seg opp imot oss og nekte oss det"* (til saksbehandler/oppfølger).

> *"…de må bli bedre til å høre på hva ungdommen sier…"* (til saksbehandler).

> *"…ikke bare gjør som de selv mener, ikke bare kom og si at du skal bort nå"* (til saksbehandler).

Sitatene viser at ungdommen forventer å bli hørt i den forstand at de gis medbestemmelse. Ungdommen vet best "hvor skoen trykker", mens barnevernarbeiderne vet best om valg av lær og søm; følgelig må ungdommen bli hørt i den forstand at det så langt det er faglig forsvarlig, tas hensyn til deres uttalelser og meninger. Det samme gjelder når vi kommer til kartlegging, da må de på nytt bli hørt, under analyse og evaluering også. Ungdommene trenger å bli regnet med som viktige og betydningsfulle informanter, det er tross alt deres liv det bestemmes over.

Å finne frem til gode og riktige tiltak, tilpasset den enkelte ungdom, er vanskelig. Det faglige skjønnet spiller en avgjørende rolle, samt utvalget av tiltak det er å velge i mellom. Vi finner at ungdom ber om ikke å bli sendt bort (underforstått på institusjon), de ber om å få en sjanse. De vil at barnevernet (både forvaltning og tiltak) hører mer på hva de har å si, hva de har slitt med og hva de selv tenker om fremtiden.

En ungdom etterlyser også bedre alternative tiltak. Vedkommende refererer til et eksempel hvor en ungdom på 17 år, ble plassert i et hybelkompleks sammen med *"eldre menn og utlendinger"*. En annen ungdom legger vekt på at noen trenger barnevernet, men da må de plassere rett barn på rett plass. Vedkommende kom med et eksempel på at barnevernet plasserte en ungdom med skolevansker, på institusjon sammen med ungdom som drev med narkotika, hvorpå vedkommende ungdom selv ble narkoman. En annen ungdom har erfaring med at barnevernet plasserte en hasjrøyker sammen med en amfetaminbruker, som også resulterte i at vedkommende ungdom begynte å misbruke tyngre stoffer.

Flere ungdommer var fornøyd med tiltak fra barnevernet: *"Jeg er fornøyd med MST og videre oppfølging med kontaktperson…"*.

> *"Jeg vil ha kontakt med barnevernet til jeg blir 23 år, vi ble enige om det, …både saksbehandler og jeg syntes det var en god plan"* (ungdom bor fortsatt i fosterhjemmet ved 18 år).
>
> *"…de hørte på meg og godtok og forsto at det var viktig for meg. Jeg er veldig fornøyd med det, at de faktisk hørte på meg"*.
>
> *"Er verken misfornøyd eller har mistillit til barnevernet, så langt har de gjort alt bra…"*.

Når tiltaket er bestemt og planlagt, er neste fase iverksetting. Ungdommen er opptatt av at det ikke glipper her: *"At de skal være flinke til å følge opp…"* (til saksbehandler). Videre råder ungdommen barnevernet til å prioritere i en travel og hektisk hverdag: *"Jeg skjønner at dem har mye å forholde seg til, masse regler og masse unger, men de er nesten nødt til å sette ungene først altså…"* (til saksbehandler). De må få fortgang på arbeidet*: "ikke dra ting ut slik at personen må finne seg noe selv (hun snakker om bolig)"* (til saksbehandler). Hun mener at det ikke går an at det skal ta så lang tid før man får hjelp. Ungdommen reflekterer også over at det er fort gjort å gjøre feil, og at alle gjør det, men spesielt hvis de er uerfarne med arbeidsoppgaver. Han råder barnevernet til å ikke gi så mye ansvar til ansatte med lite erfaring. Han refererer til at media ofte skriver om det barnevernet gjør feil og mindre om det barnevernet gjør riktig: *"De*

gjør jo mer riktig enn de gjør feil…" (generelt til ansatte i barnevernet). Det vanlige er å gi økt ansvar til medarbeidere i takt med økt erfaring. Men i barnevernet er arbeidstempoet høyt og oppgavene ofte uforutsigbare. Det kan bli lite tid til fordeling og planlegging. Da er kollegaveiledning god kvalitetssikring mot "feilgrep". En erfaren kollega går sammen med eller gir råd til en uerfaren når det virker som vedkommende kollega har fått for "store sko" (vanskelig sak).

7.4 Barnevernarbeidernes personlige kompetanse

Skau fremholder betydningen av personlig kompetanse i sosiale yrker, fordi dette er et arbeid hvor den profesjonelle yrkesutøveren i stor utstrekning bruker seg selv som person. Hun beskriver personlig kompetanse som en side ved profesjonell kompetanse, sammen med teoretisk kunnskap og yrkesspesifikke ferdigheter (også omtalt som kompetansetrekanten). Personlig kompetanse handler om hvem vi er som personer, for oss selv og i møte med andre; om hva vi har å gi på det mellommenneskelige plan. Eksempler på personlig kompetanse er i følge Skau 1998) egenskaper som:

- varme og empati
- engasjement og forståelse
- evne til å lytte
- oppriktig interesse for andre mennesker
- evne til å bry seg om andre
- åpenhet for alternative løsninger
- evne til å gi andre anerkjennelse
- evne til å innrømme egne svakheter og feil
- evne til å stole på andre
- menneskelig kontaktevne

Råd fra ungdommen i denne undersøkelsen, handler mye om forholdet til saksbehandler (ovenfor beskrevet som samhandlingsprosessen). Ungdommene kommer med flere råd som omhandler barnevernarbeidernes personlige kompetanse. De opplever det som særlig betydningsfullt å bli forstått ut fra egen situasjon og ståsted. De ønsker å bli hørt og få være med å bestemme tiltak under problemløsningsprosessen. En av grunnene til lite medbestemmelse det vil si at deres meninger blir lite vektlagt, kan i følge ungdommen henge sammen med barnevernarbeiderens manglende innlevelse og forståelse for ungdommens situasjon. Andre råd om at barnevernarbeiderne må bry seg, vise interesse, gi tillit, innrømme egne feil og ikke ta seg selv så høytidelig, viser også til "mangler" ved den delen av barnevernarbeidernes profesjonelle kompetanse, som omhandler deres personlige kompetanse. Svaret ungdommen gir tolkes som at enkelte

ansatte i barnevernet ikke når dem, med ”budskapet” om mulighetene for hjelp og støtte. Motsatt kan det også se ut som om ungdommen ikke når frem med sitt ”budskap”, de etterspør mer forståelse og at deres meninger blir lagt vekt på/tatt hensyn til

Barnevernarbeider sine ferdigheter i samhandling og kommunikasjon, er under særlig påvirkning av vedkommendes personlige kompetanse. Alle barnevernarbeidere kan lære seg kommunikasjonsteori og trene ferdigheter i kommunikasjon, men hver enkelt barnevernarbeider setter sin egen ”farge” på ferdighetene gjennom den personlige kompetansen.

Uggerhøj (1996) hevder at tegn tyder på at kontakten med brukerne, gjennom dialog og menneskelig engasjement, er på vei ut av det sosiale arbeidet, og at det nærmest tolkes som mangel på profesjonalisme, hvis engasjement, personlighet og brukere får lov til å påvirke arbeidet. I følge Skau (1998) er teknifisering og vitenskapeliggjøring et viktig trekk ved utviklingen av omsorgsyrkene i moderne tid (op.cit). I barnevernet er bruk av metodene MST og ART, eksempel på teknifisering og vitenskapeliggjøring. Barnevernarbeider følger en bestemt mal/oppskrift (metodikk) i arbeidet med ungdommene. Metodikken er prøvd ut og har vist dokumentert effekt. Faren ved bruk av manualbaserte metoder, er at barnevernarbeider handler ”mekanisk” og rigid i samhandlingsprosessen med ungdommen, fremfor å være dynamisk og samspillende. Troen på betydningen av selve metodikken kan komme til å skygge over hvor betydningsfull også den personlige kompetansen er. Det er barnevernarbeider sin evne til medmenneskelighet og varme som gir liv til metodene. Når ”manualen” instruerer barnevernarbeider i å konfrontere ungdommen, når han for eksempel ikke har sluttet å røyke hasj, slik avtalen var, er det måten barnevernarbeider gjør det på, hennes medmenneskelighet, kjærlighet og varme som kan føre til endringer hos ungdommen. Nye metoder er ikke alltid svaret, barnevernarbeiderne har fortsatt behov for å vende erkjennelse innover i form av refleksjon omkring egen person og funksjon i relasjon til ungdommen (Karlsson i Skau 1998). Uggerhøj (1996) har undersøkt samarbeid og kommunikasjon mellom utsatte familier og deres rådgivere i sosialforvaltningen. Han finner at familiene legger vekt på relasjonen til den profesjonelle, og muligheten for i høy grad å være involvert i problemløsningsprosessen. Familien legger vekt på rådgivernes evne til å vise menneskelighet, ærlighet og engasjement (op.cit). Klientene legger med andre ord stor vekt på hvordan den personlige kompetansen kommer til uttrykk.

Budskapet fra ungdommene i OBVIT-prosjektet om mer interesse, mer engasjement og bedre oppfølging og mer forståelse, er tydelig. Gis ansatte i dagens barnevern anledning til å utvikle personlig kompetanse? Hvordan kan de ansatte prioritere ung-

dommene mer i en hektisk arbeidshverdag - gi dem bedre oppfølging og være enda mer empatisk?

I følge ungdommen er det gode forholdet mellom ungdommen og barnevernarbeider, av vesentlig betydning for å kunne motta god hjelp. I det gode forholdet ligger mulighetene til å nå frem med hjelp og støtte som ungdommen virkelig trenger. Hver enkelt ungdom i barnevernet er unik på hver sin måte og vet selv best hva som er god og riktig "lest". De kan trenge mer enn bare et par "standardsko", når de skal gå fra barnevern til voksenliv.

Referanser

Askeland, G. A. 1994. *Studium i klientarbeid.* Oslo: Samlaget.

Bratterud, Å m.fl 2006. *Ungdom med barneverntiltak – på vei mot voskenlivet. Delrapport 1.* Arbeidsrappport nr. 18/2006. NTNU samfunnsforsking AS. Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge.

Bunkholdt, V. og Sandbæk, M. 2008. *Praktisk barnevernsarbeid.* Oslo: Gyldendal Akademisk.

Oterholm, I. 2008. *Barneverntjenestens arbeid med ungdom i alderen 18 til 23 år.* Rapport nr.1/2008. Diakonhjemmet høgskole i Oslo.

Røkenes, O.H. og Hanssen, P. H. 2002. *Bære eller briste. Kommunikasjon og relasjon i arbeid med mennesker.* Bergen: Fagbokforlaget.

Skau, G. M. 1998. *Gode fagfolk vokser ikke på trær. Personlig kompetanse som utfordring.* Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

Skårstad, A, Bratterud, Å, Binde, R, Horneman, K og I. S. D. Husby 2007. *Fra 17 til 18. Endret livssituasjon for ungdom med barneverntiltak i Trondheim.* OBVIT-prosjektet. Delrapport 3. Arbeidsrapport. NTNU Samfunnsforskning AS, Barnevernets utviklingssenter.

Uggerhøy, L. 1996. Profesjonelle personligheder. I Sandbæk, M. og Tveiten, G. (red). *Sammen med familien. Arbeid i partnerskap med barn og familier.* Oslo: Kommuneforlaget.

Ragna Binde

8. Oppfølging av ungdom i barnevernet

I dette kapitlet ser vi spesielt etter hvilken støtte ungdommene som deltok i OBVIT-prosjektet ønsker i overgangen til voksenlivet, og hvilken informasjon de har fått om muligheter til oppfølging. Vi går også nærmere inn på forholdet mellom relasjonen mellom ungdom og barnevernarbeideren. Er det slik at kvaliteten på relasjonen mellom ungdom og barnevernarbeideren har konsekvenser for om ungdommene ønsker og om de får oppfølging?

De fleste ungdommer som er 18 år, om de er under barnevernet eller ikke, er ofte ikke helt rede til å klare seg selv. De som flytter hjemmefra i 18-årsalderen har gjerne en familie de kan støtte seg til og reise hjem til. I dag varer ungdomstiden lengre enn før, og mange blir boende hjemme til langt over myndighetsalder. Ungdom som bor i fosterhjem eller institusjon, har også behov for støtte etter at de har blitt myndige. Oftest har de behov for sterkere støtte fordi de har flyttet ofte, og kan ha et svakt venne- og familienettverk. Forskning viser at mange ungdommer som har vært under omsorg av barnevernet, eller har hatt tiltak i barnevernet, har et dårligere utgangspunkt for et voksenliv enn andre ungdommer (Kristofersen 2005). Langt flere barnevernsbarn har dårligere helse, lavere utdannelse og lavere inntekt, flere går på sosialhjelp, flere er arbeidsledige og har en større dødelighet enn andre ungdommer. Bare tre av ti barnevernsbarn klarer seg bra som voksne (Kristofersen 2005, Clausen og Kristofersen 2008).

En godt tilrettelagt oppfølging kan gi flere ungdommer en god og verdig start på voksenlivet. Mulighetene for å mestre utfordringene i overgangen øker betraktelig dersom de får god oppfølging (Clausen og Kristofersen 2008). Målrettet og faglig forsvarlig støtte, for de mest utsatte ungdommene fra de fyller 18 til de fyller 23, kan forebygge menneskelige lidelser og sikre resultatene av den innsatsen barnevernet har satt inn. Forskning viser at prognosene for ungdom som har vært under barnevernet, bedres betraktelig dersom de får fortsatt støtte fra barnevernet utover 18 år. Oppfølging i form av forlenget støtte fra fosterforeldre er et ettervern som blir hyppigere anvendt enn annen oppfølging, og en innsats som viser å gi gode resultater (Clausen og Kristofersen 2008).

8.1 Er god relasjon forutsetning for god oppfølging?

Hvordan framtrer overgangen fra barnevern til voksenliv for barnevernets ungdommer? Hvordan beskriver ungdommene denne overgangen, hva er deres opplevelse, forståelse og tolkning av denne overgangen? Vi vil fokusere på relasjonens betydning for samhandlingen mellom ungdom og de voksne hjelperne. Hvordan opplever ungdommene samhandlingen og hva er relasjonens betydning for å kunne motta hjelp i overgangen til voksenlivet?

Ungdommene som er intervjuet, er samstemte om hva slags type involvering de ønsker av barneverntjenesten. De ønsker en relasjon preget av genuin interesse og lydhørhet, og vil gjerne at andre skal forsøke å forstå deres situasjon. Videre framheves det at de må *"vær te å stol på"*, være etterrettelige og troverdige. For barnevernarbeidere og andre voksne, som samhandler med barn og ungdom som er under barnevernet, er kvaliteten på relasjonen avgjørende for hvordan samarbeidsprosessen utvikles. Det viser undersøkelser og systematisert praksiserfaring (Røkenes og Hanssen 2002).

Spesielt i barnevernet er det viktig at de voksne som ungdommene samarbeider med, har relasjonskompetanse. Kommunikasjon mellom mennesker er basis for hvordan en opplever relasjonen. I relasjonen har begge et ansvar. Relasjonen er nødvendig for at den andre skal kunne mobilisere ressurser for en langvarig endringsprosess. For at ungdommen skal kunne arbeide med sin utviklingsprosess, er han/hun avhengig av å oppleve relasjoner preget av tillit, omtanke og gjensidighet (Shulman 2003). Relasjonskompetanse dreier seg om å forstå og samhandle på en hensiktsmessig måte, det vil si at fagpersonen kommuniserer på en måte som gir mening, og som ivaretar den overordnede hensikten med samhandlingen, og som ikke krenker den andre parten. En samhandling der fagpersonen forstår, tar på alvor, viser respekt og møter den andre som medmenneske er sentrale faktorer i en god relasjon. Andre undersøkelser støtter opp om betydningen, en god relasjon har for at ungdommen skal kunne gis muligheter til å arbeide med sin utvikling. Horneman (1996) viser hvor avgjørende relasjonen til de voksne hjelperne er for ungdommenes motivasjon, for å arbeide med sin endringsprosess. Hun har intervjuet ungdommer om deres opplevelser av relasjonen til hjelperne ungdommene har møtt i barnevernet. I hennes undersøkelse beskriver ungdommene ulike typer hjelpere, hvor noen har vært til hjelp og andre ikke. Egenskaper som beskrives som hjelpsom er at personen er tilgjengelig, trygg, lyttende, ærlig og at ungdommen opplever å bli sett og møtt. Edvardsen (1998) fant i en undersøkelse av ungdommer i alderen 15 til 18 år, som har bodd i institusjon, at de beskrev dyktige hjelpere som lyttende, spørrende, ærlige og utholdende. De utvalgte voksne omtales med

varme og respekt. En ungdom sier: ”Det er den beste personen jeg har møtt”. Sagatun (2005) beskriver i en studie av miljøarbeid hjemme hos unge gutter, samarbeidsrelasjonen som et av de bærende elementer i ungdommenes endringsprosess. I samarbeidsrelasjonen legger miljøarbeideren til rette for den enkeltes utviklingsprosjekt, og bidrar til å styrke motivasjonen for den videre vei i endringsprosessen. God samarbeidsrelasjon motiverer for å ta imot hjelp.

8.2 Ulike erfaringer med barnevernet

Vi har valgt å ikke skille mellom de ulike typer hjelpere, selv om disse kan ha ulike roller i forhold til ungdommen. Noen ungdommer beskriver sine erfaringer med saksbehandlere, andre med barnevernarbeidere, miljøarbeidere eller kontaktpersoner. I denne sammenhengen har vi ikke materiale til å se på innholdet i de ulike rollene disse hjelperne har. Vi har intervjuet ungdommer som har hatt hjelpetiltak, bodd i institusjon eller fosterhjem. Ungdommene har hatt varierte opplevelser og erfaringer med barnevernet og barnevernarbeiderne. De har ulike opplevelser av hva som er hjelpsomt i overgangen fra barnevern til voksenliv. Ungdommene forteller om barnevernarbeidere som lytter, forstår og som handler ut fra hva situasjonen krever. Kontakten bygger på en relasjon som kjennetegnes av involvering og tillit. En ungdom uttrykker det slik: *”Barnevernet kommer og ordner opp når det trengs, enten når jeg ber om det eller at fostermor kontakter dem. De bryr seg om meg”*.

Slik ungdommen ser det, bygges tillit mellom ungdom og barneverntjenesten ved relasjoner preget av deltagelse i beslutninger om eget liv, at de lytter til hva ungdommen mener og forsøker å få det til. En av ungdommene beskriver barnevernarbeideren som en av dem som kjenner henne best, på linje med fosterforeldrene. Saksbehandleren er en hun kan betro seg til om vanskelige personlige tema. En av ungdommene er spesielt opptatt av å vite at hun har mulighet til kontakt med barnevernet og saksbehandleren, selv om kontakten ikke er hyppig. *”Det er viktig for meg at de tar kontakt, det er viktig for meg at jeg veit jeg har henne på en måte”*.

Det å vite at noen er der gjør livet mer forutsigbart og lettere å forstå. En av ungdommene har spesielt stor tillit til at saksbehandler strekker seg langt for å legge forholdene godt til rette for ungdommen også i framtida. *”Opplever at jeg bestemmer over egen framtid, har skrevet under på at jeg vil være under barnevernet fram til jeg er 23 år”*.

”Kjempegrei, et bra menneske”

Når det gjelder støtte fra barnevernet, peker en ungdom ut to ansatte fra barnevernet og kontaktpersonen på institusjonen, som personer hun stoler på og som kan gi støtte. Hun skal ha kontakt med dem når hun flytter ut og frem til hun fyller 20 år. Kontaktpersonen fra institusjonen håper ungdommen å kunne ha kontakt med resten av livet. Ungdommen gir uttrykk for at kontaktpersonen ikke bare kan glemme henne etter at hun har opphørt å være kontaktperson. *”Det er ikke slik det fungerer”*. Ungdommen gir uttrykk for at hun er noe mer enn en kontaktperson, hun prøver å gjøre alt for at jeg skal ha det bra, gjøre alt for å ”få meg best”. Ungdommen sier hun tenker mye på henne, hun føler det nesten som hun er hennes barn. *”Jeg er egentlig kjempeglad i henne”*. Andre barnevernarbeidere beskrives slik: *”Kjempegrei, hun vil bare det beste for meg”*. En ungdom sier at hun ikke stolte på saksbehandleren i begynnelsen, men da ungdommen lærte henne å kjenne, begynte ungdommen å stole på henne.

Flere av ungdommene har god og positiv erfaring med å få hjelp. God relasjon til en voksen synes å være utslagsgivende for å se muligheten og nytten av oppfølging, utover kun økonomisk støtte etter fylte 18 år. De beskriver en interesse fra barnevernarbeideren som tolkes av ungdommen, som et reelt engasjement som går utover det faglige engasjementet. Dette engasjementet oppleves av ungdommen som noe ekstra utover det rent profesjonelle. En samarbeidsprosess som innehar kvaliteter, med reelt engasjement, skaper føringer som i større grad muliggjør oppfølging og støtte.

”Fostermor holder den nødvendige kontakten”

Det er ikke alle ungdommene som ønsker aktiv involvering fra barnevernet. Noen føler ikke at de har så mye med barnevernet å gjøre, og ønsker derfor ikke noe særlig grad av involvering.

> *”Fostermor holder den nødvendige kontakten. De er her to ganger i året for å høre om alt er i orden, samme personen de to siste årene, kjenner henne, men husker ikke navnet. Det er greit at de kommer jeg er veldig fornøyd med dem. For meg er det bare en formalitet”*.

Ungdommen er fornøyd med at de gjør det de skal, selv om det ikke oppleves som helt nødvendig. Denne aktiviteten fra barnevernets side gir forutsigbarhet for ungdommen selv om den ikke oppleves som nødvendig. Han har også en positiv tolkning av barnevernets intensjon med å ikke involvere han mer direkte.

> *”De kunne ikke gjort det noe bedre for meg. Hjelpen fra dem er kanskje grunnen til at jeg har det så bra, det kan være viktig at jeg egent-*

lig ikke merker at jeg er under barnevernet. De vil sikkert at en skal ha det så normalt som mulig, og det har de klart".

Denne ungdommen har satt pris på at barnevernet ikke har involvert han i særlig grad, det har bidratt til at han opplever seg som en vanlig ungdom.

"Nei de stoler jeg ikke på"

Andre ungdommer har sterk mistillit til barnevernet, og ønsker ingen kontakt eller oppfølging. De har ikke blitt hørt selv når de ønsket det. De føler at deres mening ikke er blitt etterspurt eller vektlagt.

"Det har ikke vært mye hjelp da, de har bare plassert meg, har ikke opplevelse av og fått deltatt og blitt spurt, det er andre som har bestemt for meg".

"Jeg ble ikke spurt hva jeg mente, jeg visste ingen ting, traff fostermor en gang, så ble jeg flyttet. Det skjedde så fort alt sammen".

Disse ungdommene føler ikke at de har vært delaktige i viktige beslutninger som angår deres liv. Det er lite som tyder på at de har opplevd å forstå begrunnelser for viktige beslutninger, eller at de føler de har hatt en sentral og aktiv rolle i eget liv. Enkelte ungdommer uttrykker en opplevelse av å bli holdt utenfor beslutninger og føler en viss avmakt. Dette tolker ungdommene som mangel på interesse for ungdommens syn og meninger. Noen ungdommer uttrykker sterk mistillit til barneverntjenesten og sin egen saksbehandler.

"Har en tendens til å synes at de folka som kommer hit er falske, de er ikke interessert i meg, det er bare jobben deres, de driter i alt(..) Hvis de ikke er interessert så vil jeg ikke snakke med dem, hvis de kommer hit bare for å lire ut av seg noe som ikke angår dem, vil jeg ikke ha noe med dem å gjøre".

En ungdom som overhode ikke har tillit til barnevernet, sier:

"Nei, dem stoler jeg ikke på, de har aldri vært noen ærlige mennesker, for å si det sånn. I mine øyne så er barnevernet noe tull, i hvert fall for de som ikke trenger dem. De ødelegger familier. Men for de som trenger dem, synes jeg barnevernet er en grei ting".

De barnevernsarbeiderne som, slik noen ungdommer tolker det, *"bare gjør jobben sin"* uten å vise ekte engasjement, er ikke alle ungdommene fornøyd med. Noen har spesielt behov og ønsker om å oppleve engasjement og interesse utover et visst minimum.

Når ungdommene ikke møter ekte engasjement hos barnevernarbeideren, tolkes det som mangel på interesse, og disse ungdommene tror ikke at barnevernet kan yte nok støtte i overgangen til voksenlivet.

8.3 Kontinuitet og kvalitet i relasjoner

Flere av ungdommene vi intervjuet, viser til dårlig relasjon til barnevernarbeider. Historiene er ulike, enkelte viser til brudd med barnevernet ved skifte av saksbehandler. Dette uttrykkes på ulike måter:

> *"Skiftet saksbehandler som jeg overhodet ikke likte, dermed ble det slutt på kontakten med dem ".*

> *"De skiftet saksbehandler uten å gi beskjed, da blir man fort oppgitt og da orker man ikke å stole på noen".*

Kontinuitet og det å vite at noen er der ser ut til å gjøre livet mer forutsigbart og lettere å forstå (Bunkholdt 2006). Langvarig og regelmessig kontakt mellom ungdom og barneverntjenesten, ser ut til å være avgjørende i oppbygging av en god relasjon. Det er en gjensidighet mellom kvaliteten i relasjonen og tillitsforholdet. Kommunikasjonsprosessen er avgjørende for om denne gjensidigheten skal utvikle seg positivt. Forutsetninger for å kunne kommunisere godt er stabilitet og kontinuitet i kontakten (Larsen 2006). Flere ungdommer opplever stadig å få nye saksbehandlere å forholde seg til.

> *"Saksbehandleren har jeg møtt en gang, Jeg kjenner henne ikke".*

> *"Etter at jeg flyttet i fosterhjem har det skiftet saksbehandlere fire ganger i løpet av de to årene, en av saksbehandlerne fikk jeg ikke møte engang (…) De kjente meg ikke, kjente ikke bakgrunnen min".*

Det gir lite grobunn for tillit og gjensidighet når relasjonen i følge ungdommens forståelse, er preget av mangel på kontinuitet, mangelfull oppfølging, dårlig informasjon og mangel på medbestemmelse. Det tar tid å bygge opp et tillitsforhold. Det er en møysommelig prosess å komme i posisjon, hvor samhandlingen med ungdommen kjennetegnes av tillit og gjensidighet, og hvor kommunikasjonsprosessen gir grunnlag for forståelse (Thrana 2008). Kommunikasjonen mellom barnevernstjenesten og ungdommen må ha som hovedmål, at budskapene de sender hverandre er forstått og erkjent. Dette er mål som i følge ungdommene ikke alltid nås, noe som også bekreftes i andre undersøkelser (Oterholm 2008). I Oterholms undersøkelse kommer det frem at

barneverntjenesten gir informasjon om ettervernstilbud, men det er uklart om denne informasjonen blir oppfattet og forstått av mottakeren.

8.4 Ønske om oppfølging og behov for støtte

Intervjuene tyder på at Gartnerhaugen gir et tilbud som synes å være rimelig treffsikkert, i forhold til hva ungdommene opplever som hjelpsomt i overgangen til voksenlivet. Gartnerhaugen vektlegger de personlige egenskapene hos miljøarbeiderne i arbeidet med ungdommene: ”Personlige egenskaper er en unik kombinasjon av menneskelige kvaliteter og ferdigheter, som vi ser som viktig for samspillet mellom mennesker og av stor betydning for utvikling av en god relasjon”. (Årsrapport for Miljøarbeidertjenesten Gartnerhaugen 2007 s.13). Hvilken kompetanse er det miljøarbeiderne ved Gartnerhaugen innehar, som gjør at samhandlingen med ungdommene gir mening? En ungdom uttrykker det på denne måten:

> *”Det har vært greit med henne, for hun sparker meg bak noen ganger. Av og til kan jeg være tiltaksløs, det blir rotet i hodet mitt og da vet jeg ikke hva jeg skal gjøre. Da ringer hun helse- og velferd. Noen ganger har jeg klart å gjøre det sjøl, men ikke alltid”.*

En annen ungdom var fast bestemt på at hun ikke ville ha noe med barnevernet å gjøre etter fylte 18 år. Denne ungdommen var fornøyd med fosterhjemmet, men har vært negativ til og irritert på oppfølgingen fra barnevernet. Med initiativ fra fostermor fikk hun oppfølging fra Gartnerhaugen: *”Det viktige med Gartnerhaugen er at de faktisk hørte på meg og godtok og forstod hva som var viktig for meg. Jeg er veldig fornøyd med at de faktisk hørte på meg”.*

Denne ungdommen har fått hjelp fra Gartnerhaugen i etableringsfasen med egen bolig. Ungdommen har opplevd at miljøarbeideren både har sett og forstått, det har gitt en ny og god erfaring, og som har fremmet håp om at det er mulig å få støtte også i fremtiden. Å styrke motivasjonen for den videre vei i ungdommenes endringsprosess, er faktorer som blir påpekt som sentrale også i andre undersøkelser (Sagatun 2005). Flere av ungdommene har en bakgrunn med så alvorlig problematikk, at det tilsier at de vil ha nytte av støtte, oppfølging og behandling videre. Det å være motivert for å motta hjelp er grunnleggende for å kunne arbeide med egen utviklingsprosess.

Ungdommene i vår undersøkelse, beskriver miljøarbeiderne ved Gartnerhaugen som personer som er i stand til å ivareta brukerperspektivet, det vil si å være lydhør for ungdommenes egen opplevelse og deres egne valg. Samhandlingen med miljøarbei-

derne ved Gartnerhaugen, viser kvaliteter ved relasjonen, som fremmer utvikling for ungdommen. Å møte en miljøarbeidertjeneste med den kompetansen de innehar, har vært avgjørende for motivasjonen til å ta imot støtte.

Enkelte av ungdommene har fosterhjem som har vært aktive i å formidle hjelp, blant annet kontakt med Gartnerhaugen som ungdommene har opplevd som nyttige. Gode fosterhjem har vært et sted ungdommene søker tilbake til, når de trenger følelsesmessig støtte. Undersøkelser viser at støtte fra fosterforeldre er et ettervern som gir gode resultater (Clausen og Kristoffersen 2008).

Ungdommene har ulike oppfatninger av hvor lenge det er mulig å få oppfølging og videre støtte. I denne sammenheng synes det som det er mangelfull informasjon, om ungdommenes rettigheter til å få hjelp og støtte i perioden 18 til 23 år. Ønske om videre støtte uttrykkes på ulike måter:

> *"En telefon i ny og ne hadde ikke vært noe problem nei. (..) Bare ringt og spurt hvordan det har gått".*
>
> *"Hvis det har gått en stund, så plutselig kan de ringe meg, så da vet jeg at jeg har noen der også, så da kan jeg drite i problemene mine, liksom".*
>
> *"Trenger en å snakke med som ikke er forutinntatt, som kan hjelpe med å sortere tanker".*
>
> *"Trenger hjelp med søknader, ellers går det i ball".*

Vi ser av sitatene at ungdommene ønsker både praktisk støtte og at noen bryr seg og etterspør hvordan det egentlig står til.

Mange ønsker ikke oppfølging fra barnevernet, noe som begrunnes med mistillit og dårlige relasjoner til barneverntjenesten. Selv om noen ikke ønsker kontakt med barnevernet, beskriver de likevel områder de kunne ha behov for å motta støtte. Temaene de foreslår kan inndeles i behov for praktisk eller følelsesmessig støtte.

Behov for praktisk støtte kan tematisk listes opp slik:

- råd og veiledning i forhold til praktiske hverdagsferdigheter
- hjelp til å sende søknader og mestre å komme gjennom barrierene hos NAV og andre voksentjenester
- hjelp til å søke om skole og arbeid

- oppfølging i forhold til skole og arbeid
- hjelp til å skaffe bolig
- økonomisk støtte

Behov for følelsesmessig støtte kan tematisk listes opp slik:

- behov for å snakke med en nær voksen om sin livssituasjon
- trenger et ”hjem” å søke tilbake til når det blir vanskelig
- støtte til å forholde seg til biologisk familie, når barnevernet er ut av bildet
- hjelp til å følge opp behandling
- støtte til å bli rusfri
- trenger noen som ringer for å høre hvordan det går

Sitatene ovenfor tyder på at flere av ungdommene opplever det som nyttig, om noen viser interesse for dem når de har flyttet ut fra barnevernet. Det synes å være sentralt hvordan relasjonene til de voksne oppleves, for å være mottagelig for å ta imot støtte. Den voksne må ikke være forutinntatt, det vil si ikke være fylt av forforståelser, men være åpen for ungdommens ønsker og behov. Ungdommen ønsker bistand med å sortere vanskelige tanker og følelser. Dette forutsetter en relasjon som innehar kvaliteter med stor evne til å være lydhør og evne til fleksibilitet. Samtlige av de ungdommene som ble intervjuet, gir uttrykk for å ha behov for en form for støtte og oppfølging, i overgangen til et selvstendig voksenliv. Noen av ungdommene ønsker ikke å få denne støtten fra barnevernet, men uttrykker at de får eller ønsker å få det fra familien. Ønske om støtte er uavhengig av om de bor i fosterhjem, institusjon eller har hjelpetiltak.

Som vi ser av sitatene fra våre informanter, uttrykker de behov for både praktisk og følelsesmessig støtte. Lignede resultat finner vi i Storø (2005) sin undersøkelse av ungdom i institusjon i overgang til en selvstendig tilværelse. En del av ungdommene er i ettertid motivert for å ha en samtalepartner, for å snakke med og for å bistå i å skape mening ”og å sortere tanker”. Han viser til at mange av barnevernsbarna forstår det som har skjedd, etter at det har gått en tid etter at hendelsene har funnet sted. Erkjennelsen av behovet for å snakke om, og bearbeide hendelser dukker ofte opp i ettertid, derfor er det viktig at ungdommene får tilbud om en samtalepartner, de har tillit til etter at de har fylt 18. Storø (2005) viser til at de unge, som har hatt omsorgspersoner i forpliktende og vedvarende relasjoner, kommer best ut av det som unge voksne. En erfaring er at de som har størst mistillit til barnevernet og har hatt fleste brudd og skiftinger, har hatt dårlige relasjoner til fosterhjem, fagpersoner i institusjon og barnevernet, ikke ønsker bistand eller har forventninger om støtte i overgangen fra barnevern til voksenliv. Det finner vi også i vår undersøkelse. De som har hatt størst periode av sin

oppvekst under belastende vilkår, er altså minst motiverte og har minst forventninger og ønsker om oppfølging (Storø 2005).

8.5 Kunnskap om muligheter for oppfølging

Ungdommene vi har intervjuet, har mangelfull kunnskap om sine rettigheter til oppfølging. Hva de vet om rett til oppfølging virker tilfeldig. De som har bodd i institusjon er bedre orienterte om sine muligheter til oppfølging enn ungdom i fosterhjem. Ungdom med hjelpetiltak har lite og ingen kunnskap om muligheter for videre støtte. På spørsmål om hvilken informasjon de har fått om oppfølging utover 18 år svarer ungdommene slik:

> *"Kjenner til at en har rett til oppfølging, og klagerett, vet ikke hvor en har fått denne informasjonen, men det er vel logisk".*

> *"Det gjorde de sikkert, men den mappa har jeg lagt vekk".*

Som vi ser av sitatene, har enkelte ungdommer en formening om at de har muligheter for oppfølging, men at det er uklart av hvem og hvordan de har fått denne informasjonen. Andre har tidligere trodd de kunne få oppfølging til de var 23 år, men mener de har mistet retten til oppfølging ut fra at de har gjort valg som barnevernet var uenig i:

> *"Trodde tidligere at jeg kunne være under barnevernet til jeg var 23, men det har skjedd så mye siden den gangen, så nå tror jeg ikke jeg har noen rettigheter".*

> *"Tror jeg mistet muligheten til oppfølging da jeg gjorde valg barnevernet var uenig i".*

Andre har ikke oppfattet at de har fått informasjon om mulighet til oppfølging:

> *"Husker ikke at de sa noe om det nei"… "Har aldri hørt noe om det".*

En ungdom med hjelpetiltak ble fortalt; at hvis hun hadde behov for noe, skulle hun ta kontakt selv. Men hun og den nye saksbehandleren kom ikke så godt overens, så hun tok aldri kontakt. Hun vet ikke om de hadde kunnet hjelpe henne med noe nå når hun er blitt 18. Ingen har snakket med henne, om hvilke rettigheter og muligheter for hjelp og støtte fra barnevernet hun har, nå som hun har fylt 18 år. Ingen planer har blitt laget, og ingen har spurt henne om hun kan tenke seg mer kontakt eller oppfølging.

Da ungdommene var 17 år, kom det frem at mange av dem ikke var kjent med at det kunne være aktuelt med tiltak etter 18 år (Bratterud m.fl. 2006). De fleste som ble intervjuet da de var 19 år, var fortsatt usikre på om de hadde muligheter eller rett til oppfølging fra barnevernet. Manglende kunnskap om og usikkerheten i forhold til muligheter til oppfølging, tyder på at avslutningsfasen og overføringsarbeidet for ungdommene i barnevernet er preget av utydelighet. Informasjonen, som eventuelt er gitt, er ikke oppfattet og forstått av ungdommene. Intervjuene viser at våre informanter har manglende kunnskap om sine rettigheter til oppfølging; noe som medfører at ungdommen ikke får den oppfølging de faktisk har krav på. Dette bekreftes av Fylkesmannen og Helsetilsynet i Sør-Trøndelag i rapport av 10.06.08, hvor det påpekes svikt i informasjon og oppfølging av risikoutsatte barn og unge i Trondheim kommune:

> ”Trondheim kommune sikrer ikke gjennom styring at ungdom som har mottatt hjelp fra barneverntjenesten gis informasjon om sine rettigheter for fortsatt hjelp etter fylte 18 år”.

Det er ulik kunnskap om muligheten for oppfølging, for ungdom som har hatt hjelpetiltak, bodd i fosterhjem eller institusjon. Ungdommene fra hjelpetiltak uttrykker at de ikke har opplevd å bli prioritert, og de har ikke forventninger om støtte når de har fylt 18 år. Det pekes på at overganger ved skifte av saksbehandler eller kontaktpersoner er sårbare. Det ser ut som om innholdet i relasjonen til kontaktpersonen, gir føringer til om hvorvidt ungdommen ser muligheter, til å få oppfølging og støtte. De peker på enkeltpersoner som har vært viktige, men i det store og hele sitter de igjen med at de har fått liten hjelp, og stoler ikke på barnevernet. Dette synet er mest framtredene for ungdommer som har hatt hjelpetiltak. Enkelte opplever å ha fått god støtte, og har hatt godt samarbeid med barnevernarbeideren, men har likevel liten kunnskap om muligheten til videre oppfølging. De fleste har forslag til hva slags støtte de ville ha.

De som har langvarige fosterhjemsopphold, og opplever fosterforeldre som egne foreldre, får god støtte fra fosterforeldrene i overgangen. Ungdom i fosterhjem er i liten grad kjent med muligheten for oppfølging av barnevernet utover 18 år, og har heller ikke vært tilstede på avslutning eller overføringsmøter. Fravær av informasjon til fosterbarn og fosterforeldre er også funn i en landsdekkende undersøkelse om ettervern (Oterholm 2008).

Selv om ungdom i institusjon er bedre kjent med mulighetene for oppfølging, og har i større grad fått oppfølging fra andre instanser som HV og Gartnerhaugen, er det uklart for dem hvordan denne overføringen har skjedd og hvem de eventuelt har fått informasjon fra.

Det er ulike holdninger til barneverntjenesten. Noen av ungdommene vi snakket med er sinte, såre og frustrerte i forhold til barnevernstjenesten, og vil ikke ta imot tilbud om ettervern når de blir 18 år. Andre ungdommer har tillit til barnevernet og ønsker oppfølging, men er i liten grad orientert om denne muligheten.

8.6 Ulike typer kompetanse

I følge Storø (2005) er barnevernsfeltet i dag opptatt av at støttepersonenes personlige kunnskap alene, ikke er tilstrekkelig for å bistå barnevernsbarna i overgangen til voksenlivet. I tillegg til at ungdommene er i en komplisert livsfase, er også noen i ferd med å avslutte en klientkarriere. Vi voksne har alle vært gjennom en overgang fra ungdom til voksenliv, og vi har kanskje erfaringer med å ha barn eller barn av venner som har flyttet hjemmefra. Det er ikke gitt at vi kan anvende disse erfaringer og kunnskap til ungdommene som i dag flytter ut av barnevernet. Det krever teoretisk og profesjonell fagkunnskap, samt kontekstuell kunnskap om samfunnet. Storø (2005) etterspør hva som er funksjonell hjelp for disse ungdommene. Forskning viser at det er stort sprik mellom hva barnevernarbeiderne mener om hva som trengs i denne overgangen, og hva ungdommen selv gir uttrykk for (Iglehart 1994 i Storø 2005). Våre funn bekrefter dette. Ungdom som har tatt selvstendige valg som barnevernet har vært uenig i, opplever at de har mistet muligheten til videre støtte. Noen ungdommer oppgir at deres valg ikke var i samsvar med hva barnevernet mente. Det tolkes av ungdommen som at de ikke har gjort seg fortjent til støtte fra barnevernet. Vi har eksempler på flere sprik mellom det barnevernarbeiderne mener, og ungdommenes egen forståelse av situasjonen. Dette aktualiserer behovet for å hente kunnskap fra ungdommenes egne fortellinger. Engasjement og støtte er sentrale begrep i fortellingene til dem som ble intervjuet. De ønsker støtte på ulike måter. De som kommer i konflikt med barnevernet eller har mistillit til barnevernet, er de som har fraskrevet seg muligheten til oppfølging. Uavhengig av om uttrykte ønsker fra ungdommen om støtte i overgangen er forskjellig i styrke, formulerer de likevel ulike behov for støtte fra ”noen”. Disse ”noen” kan være voksne eller venner som bryr seg.

For at ungdommen skal få en bistand som oppfattes som hjelpsom, er en avhengig av at ungdommen er blitt sett, hørt og forstått. Det er avhengig av en barneverntjeneste som gir rammer og muligheter for fagfolkene, til å se og forstå ungdommen. Det forutsetter en barnevernstjeneste, som legger til rette for at saksbehandler, blir gitt tid og rom for kontinuitet og forutsigbarhet i relasjonen. Forskning viser at forløpet i en bar-

nevernsak er en ømfintlig prosess. En positiv utvikling henger blant annet sammen med kontinuitet fra saksbehandlerens side (Børjeson og Håkansson 1990, Binde 1994).

Voksne som ser og forstår

I intervjuene gir flere av ungdommene uttrykk for at de vil ha en barnevernstjeneste, som kan være der og stille opp både når det trengs, og når behovene ikke er prekære. Ungdommene i vår undersøkelse, ønsker å møte et barnevern som involverer seg og viser tillit. De voksne som ungdommene beskriver som viktige personer, og som gir god hjelp, har de fellestrekk at de har vært engasjerte og vist tillit. Ungdommene har opplevd både å bli sett, hørt og forstått. Dette kan være voksne i en profesjonell rolle som saksbehandler, miljøarbeider eller psykolog. Det kan også være voksne i nettverket som fosterforeldre eller familie. Den gode hjelpen er avhengig av en medvirkningsprosess hvor ungdommene hele tiden blir lyttet til og forstått. Det er avhengig av involvering fra de voksnes side, og en relasjon hvor ungdommen har tillit til at de voksne er der for dem. Gode fosterforeldre har spilt en viktig rolle i ungdommenes liv, det samme har dyktige fagfolk, som engasjerte saksbehandlere og miljøarbeidere. De voksne som ungdommene beskriver som viktige og som gir god hjelp, har fellestrekk som går igjen, enten de er voksne i en profesjonell rolle eller representerer det private nettverk som fosterforeldre. De kjennetegnes med engasjement, menneskelighet og ærlighet i møtet med ungdommen. Uggerhøj (1996) legger i begrepet engasjement at saksbehandleren er reelt opptatt av hvordan ungdommen og familien har det. At de lytter aktivt til hva de har å si og lever med dem både i sorger og gleder. Uggerhøj påpeker at ærlighet viser seg, ved at barnevernarbeideren er tydelig i forhold til hva de mener, og hvordan de vurderer ungdommens situasjon og hvilke tanker de gjør seg i forhold til videre tiltak.

8.7 Avslutning

Vi har i dette kapitlet sett spesielt på hvilken støtte ungdommene i OBVIT-prosjektet ønsker i overgangen til voksenlivet, og hvilken informasjon de har fått om muligheter til oppfølging. En god relasjon til hjelperen, er en viktig faktor for om de får og ønsker å motta videre oppfølging. Hvordan hjelperne best kan bidra til å gi støtte og hensiktsmessig hjelp er sammensatt. I dette kapitlet har vi fokusert på den gode relasjonen som en sentral faktor for hvorvidt ungdommen får og ønsker oppfølging.

Graden av ønske eller egen opplevelse av behov for støtte, er avhengig av relasjonen, tilliten og opplevelsen av omsorg fra barnevernets side. Etter det andre intervjuet, da

ungdommene var 18 år, finner vi at ungdommene viser til tre ulike typer ønsker og erfaringer med barnevernet og barnevernets oppfølging:

(1) Ønsker oppfølging og involvering, opplever å få god oppfølging, å bli hørt og å ha innflytelse i viktige beslutninger. Barnevernet oppfattes som viktig støttespiller.

(2) Ønsker ikke å involveres og vil helst ikke ha kontakt med barneverntjenesten. Barnevernet oppfattes som overflødig og unødvendig.

(3) Ønsker oppfølging, men føler seg oversett og maktesløs. Har mistet troen på at det er mulig å få god hjelp fra barnevernet. Barnevernet oppfattes som en sviker.

For mange av ungdommene er overgangen til voksenlivet en kritisk periode. Det kan synes som om de ungdommene som har mistillit til hjelpeapparatet på grunn av dårlige erfaringer, ikke ber om hjelp eller ikke ønsker oppfølging, selv om både deres livssituasjon og uttalte behov tilsier at de har behov for bistand. Det kan få uheldige konsekvenser for ungdommen, og er en uønsket situasjon for både ungdom og barnevernet. Spesielt de ungdommene som beskriver en relasjon til barnevernarbeideren med kvaliteter som innebærer interesse og forståelse utover den faglige kompetansen, virker motiverte for og ønsker oppfølging etter fylte 18 år. Selv om mange ikke ønsket oppfølging fra barnevernet, fordi de har dårlige erfaringer og liten tillit til at barnevernet kan yte hensiktsmessig hjelp, uttrykker de behov for både praktisk og følelsesmessig støtte. Hovedbudskapet er et ønske om at noen viser interesse og etterspør hvordan det går. Videre ønskes støtte fra noen som er lydhøre, fleksible og ikke er forutinntatte, men som kan være åpne for ungdommenes ønsker og behov.

Muligheten til oppfølging er i liten grad oppfattet av ungdommene. Ungdommenes kjennskap til mulighet for oppfølging virker tilfeldig. Dette viser at det er meget viktig at informasjonen om mulighet for oppfølging gis, slik at budskapet blir mottatt av ungdommene. Skal en skjønne ungdommenes forhold til oppfølging, må en se avslutningen og overgangen fra barnevernet fra ungdommenes ståsted. En forutsetning er at brukermedvirkning og selvbestemmelse, praktiseres hele veien i samarbeidsprosessen med ungdommen.

Et hovedbudskap i ungdommenes fortellinger, er forventingen om å møte et hjelpeapparat og barnevernarbeidere, som har innsikt og forståelse for deres behov og livssituasjon. Et hovedbudskap for å kunne motta hjelp, handler om en relasjonskompetanse, der dialogen med ungdommen er sentral. For å komme i posisjon hvor man kan bygge

relasjoner til ungdommen, må ungdommen bli sett og forstått slik som den er, og bli møtt med forståelse. Det ungdommene etterspør, er grunnleggende i faget sosialt arbeid og er nedfelt i de yrkesetiske retningslinjer (Fellesorganisasjonen (FO) 2002) for sosialarbeidere. Denne grunnleggende kunnskapen omfatter det å møte klienten der han er, å lytte til klientens behov og respektere enkeltindividet.

Referanser

Binde, R. 1994. Samvær mellom barn og foreldre for barn i fosterhjem. *Barn nr. 4*, Norsk senter for barneforskning.

Bratterud, Å. m.fl. 2006. *Ungdom med barneverntiltak – på vei mot voksenlivet. Delrapport 1. OBVIT-prosjektet.* Arbeidsrapport nr. 18/2006, NTNU Samfunnsforskning AS, Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge.

Bunkholdt, V. 2006. Barnets beste – mellom kontinuitet og stabilitet. I Follesø, R. (red). *Sammen om barnevern*. Oslo: Universitetsforlaget.

Børjeson, B. og H. Håkansson 1990. *Hotade Førsummade Øvergivna*. Stockholm: Sjøgren.

Claussen, S. E. og L. B. Kristofersen 2008. *Barnevernsklienter i Norge 1990-2005*. NOVA Rapport 2/2008.

Edvardsen, Ø. 1998. Hva gjør miljøarbeideren til en dyktig miljøarbeider? ”Hun er gull og grønne skoger for meg”. *Tidsskriftet Norges Barnevern, 75,* (4), s.14-26.

Fellesorganisasjonen (FO) 2002. www.fo.no

Fylkesmannen og Helsetilsynet i Sør-Trøndelag, 2008. *Rapport fra tilsyn med barnevern-, helse- og sosialtjenester i Trondheim kommune, 10.06.2008.*

Horneman, K. 1996. *De stygge andungene og hjelperne deres*. Hovedoppgave ved Program for sosialt arbeid, NTNU, Trondheim.

Kristofersen L. B. 2005. *Barnevernsbarnas helse. Uførhet og dødelighet i perioden 1990-2002.* NIBR-RAPPORT 2005.12; Norsk institutt for by- og regionforskning-NIBR, Oslo.

Larsen, E. 2006. Barnevern som risiko og mulighet. I Follesø, R.(red.). *Sammen om barnevern*, Oslo: Universitetsforlaget.

Oterholm, I. 2008. *Barneverntjenestens arbeid med ungdom i alderen 18 til 23 år*. Diakonhjemmet Høgskole. Rapport nr. 1/2008.

Røkenes, O. H. og Hanssen, P. H. 2002. *Bære eller briste. Kommunikasjon og relasjon i arbeid med mennesker*. Bergen: Fagbokforlaget.

Sagatun, S. 2005. *Vanlige og uvanlige, miljøarbeid hjemme med 14-18-åringer*. Doktoravhandling ved Institutt for sosialt arbeid, NTNU.

Shulman, L. 2003. *Kunsten å hjelpe individer og familier*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Storø, J. 2005. *Å gå over brennende bruer*. HIO-Hovedfagsrapport nr. 14.

Thrana, H. M. 2008. *Vil jeg bestemme?* Oslo: Gyldendal Akademisk.

Trondheim kommune. *Årsrapport for Miljøarbeidertjenesten, Gartnerhaugen 2007.*

Uggerhøj, L.1996. Profesjonelle personligheder. I. Sandbæk, M. og G. Tveiten (red.). *Sammen med familien*. Oslo: Kommuneforlaget.

Åse Bratterud og Anita Skårstad Storhaug

9. Vurdering av videre utfordringer

Vi vet fra tidligere undersøkelser, at ungdommer med bakgrunn fra barnevernet har helseproblemer og livsforhold som gjør dem til en spesielt sårbar gruppe. Syv av ti barnevernsbarn mottar sosialhjelp en eller flere ganger etter at de fyller 18 år, og like mange blir arbeidsledige. De har ikke bare dårligere helse og livskvalitet men også høyere dødelighet enn ungdommer i befolkningen for øvrig (Clausen og Kristofersen 2008, Chase m.fl. 2006, Courtney og Dworsky 2006, Kristofersen 2005, Helgeland 2003, Biehal m.fl. 1995, Veland 1993). Dette er velkjente fakta for de fleste som jobber med barnevern. Vi vet også at tidlig intervensjon og ettervern øker sjansen for at barnevernbarna skal få et godt og stabilt voksenliv (Clausen og Kristofersen 2008).

Hva kan bidra til å forhindre en negativ utvikling av ungdommens livssituasjon? Kan utvikling og organisering av tiltak for oppfølging, av disse ungdommene forandre denne statistikken i en mer positiv retning? Over 80 % av 17-åringene, som har deltatt i spørreundersøkelsene i OBVIT-prosjektet, er fornøyde med barnevernstjenesten og synes at tiltakene har vært nyttige. Gjennom intervjuene med ungdommene, ser vi at bildet er litt mer nyansert. I dette kapitlet samler vi trådene fra de foregående kapitler og vurderer bruken av tiltakene, av samhandling og samarbeidet mellom ulike aktører i kommunen, og hva som er viktige utfordringer for videre arbeid med ungdomsgruppen. Har Trondheim kommune de tiltakene som ungdom i overgangsfasen har behov for? Hvordan fungerer samarbeidet mellom tiltak og mellom barne- og voksentjenestene, og hvordan kan dette videreutvikles?

9.1 Kartlegging av behov for oppfølging

> *”Vi må jo kartlegge ut i fra de virkemidlene og de verktøyene vi har..”*
> *”Jeg er veldig fornøyd med det, at de faktisk hørte på meg.”*

Man oppnår den ”juridiske voksenalder” midt i en livsfase, som for øvrig ikke preges av voksenliv, modenhet og visshet om hva som er gode valg for fremtiden. Det er et paradoks som hjelpeapparatet må forholde seg til. Vi har sett at ungdommene ikke representerer noen ensartet gruppe; de er svært ulike med hensyn til fremtidige hjelpebehov og ønsker om videre oppfølging og ettervern. Noen hjelpebehov er heller ikke

formidlet fra ungdommene til verken barne- eller voksentjenestene. Ungdommene har ulik oppfatning om barnevernets rolle i deres liv i overgangen til voksenlivet. Derfor er individuell kartlegging og tilrettelegging helt sentralt. I følge barnevernloven § 4-15 fjerde ledd, skal barneverntjenesten i god tid før barnet fyller 18 år, *i samarbeid med barnet vurdere om plasseringen skal opprettholdes eller om barnet skal motta andre hjelpetiltak etter fylte 18 år. Dersom barnet samtykker skal barnevernstjenesten utarbeide en plan for fremtidige tiltak.*

Ettervernstiltak er frivillig for ungdommene, men det er viktig at man gjør en innsats for å komme i posisjon overfor ungdommen slik at de som har behov for det blir motivert for oppfølging. Vi vil foreslå at miljøarbeidertjenesten ved Gartnerhaugen utvider sin funksjon, slik at de rutinemessig kan bistå ungdommen i å vurdere behov for tiltak etter fylte 18 år. Miljøarbeidertjenesten kan trekkes inn i god tid før det er aktuelt å avslutte en ungdoms opphold på institusjon eller i fosterhjem, eller når ungdom som har hatt hjelpetiltak i hjemmet skal flytte for seg selv. De informerer ungdommen; om hva de kan bidra med, og gir dermed ungdommen et godt og reelt grunnlag, for å vurdere om han/hun trenger videre oppfølging. Dersom ungdommen bestemmer seg for at han/hun ikke ønsker oppfølging, kan de få tilbud om kontakt med miljøarbeideren den første tiden, og at miljøarbeideren kontakter ungdommen for å høre hvordan det går. Kanskje har ungdommen behov for bare noen få møter med miljøarbeideren, men nok til at de får tid til å orientere seg i sin nye situasjon, og få noen grunnleggende ting på plass. Flere av ungdommene trenger kun litt hjelp og støtte, kanskje spesielt i nye situasjoner der de har liten erfaring fra før, eller et lite dytt for å komme i gang med noe som de synes virker vanskelig. En av ungdommene sa det slik; *"Får det sikkert til, men det er det å starte opp…"* Ungdommen får muligheten til å prøve seg alene, men også med muligheten åpen for å be om hjelp ved behov.

9.2 Angrefrist og klageadgang

"Vi plukker dem ikke opp igjen da."

Noen ganger kan ungdom som har hatt tiltak fra barnevernet, angre på at tiltak ikke ble opprettholdt etter 18 år, og komme tilbake til barneverntjenesten med ønske om fortsatt tiltak. I "Rutinehåndbok for barneverntjenesten i kommunene" (BLD 2006) står det; at barneverntjenesten kan gi barneverntiltak til ungdom over 18 år, som tidligere har vært under barnevernets omsorg, selv om kontakten har vært brutt en periode. Videre anbefales det at plan for videre tiltak bør utformes slik at ungdommen sikres tiltak, selv om kontakten har vært brutt en periode. Tilsvarende kan også gjelde for ung-

dom over 18 år, som har hatt hjelpetiltak. I følge lederne vi intervjuet, er det ikke vanlig å praktisere en angrefrist, selv om de er klar over at ungdommene skal informeres om dette.

De som ikke får oppfølging, men ønsker det, kan klage til fylkesmannen, etter barnevernloven §§ 6-5 og 6-6. For at ungdommene skal kunne benytte seg av denne klageadgangen og angrefristen, er det imidlertid viktig at de blir informert om hvilke rettigheter og muligheter de har i forbindelse med at de fyller 18 år og at tiltak formelt blir avsluttet. I følge forvaltningsloven §§ 11, 27 og 32; har Barne- og familietjenesten (BFT) plikt til å både informere om klageadgangen og å bistå ungdommen, i denne prosessen, hvis det skulle bli aktuelt å klage. En forutsetning for å kunne klage, er at de har fått et vedtak om avslutning av tiltak. Det er ingenting som tyder på at alle ungdommene som har deltatt i OBVIT-prosjektet, har oversikt over klageadgangen eller mulighet for å angre. Det er også flere av ungdommene, som var usikre på om saken deres var avsluttet; det gjelder spesielt de som har hatt hjelpetiltak. Avslutningsfasen og overføringsfasen er preget av utydelighet for mange, ved at de ikke visste om de fortsatt hadde tiltak fra barnevernet eller ikke, eller om de hadde rett på videre oppfølging eller hvilke andre muligheter de hadde for hjelp og støtte. Informasjonen som eventuelt var gitt om mulighetene til oppfølging var i liten grad oppfattet og forstått av ungdommene.

Noen av ungdommene var svært fornøyde med oppfølgingen de fikk og de uttrykte et de; ”føler seg trygg på at de vil få det ettervernet de har behov for”. Men vi har i OBVIT-undersøkelsen, også sett at noen av ungdommene har mye motstand mot barnevernet; de opplever ikke å ha fått god oppfølging, de har vært uenige i tiltak eller ikke hatt noen god relasjon til saksbehandler eller andre involverte. Disse ungdommene har kun ønsket seg økonomisk støtte etter fylte 18 år, eller de har sagt nei til all videre oppfølging. Noen ungdommer har også følt seg avvist eller sviktet av barnevernet, og ønsket av den grunn å avvise all kontakt. Selv om flere nyanserte sitt syn etter hvert, er det rimelig å tenke seg at den motstanden de hadde mot barnevernet, som gjorde at de sa nei til oppfølging, gjør det minst like vanskelig å komme tilbake og be om hjelp hvis de likevel skulle ønsker det. Flere av disse ungdommene vurderer vi, basert på deres egne uttalelser, har både behov for og noen ganger et uttrykt ønske, om oppfølging. For disse ungdommene er det viktig å gjøre en ekstra innsats overfor, for å holde på kontakten, spesielt i de tilfellene hvor de ikke har et nettverk som kan støtte dem. Dette kan skje gjennom at man tar jevnlig kontakt med ungdommen, og gjøre det lettere for ungdommen å be om hjelp og støtte selv om de i utgangspunktet har sagt nei. En slik proaktiv form for hjelp er både i tråd med uttalelser fra ungdommene vi intervjuet og med suksessfaktorer for ettervern beskrevet av Stein (2004). I Storbritannia påleg-

ger The Children (leaving care) Act 2000 myndighetene å holde kontakt med ungdom som har vært under omsorg frem til de er 21 år, som er aldersgrensen for ettervern i Storbritannia (24 år hvis de er i fulltids utdanning), og gi støtte hvis de har behov for det (Chase m.fl. 2006).

Vi anbefaler at det etableres rutiner for å ta kontakt med ungdommene med jevne mellomrom, en viss tid etter at saken er avsluttet, enten gjennom saksbehandler eller gjennom etablering av kontakt med en miljøarbeider, som beskrevet ovenfor, slik at kontakten med barnevernet opprettholdes, og man gjør det lettere for ungdommen å be om hjelp hvis det skulle vise seg å bli behov for det. På den måten tror vi det er mulig å fange opp flere ungdommer som sliter etter avsluttet barnevernsak, og dermed ha større mulighet for å snu en eventuell negativ utvikling tidlig. Dette er også noe flere ungdommer etterspør, også blant de som selv har valgt å avslutte kontakten med barnevernet.

9.3 Oppfølging av ungdom med hjelpetiltak

> *"Vi føler oss nok mer forpliktet overfor de som vi har overtatt omsorgen for".*

I en presset barne- og familietjeneste, både med hensyn til tid og økonomiske ressurser, må det prioriteres, og noen må prioriteres bort. Ungdom med hjelpetiltak er en gruppe, som det kan tyde på står utsatt til når det kommer til en slik prioritering. De har ingen lovfestet rett, til å få vurdert sitt behov for oppfølging, og mange av ungdommene bodde hjemme hos sine foreldre, og mottok hjelpetiltak der. De blir derfor ikke vurdert til å være den gruppen som trenger barnevernets ressurser mest. Det som likevel kan være verdt å stille spørsmål ved, er hvordan det går med denne gruppen. Det er gitt tydelige signaler fra Barne- og likestillingsdepartementet om en økt satsing på nærmiljø- og hjelpetiltak, noe som skal bidra til å forebygge mange av de dyreste tiltakene utenfor hjemmet (St. meld. 39 og 40 (2001-2002)). Dette kan ha økt terskelen for å sette inn tiltak; slik at flere i dag får hjelpetiltak som kanskje skulle hatt sterkere tiltak?

Ungdom med hjelpetiltak, er en liten gruppe i vårt intervjumateriale, men vi har inntrykk av at det er en veldig sårbar og utsatt gruppe med ustabile liv og lite støttende nettverk, og alle har avsluttet tiltak før de har fylt 18 år. De kan ha latente hjelpebehov som kan "poppe" opp for fullt hvis det oppstår en livskrise. Voksentjenestene melder om en økning i antall unge voksne, og vi lurer på om denne gruppen ungdommer, det vil si ungdom som har hatt hjelptiltak fra barnetjenesten, er blant dem som søker hjelp

fra sosialtjenesten noen år senere? Kanskje avsluttes barneverntiltakene for denne gruppen for tidlig?

Barnevernloven (§ 4-15) er tydelig på at barnevernet *skal* vurdere ungdommenes behov, for videre oppfølging i god tid før den unge fyller 18 år, for dem som har vært under omsorgstiltak. I forhold til ungdom med hjelpetiltak er loven litt mer uklar. Forarbeidene (Innst.O.nr.69 (1997-1998)) til lovendringen som ble gjort da aldersgrensen for ettervern ble hevet til 23 år, er en viktig kilde når vi skal tolke loven. Der legger Barne- og likestillingsdepartementet vekt på at loven ikke *utelukker muligheten* for tiltak overfor ungdom som har mottatt hjelpetiltak; departementet ønsker å åpne for dette. Det er ingenting som tyder på at den gruppen ungdommer, som bare har hatt hjelpetiltak, klarer seg noe bedre som voksne enn de som har hatt omsorgstiltak; statistikken viser blant annet at ungdom som har vært i fosterhjem klarer seg bedre i forhold til utdanning, inntektsnivå og bruk av sosialhjelp (Clausen og Kristofersen 2008). Det er derfor god grunn til å vie ungdom med hjelpetiltak fra barnevernet større oppmerksomhet også med tanke på et godt tilrettelagt ettervern.

9.4 Motivert for ettervern

> *"Umotiverte brukere er kjempetungt!"*
> *"Vi må jobbe godt med de som vil noe"*

I følge flere av lederne i BFT, kan det være en utfordring å jobbe med å motivere ungdom til å ta i mot tiltak etter fylte 18 år. Mange ungdommer er svært fornøyde med tiltakene, og ønsker fortsatt hjelp fra barnevernet etter at de er fylt 18 år. Dette ser ut til i stor grad å være avhengig av hvorvidt ungdommen har tillit til saksbehandler, til barnevernets arbeid generelt og egne tiltak spesielt. Ungdommen legger vekt på relasjoner, for eksempel når det er snakk om videreføring av tiltak om de ønsker det, er blant annet avhengig av ungdommens relasjon til saksbehandler og andre i barnevernet. Dette er i strid med det lederne uttaler, at relasjon til saksbehandler har mindre betydning, de har fått en mer perifer rolle i forhold til ungdommene.

Det er ikke alltid enighet mellom ansatte i barnevernet og ungdommen, om det fortsatt er behov for hjelp etter fylte 18 år. Flere ungdommer ønsker hjelp og er godt fornøyd med den hjelpen de får. Noen ungdommer trenger ikke mer hjelp fra barne- eller voksentjenestene når de er 19 år. De har god orden på livet sitt, trives og har det bra. Andre har tydelige hjelpebehov og samarbeider bra enten med BFT eller Helse- og velferdstjenesten (HV), om tiltak som er godt tilpasset for dem. Utfordringen er de som oppfatter barnevernet som motstander eller sviker.

Tabell 9.1 Ulike erfaringer med og ønsker for kontakten med BFT

	Ønsker hjelp	**Ønsker ikke hjelp**
Mottar hjelp	BFT som støttespiller *"De er kjempegreie alle sammen og egentlig er jeg fornøyd med hjelpen også"* *"Jeg føler meg ikke helt trygg alene enda"*	BFT som fiende *"Jeg vil heller ha hjelp fra sosialtjenesten"*
Mottar ikke hjelp	BFT som sviker *"Barnevernet kasta meg ut"* *"Fikk brev i posten om at saken var avsluttet"* *"Når de sier nei, driter jeg i dem også"*	BFT som overflødig "Jeg klarer meg selv nå – trenger ikke mer hjelp"

Å være i overgangen mellom barndom og voksenliv kan i seg selv oppleves som en vanskelig livssituasjon. Antonovsky (2000) hevder at desto større opplevelse av sammenheng et menneske har, desto større evne og mulighet har en til å håndtere vanskelige livssituasjoner. Å bidra til å skape sammenheng i det som oppleves som komplisert og til dels uforståelig er en viktig oppgave i barnevernets bistand til ungdommene. Å erfare at det finnes ressurser tilgjengelig som gjør livssituasjonen mer forståelig og håndterbar, gir livet mening og gir motivasjon til endring og utvikling. Barnevernet må jobbe mot å legge til rette for at sitasjonen blir forståelig og begripelig og at det å få hjelp blir meningsfylt for ungdommene.

Dette krever i følge Deci og Ryan (1991) at omgivelsene bør støtte selvstendighet, klargjøre struktur og involvere seg. Dette innebærer at: (1) ungdommen må få valgfrihet, innflytelse i avgjørelser, mulighet til å utføre noe på sin måte, bli oppmuntret ved initiativ og føle anerkjennelse. (2) Ungdommen må være klar over mulige konsekvenser av handlinger, hvilke forventninger omgivelsene har, og han eller hun må få "feedback" fra omgivelsene når forventningene forsøkes å leves opp til. (3) Ungdommen må erfare at andre som er viktige for han eller hun er interessert, bryr seg om og bruker tid og energi på forholdet. Omgivelser som kan beskrives slik, er optimale for å oppmuntre selvbestemmende engasjement og utvikling, og kan bidra til at ungdommen kan utvikle seg som en integrert person, slik at motivasjon blir en del av ungdommens personlige utvikling, der en søker integrasjon og tilhørighet både med seg selv og med andre (Bratterud, Emilsen og Lillemyr 2006).

Undersøkelser fra Danmark, viser at det som karakteriserer unge som er under ettervern fra barnevernet, er at de ikke er fullstendig velfungerende, men de er motiverte for å motta hjelp. Det vil med andre ord si; at de dårligst fungerende ungdommene til-

synelatende i mindre grad er involvert i et etterversnsforløp (Egelund-Nielsen 2005, Espersen 2004). Kan vi si det samme om ungdommene i OBVIT? Noen av lederne som ble intervjuet uttalte at det er de som vil noe selv, man bør satse mest på. Jobbes det da godt nok for å komme i posisjon overfor de dårligst fungerende?

Når ungdom sier nei til oppfølging, sier de da nei til et konkret tiltak barnevernet tilbyr dem, eller sier de nei til oppfølging i det hele tatt? Er det god nok dialog mellom barneverntjenesten og ungdommen, slik at ungdommen kan være med og påvirke hvilken form for oppfølging han eller hun eventuelt skal ha? Det er mye som tyder på at det er noen ungdomsgrupper, som er spesielt utfordrende, å finne gode nok etterversnstiltak til. De mest belastede ungdommene som har rus – og psykiske problemer, og ungdom som har et forhold til barneverntjenesten preget av liten tillit og svake relasjoner til ansatte i barneverntjenesten, er spesielt utfordrende.

9.5 Avslutning eller opprettholdelse av tiltak

> *"Jeg føler meg ikke helt trygg alene enda".*
> *"Vet ikke om saken er avsluttet eller ikke".*

Retningslinjene fra Trondheim kommune; sier at planleggingen skal starte minst 6 måneder før ungdommen fyller 18 år. Mange av 17-åringene forteller at dette ikke har vært et tema enda, og at de ikke vet noe om planlegging av eventuelle etterverntiltak. Selv om det kan være god tid til å få på plass det praktiske rundt etterversnstiltak eller avslutning av tiltak når man begynner et halvt år før 18-årsdagen, så begynner ungdommene ofte å tenke på dette lenge før. Det som er viktig, er at ikke nødvendigvis alt det praktiske er på plass, men at dette er tema i kontakten mellom ungdom og saksbehandler eller andre involverte, slik at ungdommens tanker og eventuelle usikkerhet rundt dette blir ivaretatt.

Flere av ungdommene gir uttrykk for at avslutningen av tiltak var noe som *"kom veldig brått på"*. De var ikke forberedt og opplevde ikke å være en del av avgjørelsene som ble tatt, i forhold til om de skulle få videre oppfølging eller ikke. Flere av ungdommene forteller; at avslutningen av tiltak har skjedd uten dialog mellom ungdommen og saksbehandler, og de uttrykker en opplevelse av at de ble avvist av barnevernet. De bruker uttrykk som at barnevernet *"kasta meg ut"*, og forteller at vedtak om avslutning, kom i posten uten at ungdommen selv hadde fått snakket med saksbehandler. *"Jeg var bare plutselig ute av systemet. Nei, det var ikke det at jeg ikke ville. Men jeg hadde jo fylt 18 år da, og da skal man egentlig ikke bo på institusjonen lenger..."*. En ungdom vi intervjuet, oppfattet at budskapet fra barnevernet var at: *"barnevernet*

kan ikke hjelpe deg med noen ting fordi du er 18 år og vi avslutter saken din". På spørsmål om ungdommen ønsket seg mer oppfølging, svarer han at: *"når de sier nei, driter jeg i dem også"*. Flere ungdommer ga uttrykk for; at de ønsket en "myk overgang" og at de ønsket en videreføring av relasjoner. Kanskje en gradvis endring kan gi tid og rom for mer emosjonell modning?

Vi har i intervjuene, registrert ulike måter kontakten mellom ungdom og barneverntjenesten har blitt avsluttet:

- Ungdom har hatt bevisst ønske om å avslutte tiltak selv.
- Det har vært en planlagt og gjensidig forståelse mellom ungdom og barnevern om å avslutte tiltak.
- Kontakt mellom ungdom og barnevern gradvis avsluttet, uten gjensidig forståelse eller enighet om at kontakten opphører.
- Ungdom med følelse av å bli kastet ut av barnevernet, og ikke være ønsket der mer.
- Usikkerhet om tiltak faktisk var avsluttet.

Noen ungdommer klarer seg fint, de har et nettverk som støtter dem, og det er derfor enighet om, og naturlig at tiltak skal avsluttes. Men så har vi andre ungdommer som har et behov for hjelp, men som likevel ikke får det, verken fra barne- eller voksensiden. Det ser vi i våre intervjuer med ungdom og ledere det kan det være ulike årsaker til:

- Ungdommen føler stor motstand mot å ta imot oppfølging fra BFT til tross for et uttalt behov for støtte.
- Ungdommen har en dårlig relasjon og dialog med saksbehandler, og eget opplevd hjelpebehov blir ikke sett eller tydelig uttalt av ungdommen.
- Ungdommen kan være uenig i tiltak BFT har igangsatt, og velger derfor å bryte kontakten.
- Ungdommen har avsluttet tiltak fra BFT, uttrykker behov for støtte fra HV, men synes det er vanskelig og tungvindt å få hjelp derfra.

Den personlige relasjonen til saksbehandler eller kontaktperson, ser ut til å være viktig for ønske om fortsatt opprettholdelse av tiltak. Blir de personlige relasjonene brutt, er det vanskeligere å opprettholde tiltak; vi ser flere tilfeller hvor ungdommen ikke føler tillit til ny saksbehandler og lar være å ta kontakt mer, eller at ungdommene ikke blir kontaktet mer, etter at de har fått ny saksbehandler, og er usikre på om de fortsatt har mulighet til å få hjelp fra BFT. For noen skal det ikke mer til for å bryte kontakten, selv om de har et erkjent behov for videre oppfølging. Ungdommene i OBVIT-prosjektet etterlyser mer interesse, engasjement og forståelse for sitt ståsted, samt bed-

re oppfølging. For å kunne imøtekomme dette bør ansatte i barneverntjenestene få økt rom, for å prioritere ungdommene i en hektisk arbeidshverdag. I følge ungdommen er det gode forholdet mellom ungdommen og ansatt i barnevernet av vesentlig betydning, for å kunne motta den hjelpen og støtten som ungdommen trenger.

Det kan se ut som om det er litt tilfeldig om ungdommen får oppfølging eller ikke, og at dette i stor grad skyldes hvilken relasjon ungdommen har til sin saksbehandler. Blir det for mye opp til hver enkelt saksbehandler, å finne ut av hvordan man skal vurdere ungdommens behov? Vi kan ikke se at det finnes retningslinjer og rutiner for beslutning om ungdom skal få ettervernstiltak eller ikke. Det anbefaler vi blir utarbeidet. Man kan eventuelt bruke sjekklisten: ”Arbeid med tiltak for ungdom over 18 år”, fra Barne- og likestillingsdepartementets (BLD), ”Rutinehåndbok for barneverntjenesten i kommunene” (BLD 2006, se vedlegg).

9.6 Ettervern i tråd med ønsker og behov

> *”Jeg tror nok at de som har hatt et tilbud fra Gartnerhaugen, og som har fått beholde miljøarbeideren sin er ganske godt fornøyd…”.*

Britiske undersøkelser (referert i Stein 2004), har identifisert fire avgjørende suksessfaktorer for ettervern for barnevernbarn:

- Helhetlig hjelp som møter ungdommenes behov for både praktisk, økonomisk og følelsesmessig støtte.
- Hjelpen planlegges og forhandles med den unge selv.
- Hjelpen er proaktiv og fleksibel, og aktiveres ikke kun når det oppstår en krise.
- Ungdommene har en fast kontaktperson.

Kontaktpersonens oppgave; er å bistå ungdommen med personlig og praktisk støtte. For eksempel hjelp til å finne bolig, søke på utdanning og å få tilgang til andre instanser de kan trenge hjelp fra. Minst like viktig som den praktiske hjelpen de gir, er at det er personer som er engasjerte, at de har evnen til å engasjere og involvere ungdommen. De jobber sammen med de unge, ikke for dem. Storø (2005) fant at tilgang på god voksenstøtte var det viktigste enkeltelementet, som skilte de positive fra de negative flyttingene fra barneverninstitusjon. Funnene fra disse undersøkelsene er helt i tråd med de behov og ønsker ungdommene i OBVIT-prosjektet uttalte seg om, i intervjuene:

- Hjelp til å sortere tanker, ha noen å snakke med og dele gleder og sorger med.
- Økonomisk hjelp, og lære å disponere penger.

- Å vite at noen er der, som ringer for å høre hvordan det går og som kan hjelpe til hvis det ikke går så bra.
- Ha kontakt med noen som viser engasjement, som følger opp og har evne til å ta ungdommens perspektiv.
- Veiledning.
- Hjelp til å legge en plan for livet fremover, finne ut hvordan greie seg på egne ben.
- Hjelp til å ta tak i problemer, for eksempel i forhold til utdanning, økonomi, rus, bolig
- Hjelp til å kontakte og forholde seg til andre offentlige instanser, spesielt HV.

Trondheim kommune har allerede et tiltak, som dekker mange av de ønskene ungdommene har for oppfølging, og som har målsettinger som er i tråd med de suksessfaktorene som er identifisert i britiske undersøkelser. Miljøarbeidertjenesten ved Gartnerhaugen er et tiltak ungdommer og ledere er fornøyd med, og det trekkes frem som positivt at miljøarbeideren er en ungdommene kan prate med, og som kan hjelpe dem med å ta tak i problemer, hjelpe dem i forhold til andre offentlige instanser som HV, og bidra til å lære ungdommen å stå på egne ben.

9.7 Tiltak og samarbeid

> *"Det som ikke fungerer godt nok ennå er forståelsen for hverandres perspektiv".*
> *"Vi skal jo være samordna, samkjørte og samtenkte…".*

Det er forskjeller mellom barne- og voksensidens måte å tenke på; om hva som er riktig hjelp og støtte. Hjelp og støtte til barn oppfattes som noe annet, enn hjelp og støtte til de som er (juridisk) voksne, og det gjenspeiles i ulike typer av tiltak og tiltaksnivåer. Hovedforskjellen ligger i hvem som har ansvar for hjelp og oppfølging; hjelpeapparatet eller den (juridisk) voksne. Vi opplever en forlenget prosess mot voksenlivet i det senmoderne samfunnet, noe som ikke samsvarer med tidspunkt for juridisk voksen alder. Det er et dilemma. De voksne har ansvar for å skaffe seg hjelp selv, hjelp påtvinges ikke voksne. Det er ulike meninger blant lederne i barne- og voksentjenestene i Trondheim, om hvorvidt ungdommene er i stand til å bli pålagt dette ansvaret. Noen ledere uttalte; at de ungdommene som ikke var i stand til å klare seg med det voksentjenestene hadde å tilby, var for unge til å utskrives fra barnevernet. Andre la vekt på at voksentjenestene måtte bli bedre til å tilpasse seg de yngre brukerne.

Voksensiden mener barnevernet har lagt for mye vekt på omsorg, og at det ikke er forenlig med det nivået voksentjenestene har på sine tjenester. Vi spør om det trenger å være noen motsetning mellom dette? Er omsorgsperspektivet skjøvet til side, til fordel for en selvstendighetstenkning? Har ikke omsorgstenkningen noen plass i selvstendighetsprosessen? Vi tror denne motsetningen kan ha med ulike forventninger til hva slags hjelp ungdommene skal ha. Det kan virke som om det er noe forvirring, knyttet til om ungdommene skal ha hjelp til rehabilitering i en kort periode (hjelp til selvhjelp), eller om det er behov for mer langsiktige og mer omsorgsbaserte tjenester. Dette kan ofte være vanskelig å vite når ungdommen er 17,5 år. Noen ledere i voksentjenestene kvier seg også for å ta i mot *"dyre og arbeidskrevende ungdommer…"*.

Det diskuteres mye mellom lederne; hvilket omfang av tiltak ungdommer med barneverntiltak skal kunne forvente å motta av voksentjenestene. Det snakkes om at en del ungdommer har individuelle "tiltakspakker" i barnevernet, som de ikke kan forvente å motta fra voksentjenestene, som stort sett kun kan tilby "standardpakker". Løsninger som diskuteres mellom lederne; er at enkelte ungdommer bør ha med seg "medbrakt pakke" over i voksentjenestene, for at overgangen ikke skal bli for brå. Gråsonene mellom barn, ungdom og voksenliv er stor og blir stadig større. Mindre markert skille i dagens samfunn, enn for noen tiår tilbake. Det kan virke som om innholdet i disse pakkene skal kunne bistå ungdommene i å "tette gapet", mellom juridisk voksenalder og et reelt voksenliv, der ungdommene er i stand til å motta vanlige voksentjenester, og til å innfri de kravene som stilles for å kunne motta hjelp fra det offentlige. Flere av lederne spør seg; om dette er en god løsning for ungdommene. Kanskje det i flere tilfeller er bedre å motivere ungdommen til å være i barneverntiltaket lenger. En annen løsning kan være å forminske den individuelle tiltakspakken, i god tid før overgang til voksentjenestene, slik at den blir mer i samsvar med pakkene man kan motta fra voksentjenestene.

I de tilfellene hvor ungdom har klarlagte langsiktige hjelpebehov nedfelt i en individuell plan, ser det ikke ut til å by på store problemer. Mange har behov for langvarige og sammensatte tjenester, og individuell plan (IP) er et effektivt og godt utprøvd samordningsredskap. En av lederne uttalte: *"Ja, det er mye enklere med samarbeid dersom det er en IP"*. Vi vil foreslå; at man kan bli mer bevisst på å ta i bruke IP også i forhold til barn og unge med barneverntiltak, der det er aktuelt med langvarig hjelp og støtte i samarbeidet mellom ulike instanser.

9.8 Ledelse og kompetanseutvikling

> *"Ønske, ville og mene det, ja; men å gjøre det?"*
>
> *"Men hvis vi alle sammen hadde fulgt opp de avtalene som vi har vært med å utarbeide, så hadde vi ikke sittet her og sett ut som noen spørsmålstegn!"*

Nye ytre krav og utfordringer (for eksempel om økt samarbeid om ungdom) kan medføre, at etablerte handlingsmønstre ikke alltid strekker til og konflikter vil lettere kunne oppstå (Dahl 1998). Alle ledere på alle arbeidsplasser bør derfor med jevne mellomrom stille seg disse spørsmålene:

- Hva er våre hovedmål?
- Har vi i vår organisasjon den kompetansen vi trenger for å nå målene?
- Har vi optimale rammebetingelser for å utøve kompetansen på en slik måte at målene nås?
- Jobber vi mot felles mål?
- Er vårt samarbeidsklima preget av en grunnleggende fellesskapsbærende kultur?

Vårt inntrykk er at lederne i BFT og HV er opptatt av disse spørsmålene og søker løsninger, der det kan oppstå konflikter. For å nå målene om *"å få til smidige overganger"* må barne- og voksentjenestene være enige om:

- Hvilke ungdommer som fortsatt har behov for hjelp og støtte fra det offentlige?
- Hvilken hjelp ungdommen har behov for?
- Hvem som kan yte denne hjelpen, alene eller i fellesskap?
- Hva som kan kreves av ungdommen?

Dette krever en felles oppfatning og forståelse av mål, arbeidsoppgaver, samarbeidsmåter, hvordan ulik fagkompetanse kan utfylle hverandre og sist men ikke minst; bruk av økonomi- og personalressurser. Dette krever respekt for hverandres ulikhet, fokus mot felles mål og klare ansvarslinjer.

I Ot. prp. nr. 61 (1997-98) kan vi lese at: *I de tilfellene der den enkelte i tillegg har behov for tiltak som først og fremst hører inn under andre deler av hjelpeapparatet, som for eksempel sosialtjenesten, bør barneverntjenesten ha et særlig ansvar for å bistå den unge i kontakten med andre deler av hjelpeapparatet og for å koordinere tiltakene.* Dette har Trondheim kommune nå fulgt opp, gjennom at de har laget et samarbeidsforum og retningslinjer for samarbeid mellom barne- og voksensiden (se ved-

legg). En av lederne uttaler at; *”samarbeidet er mer bevisst og formalisert nå enn tidligere”*.

Alle arbeidstakere skal gis mulighet til faglig og personlig utvikling gjennom arbeidet. Dette er et prinsipp som er nedfelt i arbeidsmiljøloven § 12.*”Vi kan ikke nok om ungdom”*: uttaler ledere i både BFT og HV. Kompetanseutvikling vil også komme brukerne direkte til gode. Skriftliggjorte rutiner må detaljeres på en slik måte at de er mulige å omsette i daglig praktisk arbeid. Den enkelte arbeidsplass må gi rom for at målene blir mulige å nå. Det betyr at ledere må sikre rutinene; det må foreligge et system som sikrer at skriftliggjorte rutiner omsettes i praktisk handling, og at det rutinemessig evalueres og justeres. Ingen av lederne vi intervjuet, nevnte noe om hvordan de arbeider systematisk med evaluering og kvalitetssikring av rutiner. Dette kan være et uttrykk for at det ikke er et særlig fokusert arbeidsområde. Skriftlige rutiner gir ikke automatisk endringer i praksis, det vil alltid være lederne sitt ansvar å få rutinene omsatt til praktiske handlinger. Denne handlingskompetansen kommer ikke alltid av seg selv og alle ledere bør få mulighet til å utvikle sin ledelseskompetanse.

Det er viktig for de fleste mennesker å føle tillit for å kommunisere åpent. Flere ungdommer vi intervjuet, fortalte oss at de kviet seg for å fortelle hvor ille ting egentlig var i livet deres til ansatte i barnevernet, fordi de var redd for hvilke konsekvenser det kunne medføre, enten for seg selv eller for foreldrene. Dette er ikke et godt utgangspunkt for å utvikle godt tilpassede tiltak. Ungdommen skal gis adgang til et verdig og anstendig liv og hjelperelasjonen bør alltid inneha respekt og anerkjennelse (jevnfør Uggerhøj 1996, Nissen m.fl 2007). Derfor bør ansatte i barne- og voksentjenestene, få mulighet til å videreutvikle sin personlige kompetanse, med vekt på empatisk kommunikasjon. Personlig kompetanse er en del av den totale faglige kompetansen, som gir liv til metoder og verktøy. Ferdigheter i samhandling og kommunikasjon, er under særlig påvirkning av vedkommendes personlige kompetanse. Kontakten ungdommen har med saksbehandler eller annen barnevernarbeider, har betydning for hvordan tiltak følges opp og videreføres også etter 18 år. Ansatte som jobber med ungdom, bør kanskje få mer trening i kommunikasjon generelt, og empatisk kommunikasjon spesielt. Noen vil kanskje ha behov for trening i å forstå det som ikke uttales, slik ungdom gjerne er, og trening i å hjelpe ungdommen til å fortelle det som er relevant for å utvikle nyttige tiltak. De som jobber ”tett på” ungdommene, bør få mulighet til å utvikle sin kompetanse i forhold til å kommunisere på en slik måte, at de er sikker på at budskapet ikke bare er hørt, men også forstått, også etter en tid. Det krever en organisasjon som gir tid og rom for en slik utvikling.

Noen ganger kan juridiske og økonomiske føringer, samt tids- og arbeidspress skape vanskelige prioriteringer, og etiske dilemma i en hektisk arbeidshverdag for ansatte i barnevernet. En av ungdommene vi intervjuet, uttalte seg om barneverntjenestens mange arbeidsoppgaver og knappe ressurser. Hennes melding til ansatte i barneverntjenesten var likevel klar; *"men de er nesten nødt til å sette ungene først altså"*.

9.9 Fokus for videre arbeid

> *"Jeg synes det er en god retning på det som utvikler seg i Trondheim kommune nå, det synes jeg"*.
>
> *"Vi prøver i alle fall å finne stadig nye kanaler for samarbeid mellom barnesida og voksensida…"*

Trondheim kommune har som uttalte mål at nettverkstenkning og nærmiljøbaserte tiltak, skal prege kommunens tiltaksutvikling fremover. Dette krever bedre samarbeid mellom tjenestene og bedre styring av ressursene. Helhetlig tenkning i tiltakene overfor ungdommer med barneverntiltak i overgang til voksenlivet, blir av lederne vurdert som at de må ha et samtidig fokus på følgende faktorer:

- Mestring av dagliglivets krav.
- Økonomi og bolig.
- Selvstendiggjøring gjennom utdanning, arbeidstrening eller kvalifisering.
- Psykososiale behov: sikre en tilknytning til familie, venner, sosiale relasjoner.

Det er innenfor disse fire områdene ungdommens behov for videre oppfølging bør kartlegges. Ved en systematisk gjennomgang av behov, knyttet til disse områdene vil det også bli klart hvilke barne- og voksentjenester det er behov for. Det er uenighet blant lederne om det er BFT eller HV, som har den mest riktige kompetansen for ungdommene. Avslutning av tiltak innebærer også avslutning av relasjoner, og for noen ungdommer må dette vektlegges mer, enn hvem som organiserer tjenestene de mottar.
Ledere i BFT og HV vurderer og kategoriserer ungdommenes situasjon og behov i tre hovedgrupper (se kapittel 6):

- Ungdom med vedvarende behov av kronisk karakter, og som vil trenge oppfølging og omsorgstiltak også i voksenlivet. De skal overføres til HV tidlig, planleggingsprosessene bør starte minst to år før de fyller 18 år.
- Ungdom som er "nesten i mål". Disse skal ikke overføres til HV, oppfølging og avslutning av saken skal være i regi av BFT.
- Ungdom som har sammensatte og store behov innenfor rus og psykisk helse som krever en felles innsats fra BFT og HV.

Å få til individuelle, fleksible tiltak som i mange tilfeller må finnes utenfor de etablerte ordinære tiltakene innenfor HV, representerer de største utfordringene. Særlig gjelder dette for ungdommer med sammensatte og store behov innenfor rus og psykisk helse. Mange ledere er lei av endringer og omorganisering nå, og ønsker ro til å gjennomføre økt samarbeid mellom BFT, HV og NAV, for å kunne gi ungdommene best mulig oppfølging. En leder sier det slik:

> *"Vi har gjort fryktelig mye nytt fra 2004 og fremover. Nå prøver vi å få ting til å lande, for deretter å utvikle ting derifra på et vis - ikke bare kaste opp nye baller, men bruke de ballene vi har til å gjøre det enda bedre".*

Trondheim kommune satser på å utvikle gode ettervernstilbud for ungdom med barneverntiltak. Vi vil vise til et sitat fra en leder som mener utfordringene for fremtiden ligger i å videreføre de gode tiltakene, som er utviklet gjennom perioden med barnevernforsøket.

> *"Det å videreføre de tiltakene som en har klart å etablere gjennom barnevernforsøket er viktig. Der har en, særlig innenfor RBU og Gartnerhaugen klart å utvikle noen tiltak som på en god måte har klart å fange opp disse ungdommene i denne overgangen*".

9.10 Anbefalinger

Vi vil til slutt oppsummere noen punkter som det videre arbeidet med ungdom og ettervern bør konsentreres om:

- Planleggingen av hva som skal skje etter 18 år må starte tidlig, og ungdommen må være deltakende i denne prosessen. Det skaper mye uro og utrygghet hos ungdommen, hvis den nærmeste fremtiden er uforutsigbar.

- Det er usikkerhet både blant ungdommene og lederne, om hvilke kriterier som må oppfylles for å kunne motta ettervern. Vi kan ikke se at det finnes retningslinjer og rutiner for beslutning om ungdom skal få ettervernstiltak eller ikke. Det anbefaler vi blir utarbeidet. Man kan eventuelt bruke sjekkliste for saksbehandlere: Arbeid med tiltak for ungdom over 18 år, fra BLDs "rutinehåndbok for barneverntjenesten" (BLD 2006, se vedlegg).

- Plan for videre tiltak bør utformes slik at ungdommen sikres tiltak, selv om kontakten har vært brutt en periode. Dette bør gjelde også for ungdom som har hatt hjelpetiltak.

- Ungdommen må sikres reell medvirkning og innflytelse i avgjørelser om avslutning eller videreføring av tiltak. Dette forutsetter at ungdommen har kunnskap og forståelse om hva han eller hun sier ja eller nei til.

- Ungdom har rett til å klage ved avslag om ønsket ettervernstiltak. Dette krever at avslutning av barnevernsaken må skje ved formelle skriftlige vedtak.

- I løpet av høsten 2008 vil det legges frem et forslag til endring av barnevernloven slik at ettervernet styrkes. *Kanskje Trondheim kan være først ute med å gi faglig begrunnelse, for å ikke videreføre barneverntiltak for ungdom?*

- Vi vil foreslå at miljøarbeidertjenesten ved Gartnerhaugen utvider sin funksjon, slik at de rutinemessig kan bistå ungdommen i å vurdere behov for tiltak etter fylte 18 år. Miljøarbeidertjenesten kan trekkes inn i god tid, før det er aktuelt å avslutte en ungdoms opphold på institusjon eller i fosterhjem, eller når ungdom som har hatt hjelpetiltak i hjemmet skal flytte for seg selv. De informerer ungdommen om hva de kan bidra med, og gir dermed ungdommen et godt og reelt grunnlag for å vurdere om han/hun trenger videre oppfølging. En miljøarbeider kan bidra til videreføring av relasjoner i tillegg til praktisk og følelsesmessig støtte for ungdommen i overgangsfasen.

- Gradvis avslutning av barneverntiltak slik at ungdommen får en myk overgang til en selvstendig tilværelse uten tiltak, eller en overgang til å få støtte fra voksentjenesten.

- Vi anbefaler at det etableres rutiner for å ta kontakt med ungdommene med jevne mellomrom, en viss tid etter at saken er avsluttet, enten gjennom saksbehandler eller gjennom etablering av kontakt med en miljøarbeider som beskrevet ovenfor, slik at kontakten med barnevernet opprettholdes og man gjør det lettere for ungdommen å be om hjelp hvis det skulle vise seg å bli behov for det.

- Ungdommen må ha forstått at han eller hun har rett til å klage ved eventuelt avslag på ønske om videre oppfølging.

- Sikre seg at en alltid finner løsninger som ungdommen føler seg trygg med, og satse mye på å videreføre relasjoner.

- Sikre ungdommen reell medvirkning, i utarbeidelse av individuelt tilrettelagte og fleksible etterverntiltak.

- Proaktivt, helhetlig, fleksibelt og individuelt tilrettelagt ettervern, med vekt på både praktisk, økonomisk og følelsesmessig hjelp og støtte.

- Gode skriftlige retningslinjer og prosedyrer, som også er direkte handlingsrettet.

- Utvikling av handlingskompetanse hos alle ansatte og ledere; om hvordan "oversette" skriftlige retningslinjer og prosedyrer til praktisk handling.

- Sikre at barnevernarbeidere og ledere har tid, kompetanse og økonomiske ressurser til å følge rutiner og retningslinjer, og til jevnlig å evaluere og justere egen praksis. Dette krever full oversikt over, og enighet om alle sentrale arbeidsoppgaver, og politisk vilje til å bruke de ressurser som kreves for å nå mål knyttet til oppgavene.

Referanser

Antonovsky, A. 2000. *Helbredets mysterium,* København: Hans Reitzel Forlag.

Biehal, N., Clayden, J., Stein, M. og Wade, J. 1995. *Moving on. Young people and leaving care schemes.* London: HMSO.

BLD 2006. *Rutinehåndbok for barneverntjenesten i kommunene, Q-1101 B.* Barne- og likestillingsdepartementet.

Bratterud, Å, Emilsen, K og O. F. Lillemyr 2006. *Menn og omsorg i familie og profesjon.* Bergen: Fagbokforlaget.

Chase, E., Simon, A. og Jackson, S. (ed.) 2006. *In care and after. A positive perspective.* London og New York: Routledge.

Clausen, S. E. og Kristofersen, L. 2008. *Barnevernsklienter i Norge 1990–2005. En*

longitudinell studie. NOVA rapport 3/2008.

Courtney, M. E. og Dworsky, A. 2006. Early Outcomes for Young Adults Transitioning from Out-of-Home Care in the USA. *Child and Familiy Social Work, 11, 209–219.*

Dahl, K. 1998. *Livs- og dødskrefter i organisasjoner*. Erfaringer fra ledelses- og organisasjonsutviklingsarbeid innenfor helse-,sosial- og skolesektoren. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Deci, E. L og Ryan, R.M. 1991. A Motivational Approch to Self: Integration I Personality I R. Dienstbier (red.): *Nebraska Symposium on Motivation:Perspectives on Motivation, vol 38 pp.237-288.* Lincoln: University of Nebraska Press

Egelund-Nielsen, H. 2005. TABUKA Tidligere anbragtes bud på kvalitet i anbringelsen af børn og unge. København:Forlaget Børn & Unge.

Espersen, L. D. 2004. *Fra anbringelse til eftervern. En pilotundersøgelse blandt sagsbehandlere.* København: Socialforskningsinstitutet.

Helgeland, I. 2003. *Ungdom med atferdsvansker – hvordan går det med dem som 30-åringer?* Oslo: Gyldendal Akademisk.

Innst.O.nr.69,1997-1998. *Innstilling fra familie-, kultur- og administrasjonskomiteen om lov om endringer i lov av 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester*. (Heving av aldersgrensen fra 20 til 23 år for å opprettholde frivillige tiltak etter barnevernloven.)

Kristofersen, L. 2005. *Barnevernbarnas helse. Uførhet og dødelighet i perioden 1990-2002*. NIBR - rapport 2005.12. Norsk Institutt for By- og Regionforskning.

Lov om barneverntjenester (barnevernloven), 17. juli 1992 nr. 100.

Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven), 02. oktober 1967.

Nissen, M. A, Pringle, K og L. Uggerhøj (red.) 2007 *Magt og forandring i socialt arbejde*. København: Akademisk Forlag.

Ot.prp. nr. 61 (1997-98), *Om lov om endringer i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester og lov 13. desember 1991 nr. 81 om sosiale tjenester,* Barne- og familiedepartementet (BFD)

Stein, M. 2004. *What works for young people leaving care?* Barkingside:Barnando's.

St.meld. nr 39, 2001-2002. *Oppvekst og levekår for barn og ungdom i Norge*. Barne- og familiedepartementet.

St.meld. nr 40, 2001-2002. *Om barne- og ungdomsvernet.* Barne- og familiedepartementet.

Storø, J. 2005. *Å gå over brennende bruer.* HIO – hovedfagsrapport nr. 14.

Veland, J. 1993. *Hvordan gikk det med barnevernets barn?* Fylkeshelsesjefen i Rogaland og Senter for Atferdsforskning, Stavanger.

Uggerhøy, L. 1996. Profesjonelle personligheter. I: Sandbæk, M og G. Tveten (red.) *Sammen med familien.* Oslo: Kommuneforlaget.

Vedlegg

Datainnsamling

Alle informantgrupper fikk i forkant av datainnsamlingen tilsendt et informasjonsbrev om prosjektet. Kriterier for utvelgelsen av ungdommene var at de hadde tiltak fra barnevernet, og på første intervjutidspunkt var fylt eller ville fylle 17 år i løpet av året. Utvalget vårt besto i utgangspunktet av 60 ungdommer (født 1988), som oppfylte disse kriteriene i 2005, og 77 ungdommer i 2007 (født 1990). Disse er i tabellen nedenfor fordelt etter tiltakstype og bydel.

Antall 17-åringer med barneverntiltak i Trondheim fordelt etter bydel og tiltakstype i 2005 og 2007

Ungdom på 17 år med tiltak etter Lov om Barneverntjenester i 2005 og 2007

Bydel	Fosterhjem		Institusjon		Hjelpetiltak	
	2005 f.1988	*2007 f. 1990*	*2005 f. 1988*	*2007 f.1990*	*2005 f.1988*	*2007 f.1990*
Lerkendal	4	6	2	6	13	4
Østbyen	3	3	1	4	6	9
Heimdal	8	10 under omsorg (+3 som hjelpetiltak)	3	0 Ingen under omsorg (+ 7 i institusjon som hjelpetiltak)	7	12 i hjemmet (+10 i fosterhejm eller institusjon)
Midtbyen	4	1	1	2	8	10
Sum	**19**	**26 (+3)**	**7**	**12 (+7)**	**34**	**35 (+10)**

Lerkendal har totalt 4 ungdommer født 1990 på hjelpetiltak og 12 under omsorg

Østbyen har totalt 9 ungdommer født 1990 på hjelpetiltak og 7 under omsorg.

Heimdal har totalt 22 ungdommer født 1990 på hjelpetiltak og 10 under omsorg

Midtbyen har totalt 10 ungdommer født 1990 på hjelpetiltak og 3 under omsorg

Antall ungdom 17 år med tiltak ettet LOB	**Lerkendal**	**Østbyen**	**Heimdal**	**Midtbyen**
2005	19	10	18	13
2007	16	16	32	13
Endring	**- 3**	**+ 6**	**+ 14**	**uendret**

De 60 ungdommene (født 1988) og deres saksbehandlere fikk tilsendt spørreskjema som omhandlet livssituasjon, tiltak fra barnevernet, tanker om framtida, opplevelse av mestring, nettverk, medvirkning og planer for oppfølging etter myndighetsalder. Samme spørreskjema (med noen små justeringer) ble sendt til de som var 17 år i 2007. Av de 60 ungdommen som er født i 1988 ble 16 trukket ut for intervju, etter bestemte kriterier. For å oppnå bredde i utvalget definerte vi bestemte kategorier som skulle være representert i utvalget, og valgte ut informanter innenfor hver av disse kategorie-

ne. I denne undersøkelsen besto de forskjellige kategoriene av de ulike tiltakstypene; det var på forhånd bestemt hvor mange vi ville intervjue som var i fosterhjem, institusjon og som hadde hjelpetiltak. Utvalget ble trukket ved hjelp fra Rådmannens fagstab, som også er representert i prosjektets referansegruppe. Ungdommene ble intervjuet tre ganger i 2005, 2006 og 2007. I 2005 ble 9 gutter og 7 jenter intervjuet og i 2006 og 2007 ble 6 gutter og 6 jenter intervjuet. I alt ni ungdommer er intervjuet alle årene, en ungdom er intervjuet bare i 2005, tre ungdommer er intervjuet bare i 2005 og 2006 og tre ungdommer er intervjuet bare i 2005 og 2007.

Antall ungdommer født 1988 intervjuet i 2005, 2006 og 2007 etter tiltakstype og kjønn

	2005	2006	2007
Institusjon	☺ ☺ ☺ ☺ ☺ ☺ ☺	☺ ☺ ☺ ☺ ☺	☺ ☺ ☺ ☺ ☺ ☺
Fosterhjem	☺ ☺ ☺ ☺ ☺	☺ ☺ ☺ ☺	☺ ☺ ☺ ☺
Hjelpetiltak	☺ ☺ ☺ ☺	☺ ☺ ☺	☺ ☺
I alt	♂♂♂♂♂♂♂♂♂ ♀♀♀♀♀♀♀	♂♂♂♂♂♂ ♀♀♀♀♀♀	♂♂♂♂♂♂ ♀♀♀♀♀♀

Intervjuene ble konsentrert rundt fem hovedtema:

- Fakta om ungdommen og kontakten med barnevernet
- Hjelpere, medvirkning og medbestemmelse
- Overgangen, nær fremtid og mestring
- Konkret arbeid med overgangen
- Fremtiden.

Innenfor de forskjellige temaene var det en rekke med stikkord og forslag til spørsmål. Vi har skrevet et sammendrag av hvert intervju. Intervjupersonens uttalelser har i sammendragene blitt forkortet til og mer konsise og meningsbærende formuleringer. En del direkte sitater, som bidrar til å illustrere et tema, er også tatt med i sammendragene. Malterud (2003) bruker begrepet tverrgående analyse, som betyr at informasjon fra mange ulike informanter sammenfattes på tvers av intervjuene. Denne måten å analysere og presentere materialet på, er velegnet for å få en dyptgående forståelse av hvert enkelt tema, og til å fremstille mønstre i materialet som fremhever sentrale tendenser.

Vi har tatt i bruk ulike teknikker for analyse av intervjudata; i hovedsak meningsfortetting, identifisering av mønstre, dypere tolkning av enkelte uttalelser, og sammenhenger mellom tema. En temasentrert fremstilling av dataene har gjort det enklere å håndtere etiske problemstillinger, med tanke på anonymiteten til informantene. Vi presenterer

ikke hver av informantene for seg med deres helhetlige historie, som vi ville gjort ved en personsentrert fremstilling. En del av intervjuet besto av å tegne ungdommens nettverkskart. I følge Klefbeck (1994) er nettverkskartet et umiddelbart bilde av en persons tilværelse. Vi ønsket å få et bilde på hvilke mennesker ungdommene hadde å støtte seg til og hvordan nettverket fordelte seg på private og offentlige arenaer. Under intervjuet ble det også utdypet hva som gjorde disse personene viktige, og hvilken støtte de var for ungdommen. Dette nettverkskartet ble utgangspunkt for å snakke om viktige personer for ungdommen. Av figuren kan vi se en samlet oversikt over datakilder og datainnsamling på ulike tidspunkt i løpet av prosjektperioden.

Samlet oversikt over datainnsamlingen

Datainnsamling OBVIT-prosjektet	2005	2006	2007
Ledere BVT forvaltning HVT forvaltning BVT tiltak HVT oppfølging Omsorgsenheten Ressurssenteret Gartnerhaugen, Miljøarbeidertjenesten Arbeid- og kompetanse	17 Intervju 4 intervju		17 Intervju
Saksbehandlere for ungdomsgruppe 17 år født 1988 født 1990	60 Spørreskjema Mottok svar fra 29		77 Spørreskjema Mottok svar fra 23
Ungdomsgruppe 17 år født 1988 født 1990	60 Spørreskjema Mottok svar fra 29		77 Spørreskjema Mottok svar fra 23
Ungdom født 1988	16 Intervju	12 Intervju	12 Intervju
I alt 9 av de 16 ungdommene er intervjuet alle 3 årene	7 institusjon 5 fosterhjem 4 hjelpetiltak	6 institusjon 4 fosterhjem 2 hjelpetiltak	6 institusjon 4 fosterhjem 2 hjelpetiltak

I løpet av prosjektperioden har det også blitt formidlet resultater underveis, i form av delrapporter, deltakelse på konferanser, masteroppgaver og i undervisningssammenheng.

Referanser

Klefbeck, J. 1994. *Sosialt nettverk - en ressurs i barnevernsarbeidet.* Oslo: Barnevernets Utviklingssenter.

Malterud, K. 2003. *Kvalitative metoder i medisinsk forskning – en innføring.* Oslo: Universitetsforlaget.

Delrapporter og masteroppgaver fra OBVIT-prosjektet

Bratterud, Åse, Ragna Binde, Kristin Horneman, Inger Sofie Dahlø Husby, Oddmar Iversen, Lene Munkeby og Anita Skårstad (2006): Ungdom med barneverntiltak – på vei mot voksenlivet. *Arbeidsrapport nr. 18/2006*. NTNU Samfunnsforskning AS, Barnevernets utviklingssenter.

Munkeby, Lene, Åse Bratterud og Oddmar Iversen (2006): Planlegging av overgang til voksenlivet. Samarbeid om oppfølging av ungdom med barneverntiltak i Trondheim. *Intern arbeidsrapport.* NTNU Samfunnsforskning AS, Barnevernets utviklingssenter.

Munkeby, Lene (2005): ”Lykkehjulet”. En studie av Trondheim kommunes arbeid med forberedelsene til at ungdom er på vei ut av barnvernets omsorg. Masteroppgave i sosialt arbeid. ISH, NTNU, Trondheim.

Skårstad, Anita (2006): På terskelen til en selvstendig tilværelse. En kvalitativ studie om ungdom med tiltak fra barnevernet. Masteroppgave i sosialt arbeid. ISH, NTNU, Trondheim.

Skårstad, A, Bratterud, Å, Binde, R, Horneman, K og I. S. D. Husby 2007. *Fra 17 til 18. Endret livssituasjon for ungdom med barneverntiltak i Trondheim.* OBVIT-prosjektet. Delrapport 3. Arbeidsrapport. NTNU Samfunnsforskning AS, Barnevernets utviklingssenter.

Retningsliner for samarbeidet mellom BFT og HV i Trondheim

Formålet med retningslinjene

- Bidra til at forvaltningskontorene ivaretar og videreutvikler kommunens tjenester i et familieperspektiv

- Etablere rutiner for gode overganger og overføring av informasjon mellom BFT og HV i enkeltsaker

- Sikre at barn og unge som har vedvarende og omfattende bistandsbehov og/eller har hatt tiltak etter barnevernloven får tiltrekkelig oppfølging etter fylte 18 år.

Ansvarlige parter

Barne- og familietjenesten og Helse- og velferdskontoret i Trondheim kommune

Aktuelle lover og forskrifter

- Forvaltningsloven
- Lov om sosiale tjenester
- Lov om helsetjenesten i kommunene
- Lov om barneverntjenester
- Opplæringsloven

Politiske vedtak i Trondheim kommune.
Arkivsak 01/10657 Alvorlig syke småbarnsforeldre
Arkivsak 02702416 Rådmanns samarbeidsutvalg vedr ansvar for tjenestetilbudet til enkeltbruker – avklaring av uenighet om ansvar mellom enheter i Trondheim kommune.
Shdir Rundskriv IS-5/2006 Oppfølging av barn til psykisk syke og/ eller rusavhengige foreldre. Saks nr 06/502

Notat om samarbeid om **tiltak for ungdom mellom 16-23 år -** vedtatt i ledermøte den 14/11-07

Retningslinjer

1) Om samarbeidet mellom barne- og voksentjenester; BFT/HV/NAV

a. Det er viktig å sikre et fast møtepunkt mellom BFT og HV i Offentlig Service Kontor. Her skal man lage skriftlige rutiner for hvordan man på bydelen skal samarbeide. Det skal også lages felles fagdager for BFT og HV der man bl annet ser på de ulike rollene som BFT og HV har.

b. Det bør i tilegg være felles møter på faste ukentlige tidspunkt der mottaket på begge enheter er fast representert. Saker/ klientsaker i "gråsonen" mellom ulike lovverk taes opp til drøfting i disse møtene, for en avklaring som fører til at familien får den type hjelp de har

behov for. I dag har vi faste OSKteam i alle bydeler og familien kan samtykke til at deres sak drøftes med NAV. Samtykke- skjema er utarbeidet.

c. Det blir viktig å ha familiens behov for bistand i fokus og avklare hvilken enhet som skal bidra med hva. Dersom det ikke oppstår enighet i.f.t. ansvar / oppgavefordeling trekkes lederne for beslutning. Intern uenighet mellom enheter kan meldes til det interne samarbeidutvalget som er opprettet av Rådmann. Se arkivsak 02/ 02416

d. I løpende sammensatte saker der både BFT og HV er involvert, bør det være en koordinator fra hver av disse etatene, slik at en greier å opprettholde barne- og voksen- perspektiv i saken.

e. I saker som er sammensatte og der det er viktig å avklare roller og tjenestetilbudet fra de ulike enhetene skal man ha et formøte med samarbeidsinnstanse slik at man innen ansvarsgruppemøtet med bruker og pårørende har avklart hvilken rolle de ulike enhetene skal ha og hvilket tjenestetilbud som samlet skal gis.

2) Om overgangen for ungdommer med omfattende og vedvarende bistandsbehov

a. BFT v/ koordinator starter forberedelsene til "voksenlivet" i tett samarbeid med ungdommen og foresatte. Ungdommens målsettinger tas inn i Individuell plan ved 14/15 års alder før overgang til videregående skole. Det innhentes samtykke til samarbeid med berørte parter som for eksempel skole, dagsenter, boligtjeneste m. m. En søker å avklare ungdommens fremtidige evne til å gi informert samtykke / evt. behov for hjelpeverge.

b. BFT kartlegger hvilke tiltak / tjenester som vil være med å bidra til at barnet / ungdommen kan bo hjemme til etter videregående, hvis dette er mulig. Evt. NÅR foreldrene ser for seg en flytting.

c. BFT og HV avklarer NÅR det er aktuelt å flytte og ungdommens deltakelse i prosessen.

d. (BFT /)HV ar ansvar for at informasjon om hvilke alternativer som finnes (privat kjøp, leie privat, leie kommunal bolig, m.m.) i samarbeid med boligkonsulent i HV ved ca. 14 /15 år.

e. BFT sørger for at ungdommen / foreldre får informasjon og bistand til å få levert en skriftlig formell boligsøknad.

f. BFT kaller (om nødvendig) inn til et planleggingsmøte med alle som kjenner ungdommen for å innhente nødvendig informasjon når barnet er 14-15 år.
For ungdom som har omfattende og vedvarende tjenestebehov i hht kommunehelseloven skal det vurderes om det er mest hensiktsmessig å overføre oppfølgingsansvaret til HV etter avsluttet grunnskole.

g. Koordinator i BFT sammen med saksbehandler i HV kartlegger antatt bistandsbehov i hjemmet i samarbeid med foresatte. (evt. saksbehandler HV i samarbeid med personale som kjenner ungdommen godt)

h. HV melder behov for ressurser til Økonomitjenesten i HV, og behov for type bolig til riktig instans.

i. BFT sørger for endring i IP og evaluering av mål jevnlig frem mot voksenlivet.

j. BFT skriver en ”Statusrapport” med funksjonsbeskrivelse 3 mnd før flytting (overføring til HVT)

k. BFT sørger for innkalling til overføringsmøte

l. HV i samarbeid med bruker innkaller (om det er ønskelig) til evalueringsmøte senere for å sikre en god overgang.

3) Om overgangen for ungdommer som har vært under barneverntiltak og trenger videre oppfølging etter fylte 18 år

a. Alle henvendelser til både BFT og HV går gjennom mottak på aktuell enhet. BFT har eget henvisningsskjema (ligger på Interna) for henvisning av nye saker. Dette skjemaet skal også HV benytte der de ønsker samarbeid med BFT. Mottaket vurderer om saken skal drøftes tverrfaglig, dvs i Aksjonsteam i bydelen.

b. Mottaket vurderer saken inn mot egen enhet, evt. vurderer videre saksgang i fht. problemområdet og / eller formidler kontakt til andre enheter (i samarbeid med foresatte / bruker). Den som mottar saken har ansvaret for saken helt til den er på riktig plass / til riktig enhet i systemet.

c. BFT innhenter samtykke fra familien / ungdommen til overføring fra BFT til HV, og påfølgende møter i denne forbindelse.

d. Saksbehandler i BFT retter henvendelse til HV minimun 6 mnd. før ungdommen fyller 18 år. Saken skal drøftes på et møte på bydelen slik at det er avklart hvordan BFT og HV skal samhandle. Jfr 1.b.

e. Henvendelsen rettes til den bydelen der det er tenkt at ungdommen skal bo. Dersom det er uklart hvor ungdommen skal bo – skal BFT sende henvendelsen til den bydelen der ungdommen bor pr. dato. Henvendelsen skal inneholde en kort beskrivelse av aktuell situasjon, innholdet i kontakten med BFT og hva som er planlagt videre framover. Hva en forventer av HV, evt. om det er forventninger om økonomisk sosialhjelp.

f. Henvendelsen skal også inneholde forslag om tidspunkt for et ”arbeidsmøte” (litt fram i tid) mellom de aktuelle saksbehandlere og ungdommen. I arbeidsmøtet er det ungdommen som er i fokus og en kan benytte arbeidsmetoder som Flip-over eller Wraparound slik at en får tilstrekkelig fokus på hvilke behov ungdommen har fremover og hvordan disse skal følges opp.

g. Mottak i HV fordeler saken til saksbehandler som tar det videre arbeidet.

h. Arbeidsmøtet må avholdes før selve overføringsmøtet. Her skal etatene avklare forventninger, arbeids- og ansvarsfordeling videre framover. Tidspunktet for overføringsmøte settes opp og en diskuterer hvem det er naturlig å kalle inn til dette møtet. Eks. ungdommen, foresatte, skole, arbeid og kompetanse, A-etat, trygd, lege…

i. BFT kaller inn til overføringsmøte når 18 års dagen nærmer seg, i henhold til avtaler fra arbeidsmøte.

j. Saksbehandler i BFT skal følge saken i inntil 6 mnd etter fylte 18 år, jfr barnevernets koordineringsansvar for barn som har vært under omsorg frem til myndighetsalder. (dvs: ansvarsgruppemøte eller annet..)

Evaluering

Retningslinjene evalueres innen utgangen av 2006. Ansvarlig for evalueringen er utviklingsgruppa for samhandling Barn /Voksen v/ enhetsleder Dagny Nerbø, BFT og rådgiver Alf Rune Hasselø, rådmannens fagstab.

Evaluert høsten 2007 av Prosjekt 16-23 år og forvaltningslederne i HV og BFT.
Dagny Nerbø 19.03.2008

Arbeid med tiltak for ungdom over 18 år. Sjekkliste for saksbehandlere

	OPPGAVER	**UTFØRT/AVKLART**
	Arbeide med å opprettholde eller erstatte tiltak for ungdom over 18 år	**Barneverntjenestens merknader:**
a.	Navnet på ungdommen:	
	Sjekkpunkter for barneverntjenestens arbeid med tiltak for ungdom over 18 år:	
b.	Har barneverntjenesten gitt ungdommen informasjon om adgangen til å opprettholde tiltak etter 18 år?	
c.	Har barneverntjenesten hatt samtale med ungdommen om hans/hennes ønsker og behov etter fylte 18 år?	
d.	Har barneverntjenesten foretatt en helhetsvurdering av ungdommens behov?	
e.	Er ungdommens behov og ønsker ivaretatt i helhetsvurderingen?	
f.	Har barneverntjenesten innhentet samtykke fra ungdommen ved opprettholdelse av tiltak?	
g.	Har barneverntjenesten utarbeidet plan for videre tiltak ved opprettholdelse av tiltak etter 18 år?	
h.	Har barneverntjenesten vurdert hvilke andre personer som bør trekkes inn i arbeidet med plan for videre tiltak; fosterforeldre, institusjonsansatte o.a.?	
	Sjekkpunkter for barneverntjenestens arbeid hvis tiltak ikke opprettholdes etter 18 år:	
i.	Hvis ungdommen har ønsket opprettholdelse av tiltak, men dette er avslått, har barneverntjenesten i så fall informert ungdommen skriftlig om avslaget?	
j.	Ved avslag, har barneverntjenesten informert om klagerett?	
k.	Har barneverntjenesten bistått ungdommen i klageprosessen?	
l.	Hvis tiltak i barnevernet ikke opprettholdes etter 18 år, har barneverntjenesten undersøkt behovet for andre tiltak?	
m.	Hvis ungdommen har behov for andre tiltak eller tjenester etter sosialtjenesteloven etter 18 år, har barneverntjenesten informert sosialtjenesten om dette?	
n.	Hvis ungdommen har behov for tiltak etter sosialtjenesteloven, har barneverntjenesten bistått sosialtjenesten i valg av tiltak?	
o.	Har barneverntjenesten vurdert om andre samarbeidspartnere enn sosialtjenesten skal trekkes inn i arbeidet med tiltak?	

Kilde: Rutinehåndbok for barneverntjenesten i kommunene (BLD 2006).

Nyttige lenker

Vi har samlet noen lenker til ulike relevante hjemmesider om ungdom og ettervern. Ved å gå inn på disse hjemmesidene vil du få mye nyttig informasjon om arbeid med ungdom og ettervern.

www.ettervern.org: Dette er et nettsted der en kan lese om hvordan man kan legge opp til at ungdom som bor i fosterhjem eller institusjon under barnevernet, kan få en best mulig start på voksenlivet sitt. Ettervernsiden er beregnet på ungdom som bor i fosterhjem eller institusjon og snart skal flytte ut, og unge som har flyttet til sin egen bolig. Den er også laget for voksne som skal hjelpe og støtte dem - sosialarbeidere, fosterforeldre, foreldre, lærere osv. Her kan en finne stoff om ettervern og lenker og adresser til andre som er opptatt av dette, både i Norge og i andre land.

www.barnevernsbarna.no: Landsforeningen for barnevernsbarn sin hjemmeside. En av deres merkesaker er ettervern, og de gir blant annet ut en brosjyre om dette temaet; "Klar for å bo alene" som kan bestilles på deres nettside. De har også laget en film om ungdom og ettervern.

www.tabuka.dk: Dansk landsforening for ungdom som er eller har vært plassert i institusjon eller fosterhjem. Inneholder diskusjonsforum, lenker til prosjekter, aktuell litteratur og andre nettsider.

www.leavingcare.org: En britisk nettside med informasjon om politiske og juridiske rammer for ettervern, lenker til relevant forskning og litteratur, egne forum for ungdom og profesjonelle, eksempler på god praksis i arbeidet med ettervern.

http://www.regjeringen.no
Barne- og likestillingsdepartementet har gitt ut en rutinehåndbok for barneverntjenesten i kommunene, og i den er det utarbeidet en sjekkliste for saksbehandlere. Arbeid med tiltak for ungdom over 18 år (BLD 2006). Denne listen kan være nyttig å bruke som en veileder i arbeidet med ungdom.

PUBLIKASJONER fra Barnevernets utviklingssenter

RAPPORTSERIEN

Rapport nr. 1: Graham Clifford, Bernt Olav Utgaard, Grethe Jørgensen og Kari Høyvik: *På leting etter hjelp. Kommunenes bruk av fylkes-kommunale tjenester for barn og unge* (60 s) 1994. UTGÅTT

Rapport nr. 2: Torill Tjelflaat og Edgar Marthinsen: *Catharina-senteret og Fosterhjemsringen. Evaluering av to tiltak for ungdom i barnevernet i Sør-Trøndelag fylke* (149 s) 1994. kr. 100

Rapport nr. 3: Graham Clifford, Edgar Marthinsen og Anne Sofie Samuelsen: *Hjelpetjenesten - en virksomhetsanalyse av Nardo distrikt i Trondheim* (95 s) 1996. kr. 100

Rapport nr. 4: Graham Clifford og Sissel Rolness: *På seminar med statsetatene. Evaluering av seminarvirksomhet om tverrfaglig samarbeid i barnevern, gjennomført i 1993-95 i Sør-Trøndelag fylk* (53 s) 1996. kr. 50

Rapport nr. 5: Edgar Marthinsen og Graham Clifford: *Mellom forsorg og sosialt arbeid - en studie av to sosialtjenester i Sør-Trøndelag* (99 s) 1998. UTGÅTT
TRYKT PÅ NY SOM ARBEIDSRAPPORT NR. 13.

Papport nr. 6: Torill Tjelflaat og Graham Clifford: *Ansvar eller egeninteresse? Unge voksnes forhold til frivillig aktivitet* (62 s) 1999. kr. 100

Rapport nr. 7: Torill Tjelflaat og Turid Midjo: *Foreldrekompetanse - et tema for læring? Evaluering av foreldreveiledningsprogrammet* (85 s) 2000. kr. 120

Rapport nr. 8: Graham Clifford: *Egeninnsats og fellesskap* (57 s) 2001. kr. 100

Rapport nr. 9: Edgar Marthinsen: *Sosialt arbeid og symbolsk kapital i et senmoderne barnevern* (517 s) 2003. kr. 250

Rapport nr. 10: Torill Tjelflaat, Geir Hyrve og Henrik Solhaug: *Barneverninstitusjonen - nødvendig men ikke god nok* (65 s) 2003. kr. 130

Rapport nr. 11/2007: Torill Tjelflaat og Gro Ulset: *Barn og unges medvirkning i institusjon* (73 s) 2007. kr. 150

Rapport nr. 12/2008: Åse Bratterud og Anita Skårstad Storhaug (Red.): *Overgangen fra barnevern til voksenliv i Trondheim. Sluttrapport fra OBVIT-prosjektet* (172 s) 2008 kr. 220

ARBEIDSRAPPORTER

Nr. 1: Bjørn Arnesen og Graham Clifford: *Fra spesialskole til barnevern-institusjon. Utredning om Trogstad ressurssenter* (33 s) 1997. kr. 40

Nr. 2: Torill Tjelflaat og Dagny Nerbø: *Det faglige arbeidet i barnevernets utredninger. Et blikk på hjelpetjenesten Byåsen distrikt i Trondheim* (37 s) 1997. kr. 40

Nr. 3: Graham Clifford og Bjørn Arnesen: *Drømmen om selvstendighet. Ungdom vurderer opphold ved en utredningsinstitusjon drevet av det fylkeskommunale barnevernet* (58 s) 1997. kr. 50

Nr. 4: May Britt Drugli og Edgar Marthinsen: *En undersøkelse av barne-vernet i Trondheim. En gjennomgang av inntaksprosedyrer i distriktene og 1000 meldte barns karriere i perioden 1994/95* (58 s) 1998. kr. 50

Nr. 5: Edgar Marthinsen og Ketil Arntzen: *Styringsinformasjon i hjelpetjenesten i Trondheim kommune* (22 s) 1998. kr. 50

Nr. 6: Torill Tjelflaat: *Familiekonferanser som metoder i arbeidet med innvandrer-familier* (26 s) 1998. kr. 40

Nr. 7: Bernt Olav Utgaard: *Kommunalt barnevern – en svarteper?*
- *Hvordan fagenheter arbeider med vanskeligstilte barn og unge i Ulstein kommune* (27 s) 1998. kr. 50

Nr. 8: Edgar Marthinsen og Ragnar Bang Moe: *Langtidsbrukere av sosialhjelp ved Byåsen sosialtjeneste i 1998. Utsikter til arbeid, trygd eller fortsatt sosialhjelp?* (55 s) 1999. kr. 50

Nr. 9: Edgar Marthinsen og Ketil Arntzen: *"Fagtekst". Forsøk med nye former for journalføring i hjelpetjenesten i Trondheim kommune* (42 s) 1999. kr. 50

Nr. 10: Graham Clifford og May Britt Drugli: *Gjensyn med Hjelpetjenesten på Saupstad. En evaluering av Hjelpetjenestens innsats for barn og unge i skole og barnehage* (34 s) 1999. kr. 50

Nr. 11: Inger Marii Tronvoll: *Min skolehverdag. Spesialundervisning med barnet i fokus* (31 s) 1999. kr. 50

Nr. 12: Hanne Ingerslev: *Barn med psykisk syke foreldre – et komparativt europeisk forskningsprosjekt* (49 s) 2001 kr. 70

Nr. 13: Edgar Marthinsen og Graham Clifford: *Mellom forsorg og sosialt arbeid - en studie av to sosialtjenester i Sør-Trøndelag* (99 s) 2001. kr. 70

Nr. 14: Geir Hyrve: *Evaluering av familie- og nettverksprosjektet ved Karienborg Ungdomsheim* (27 s) 2001 kr. 70

Nr. 15: Geir Hyrve: *Evaluering av familieråd som metode i barnevernet i Norge* (26 s) 2004 kr. 70

Nr. 16: Anne Svendsen: *Forebyggende arbeid med barn av foreldre med psykisk sykdom og rusproblemer* (25 s) 2004. kr. 70

Nr. 17: Anne Grytbakk og Jannicke H. Borgestrand: *Følelser i drift. Om ungdom under 18 år som selger/bytter seksuelle tjenester i Trondheim* (63 s) 2004. kr. 70

Nr. 18: Åse Bratterud, Ragna Binde, Kristin Horneman, Inger Sofie Dahlø Husby, Oddmar Iversen, Lene Munkeby og Anita Skårstad: *Ungdom med barnevernstiltak - på vei mot voksenlivet* (91 s) 2006. kr. 70

DIVERSE PUBLIKASJONER

Eli Rø, Ingeborg Helgeland, Grethe Hoviosen og Edgar Marthinsen: *Barneverntjenestens arbeid med barn i fosterhjem.* Bind 1: Rutinehåndbok (175 s) og bind 2: Veileder (82 s) 1994 UTGÅTT

Mari-Anne Sørlie red, Karen Haven og Bernt Olav Utgaard: *Idébank for barnevernet* (571 s) Oslo: Barnevernets utviklingssenter 1994. kr. 100

Edgar Marthinsen, Torill Tjelflaat og Bernt Olav Utgaard, red: *Sosialt arbeid, praksis fag og politikk. Festskrift til Graham Cliffords 50-årsdag* (135 s) 1997. kr. 150

Edgar Marthinsen & Karin Ekberg, red: *Nordisk symposium om forskning i sosialt arbeid. Et møte mellom forskning og praksis* (480 s) 1997. UTGÅTT

Torill Tjelflaat, Wenche Figenschow Skatland, Einar Hanssen og Inger Erstad: *Informasjonsarbeid i ukjent terreng. Om rekruttering av små barn med atferdsvansker til Webster-Stratton programmet* (47 s) 2002. kr. 100

Hans Göran Eriksson og Torill Tjelflaat: *RESIDENTIAL CARE Horizons for the New Century* (219 s) 2004. Kjøpes fra forlaget: Ashgate Publishing Ltd. UK.

Jim Lurie og Graham Clifford, *Parenting a Young Child with Behavior Problems. - Parents' experiences before, during and after Webster-Stratton parent training* (115 s) 2005. kr. 150

Jim Lurie: *Teachers' perceptions of emotional and behavioral problems in 6-12 year old Norwegian school children* (57 s) 2006. kr. 150

Anita Skårstad, Åse Bratterud, Ragna Binde, Kristin Hornemann og Inger Sofie Dahlø Husby: *Fra 17 til 18. - Endret livssituasjon for ungdom med barneverntiltak i Trondheim. Delrapport 3 OBVIT-prosjektet* (51 s) 2007. kr. 50

Bestillers navn: .....

Adresse: .....

Tlf. el. Fax: .....

Sendes: Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge, NTNU - 7491 Trondheim
Tlf: 73 55 08 40, Fax: 73 59 66 24
E-post:Bus@samfunn.ntnu.no http://www.ntnusamfunnsforskning.no/bus

ISBN 978-82-91927-09-1

NTNU

Samfunnsforskning AS

Barnevernets utviklingssenter